

กลวิธีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ขาวงาม

จากการศึกษาจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ขาวงาม พบว่ากวีทั้งสามมีจุดประสงค์สำคัญในการใช้จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์อยู่ 3 ประการ ได้แก่ การใช้จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อสร้างภาพที่เด่นชัดยิ่งขึ้น การใช้จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อแสดงอารมณ์และสร้างบรรยากาศ และการใช้จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อสร้างความหมายที่ลึกซึ้งอันนำไปสู่การสื่อสารสำคัญของกวีนิพนธ์

เนื่องจากกวีนำจินตภาพธรรมชาติมาใช้เพื่อจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน จึงทำให้กลวิธีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์มีลักษณะเด่นที่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถจำแนกกลวิธีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติตามจุดประสงค์ของการใช้จินตภาพได้ดังนี้

- 4.1 กลวิธีที่ใช้เพื่อสร้างภาพที่เด่นชัดยิ่งขึ้น
- 4.2 กลวิธีที่ใช้เพื่อแสดงอารมณ์และสร้างบรรยากาศ
- 4.3 กลวิธีที่ใช้เพื่อสื่อสารสำคัญของเรื่อง

4.1 กลวิธีที่ใช้เพื่อสร้างภาพที่เด่นชัดยิ่งขึ้น

กลวิธีที่ใช้เพื่อสร้างภาพที่เด่นชัดยิ่งขึ้น มีรายละเอียดดังหัวข้อต่อไปนี้

4.1.1 การใช้คำนามที่กล่าวถึงธรรมชาติโดยตรงและนามวลีพรรณนาธรรมชาติ

การใช้คำนามที่กล่าวถึงธรรมชาติโดยตรง และการใช้นามวลีเพื่อพรรณนาธรรมชาติเป็นลักษณะที่ปรากฏมากในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ขาวงาม เนื่องจากการใช้คำนามและนามวลี ในการพรรณนาภาพธรรมชาติ จัดเป็นกลวิธีพื้นฐานในการสร้างจินตภาพให้เกิดในใจผู้อ่านได้อย่างแจ่มชัด

การใช้คำนามที่กล่าวถึงธรรมชาติโดยตรง ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการตามที่กวีพรรณนาได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายของคำได้อย่างตรงไปตรงมา และทำให้ผู้อ่านนึกภาพธรรมชาติที่กวีกล่าวถึงได้โดยตรง การใช้คำนามที่กล่าวถึงธรรมชาติโดยตรงจึงช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ และเห็นภาพรวมของจินตภาพที่กวีกล่าวถึงได้อย่างรวดเร็วและชัดเจนแจ่มแจ้ง แม้ว่าบางครั้งาวจินตภาพที่เกิดจากการใช้คำนามธรรมชาติเพียงอย่างเดียวนั้นอาจยังไม่ให้รายละเอียดปลีกย่อยที่ทำให้จินตภาพแจ่มชัดยิ่งขึ้นก็ตามที แต่ก็ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นภาพรวมที่แจ่มชัดในมโนภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างการใช้คำนามที่กล่าวถึงธรรมชาติโดยตรง เช่น คำว่า เนิน ผงคลี ฐลี ทราย ผา ผกา หน้ำ ฟ้า จันท์ เดือน เพ็ญ เมฆ ดาว รุ่ง น้ำ น้ำค้าง พายุ สายลม ขุนเขา ทะเล กรวด หิน ดิน ทราย หิ่งห้อย เรไร หิ่ง เป็นต้น ตัวอย่างการใช้คำนามธรรมชาติมากกล่าวถึงโดยตรง มีดังต่อไปนี้

เนินนั้นนวลนุ่มหวมเหมือนความฝัน	เมื่อเรื่องจันทรเรื่องจันระยับสิง
หิ่งห้อยพรางแสงพราวเพียงดาวพริ่ง	เรไรหิ่งรำเกลือเพื่อนนอน
	(ขอพ้อขลิบทอง หน้า 93)

บนแพรวแววมณี	บนผงคลีฐลีทราย
บนผวยอมหม้อราย	บนแยมพรายพวงผกา
บนอวลมวลกลิ้งรำ	บนลำนําสายลมพา
บนพราวดาวเพริศฟ้า	บนพักตราผองเพ็ญเดือน
บนพลิวละลิวธาร	บนตระการตรายโตรกเดือน
บนลีลาเมฆเคลือน	บนรางเลื่อนแลรมเงา
	(ขอพ้อขลิบทอง หน้า 121)

เพชรน้ำค้างพรางหลนบนใบไม้	เจียรระโนนพรัตน์จรัสแสง
ระบัดใบเบิกกรมบังลมแรง	ระวังแวงวารุ่งรุ่งรวงดาว
	(คำหยาด หน้า 144)

ขุนเขาจะทนายขดขยดตน	ผ้าห่มฝนจะห่มฟ้าด้วยผ้าฝัน
ลมจะไกวเปลทะเลเตะวัน	หาดทรายอันละเอียดแต่มจะแต่งตัว
	(มมมม หน้า 42)

กระจิดริดนิตเดียวเจียวดอกหญ้า พยิดพยักทักทาศราลมต้อง
 ยิ่งฝนชะละดั่งยิ่งรังรอง ยิ่งผุดผ่องเพียงดาวแห่งแผ่นดิน
 (ตากรุงเรืองไผยม หน้า 100)

กลางพายุตุร้ายฟาดสายฟ้า ชัดเม็ดน้ำเม็ดหนามาทรวงหนัก
 กบกระโดดโลดร้องท่องเที่ยวทัก เชิงแซ่เพียงเสียงรักถักใจทอง
 (คำไตจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 177)

บทกวีปลิวไหวว่อน ในแดดร้อนและรวงรัง
 ป่าสวยและทุ่งซัง ทั้งในถ้ำและลำธาร
 (ลำนำวเนจร หน้า 52)

จะเห็นว่า กวีทั้งสามมีความสามารถในการเลือกสรรคำนามที่กล่าวถึงธรรมชาติต่าง ๆ มาใช้ในกวีนิพนธ์ได้อย่างวิจิตรงดงาม หลากหลาย ไม่จำเจ และก่อให้เกิดจินตภาพที่งดงามเด่นชัดขึ้นในใจผู้อ่าน การสรรคำที่เป็นคำนามธรรมชาติมากกล่าวถึงในกวีนิพนธ์อย่างไร้เพราะและก่อให้เกิดจินตภาพที่วิจิตรงดงามอย่างแจ่มชัด การเลือกสรรคำนามที่กล่าวถึงธรรมชาติโดยตรงมาใช้ในกวีนิพนธ์พบว่า มีทั้งคำที่ใช้กันทั่วไปในชีวิตประจำวัน และคำทำเนียบกวี มาใช้ผสมผสานกัน ดังนี้

รัตติกาลหวานดาวพราวฟ้าแล้ว ทิ้งห้อยแพรวแสงรับวันวันอยู่
 เหมือนดาวเหลือเปลือฟ้าพานตรตรู มาพรางพรูชมไม้ในแดนดิน
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 53)

ตื่นเกิดเจ้าเงาเงินเนินพิสุทธ์ หมู่มนุษย์ เมฆ มฤค พันธุ์พฤกษา
 ตื่นเกิดหิน ดิน ทราย รายมรรคา กรวด ผกา แมง วิทค อุทกธาร
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 116)

ในดงดึกลึกเรนเห็นทิวเขา เป็นเงาเงางำทับพระอับอ่ำ
 หมู่ยางงูย่นซึ่มอยู่ครุ่มคล้ำ ยะเยียบฉ่ำเฉียบหนาว ณ ราวไพร
 (คำหยาด หน้า 70)

สายหยุดหยุดกลืนยามสาย ลากหยุดปลิวหายไร่ทาง
 ลมแล้งแล้งปลิวอ้างว้าง ชบข้างกรวดหินดินทราย

เบญจมาศคาคดีเหลืองอ่อน
พิณลูกกรุ่นกลิ่นกำจาย

เทวีแห่งภมรอ่อนทวย
พ่อนฟ้าเวียงรายสุนทรีย์
(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 67)

สรรพสิ่งเกี่ยวพันกันหมด
เด็ดไม้กระเทือนคารา

น้ำหยดกระเทือนเวหา
ยอดทัญหยังถึงสมุทรไท
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 79)

พอหมดหนาวก็เข้าสู่ฤดูแล้ง
ฝ้ายคำซอซอซอซอสราย

ลมร้อนโรยไทยแห่งเจียนใจทวย
เหลืองละม้ายพวงอุษะบุษปะมาลี
(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 135)

แตกกิ่งก้านวิมานไม้มีงไพรพฤษ
แตกกิ่งดินเป็นก้านฟ้าระย้ายล

ดินระลึกเมฆมานวิมานฝน
สมดุลดลธรรมชาติพิลาสพรรณ
(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 26)

ทะเลไหลเคลื่อนคลื่นขึ้น
ภูมลงดำเห็น
โคลนจรเรอนเนา
เมฆดำรำไห้ด้วย

ภูเขา
แห่งทวย
นภาภาค
เด็ดดาล ฯ

(ฤดีกาล หน้า 55)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าทั้งอุษะเนนี เนาวรัตน์ และไพรวรินทร์ เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญกับธรรมชาติอย่างมาก พวกเขาพรรณนาภาพธรรมชาติได้อย่างเด่นชัด ละเอียดลอบ อีกทั้งยังกล่าวถึงธรรมชาติต่างๆ ไว้อย่างหลากหลาย ทั้งภาพธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่วิจิตรงดงามและธรรมชาติที่แห้งแล้งกันดาร โหดร้ายทารุณ

นอกจากนี้ ทั้งอุษะเนนี เนาวรัตน์ และไพรวรินทร์ ยังคงใส่ใจกับธรรมชาติเล็กๆ ที่คนทั่วไปมองข้ามและไม่เห็นคุณค่า อาทิเช่น กรวด หิน ดิน ทราย ฝุ่นผง และสัตว์เล็กๆ เช่น กระต่าย นก แมลงหิว แมลงวัน ปลา ไข่เดือน หนอน แมลงปอ แมงมุม แมลงสาบ จิ้งหรีด หนู งู ปลวก ฯลฯ ซึ่งผู้คนโดยมากไม่ใส่ใจ ไม่เห็นความสำคัญ และรังเกียจเด็ดจันทก็ก็ตามที ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในกวีนิพนธ์หลายบทของกวีทั้งสาม ดังตัวอย่างเช่น

เพลงภพกระวนอก ทะเลทะลายตน	วงคางคกก็กววน กระตั้นฝั่งกระตั้นโถม (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 191)
ตะโกนก้อง "ผองสหายกระต่ายเอ๋ย กระต่ายไทยวิ่งไวเป็นสิ่งคลี	อย่าช้าเลย เร็วเกิดแรงเปิดหนี" แมลงหวี่แมลงวันถลันไถย (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 130)
นกอยู่ฟ้านกย่อมไม่เห็นฟ้า ไล่เดือนไม่เห็นดินว่าฉันใด	ปลาอยู่น้ำย่อมปลาเห็นน้ำไม่ หนอนย่อมไรดวงตารู้อาจม (เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 32)
จักจั่นจี้เจ็ยเรื้อยร้ง เรไรรายกาพย์ขับกานท์	ขับกรองค้ำกลอนอ่อนหวาน บรรสานซอไผ่สายลม (เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 127)
ฉันคือแมลงปอ ปีกใสดุจใยแมงมุม	ถักทอสีแดงแดงเสียดลุม โบยบินสู่ฟุ้งบัวบึง (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 13)
ฝูงหนูและงูก็จะระส่ำ ถูกองคคะนองพิษประโปรย	และระส่ายระวายไวย ปะทะอาลวะดาลม (เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 172)
แมลงสาบชุกชอนอยู่ตามซอก หนูหิวแทะห้องลงคมฟัน	จิ้งหรีดกรีดปีกบอกนิทานฝัน ปลวกน้อยช่างขยันทำงานประจำ (ฤดีกาล หน้า 65)
ทราย หิน ดิน กรวด นั้น ทรายว่าทรายมิปรารถนา หินโอดว่าหินระอา	เสนา ฝั่งน้ำ ผาใหญ่

ดินว่าดินสะทกซ้ำ

ชอกทั้งฐลีหนาว
(เจ้านกแก้ว หน้า 132)

นอกเหนือไปจากการเลือกใช้คำนามธรรมชาติมากล่าวถึงโดยตรง การใช้นามวลีเพื่อพรรณนาธรรมชาติก็เป็นอีกกลวิธีที่พบมากเช่นกันในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสามคนนี้ นามวลีในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง กลุ่มคำซึ่งประกอบด้วยหน่วยหลักคือคำนาม และหน่วยขยายซึ่งประกอบด้วยคำหรือประโยค (นววรรณ พันธุเมธา, 2525: 93) การใช้นามวลีเพื่อพรรณนาธรรมชาติที่กวีทั้งสามนำมาใช้ในกวีนิพนธ์เป็นการกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งช่วยนำเสนอภาพธรรมชาติที่มีรายละเอียดปลีกย่อยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้เกิดจินตภาพธรรมชาติที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป การใช้นามวลีเพื่อพรรณนาธรรมชาติจึงเป็นกลวิธีการประพันธ์อีกวิธีหนึ่งที่กวีใช้พรรณนาธรรมชาติไว้ได้อย่างประณีต และละเอียดลออ จนทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพธรรมชาติที่แจ่มชัดตามที่กวีพรรณนาไว้อย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น

ร่มไม้กว้างกลางทุ่งอันพล่งร้อน คือเธอซ่อนรอยเงื่อยให้เหนื่อยหาย
อภัยอดมิตรชีวิตเรทะเลทราย คือเธอสายพุน้ำจำวิญญาณ
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 86)

เพื่อปากฟ้าสายัณห์อย่างวันนี้ จักปรายปริดีเยี่ยมพันล้นความหมาย
เพื่อมรรคาประชาชนจักกล่นราย ด้วยกลีบกรายกุหลาบแก้วผ่องแพรวใจ
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 84)

ยุวดี — รัศมีผ่องฟ้าเพลาสาง
ลำแสงทองส่องจิตทุกทิศทาง คือเธอกลางชีวิตของฉันนี่
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 85)

ใบไม้ร่วงหนึ่งใบในราวป่า ยังดีกว่าใบไม้เหลือองในเมืองหลวง
ที่รอบลิดหล่นเปล่าประโยชน์ปวง เป็นต่างดวงดำเปื้อนในป่าคน
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 50)

ฟ้าที่สีครั้งดั่งน้ำเลือด ทั้งชายเขียดชวากเขาตัดเงาไม้
ม่านสีดำกำลังจะบังไพร และน้ำในแควน้อยค่อยเลื่อนราง
กลางคืนคือความหนาวแห่งราวป่า สัตว์นานาบรรเลงเพลงต่างต่าง

เดือนทะแยงแสงลอดยอดยุงยวง

เสียงน้ำค้างพร่างหล่นเหมือนฝนปราย
(คำหยาด หน้า 67)

ทุ่งทิวลิวัลิบคือโลกกว้าง
ตรงนี้มีพุ่มผลกากรอง

คือทางที่เจ้าจะเที่ยวท่อง
ตรงโน้นมีร่องลำธารริน
(มูมมอ หน้า 27)

เธออยู่ไหน
หรือในกลางกลุ่มหมอกระลอกควัน

ในฟ้าไกลทะเลกว้างที่ขวางกัน
หรือในความใฝ่ฝันอันเป็นจริง
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 102)

ธารน้ำไหล
ไปสู่ห้วงน้ำลึก ลึกความจริง

กระแสในธารน้ำมีหยุดนิ่ง
ตกผลึกทราย ทรายสรรพสิ่งนิ่งได้น้ำ
(ฤดีกาล หน้า 21)

เมฆแห่งคิมหันตฤดูหนาว

จู่ครืนครืนครวญ

ัญญจวนหยาดน้ำเมฆมา

(มักานกล้วย หน้า 78)

ไล่ระอองแห่งฝน ฤดูฝน
เปียกปอนทั้งปีกฝันอันบอบบาง

ย้ายบนคันทนาในทุ่งกว้าง
หนาวร้าง สันร้างระริกร้าง
(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 132)

กระแสลมที่เปลี่ยนทาง
ฝันทุ่งฝันรุ่งเป็นฝันเรือง

ฝุ่นเมืองฝันร้างเป็นฝุ่นเหลือง
น่านเนื่องฝุ่นน้อยในสายลม
(ถนนนักฝัน หน้า 11)

จากตัวอย่างในข้างต้น จะสังเกตได้ว่านามวลีที่กวีนำมาใช้ในกวีนิพนธ์นั้นมุ่งพรรณนาภาพธรรมชาติไว้อย่างประณีตละเอียดลออ ดังตัวอย่างเช่น รมไม้กว้างกลางทุ่งอันพลุ้งรอน สายพุน้ำ ฟากฟ้าสายอันห้อย่างวันนี้ กลีบกรายกุกหลายแก้ว ไบไม้ร่วงหนึ่งใบในราวป่า ไบไม้เหลืองในเมืองหลวง ฟ้าไกลทะเลกว้างที่ขวางกัน กลุ่มหมอกระลอกควัน ธารน้ำไหล กระแสในธารน้ำ ห้วงน้ำลึก กิ่งไม้โพ้นภูเขาครีมเขียว เมฆแห่งคิมหันตฤดู หยาดน้ำเมฆ ระอองแห่งฝน คันทนาในทุ่งกว้าง กระแสลมที่เปลี่ยนทาง ฝุ่นเมือง ฝุ่นเหลือง ฝุ่นน้อยในสายลม เป็นต้น นามวลีเหล่านี้

ได้ช่วยขยายภาพธรรมชาติต่างๆให้ชัดเจน และมีรายละเอียดต่างๆ ที่แจ่มชัดยิ่งขึ้นจากเดิม ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพธรรมชาติตามที่กวีกล่าวถึงได้อย่างแจ่มชัด รายละเอียดลเอียดยิ่งกว่าการใช้คำนามธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียว อาทิเช่น "ฝุ่นน้อยในสายลม" ทำให้เราเห็นภาพฝุ่นเม็ดเล็กมาก ๆ ที่ปลิวฟุ้งล่องลอยไปในสายลม หรือ "รมไม้กว้างกลางทุ่งอันพลุ่งร้อน" สร้างภาพรมเงาจากไม้ใหญ่ที่แผ่กว้างไป กลางทุ่งที่อากาศร้อนระอุ หรือ "เมฆแห่งคิมหันตฤดู" ทำให้เราเข้าใจว่าเมฆที่กวีกล่าวถึงนั้นไม่ใช่เมฆทั่วไป แต่เป็นเมฆที่เกิดในฤดูร้อนนั่นเอง

จากตัวอย่างที่ได้ยกมาจะเห็นได้ว่า การนำคำนามธรรมชาติมากล่าวถึงโดยตรง และการใช้นามวลีเพื่อพรรณนาธรรมชาติในกวีนิพนธ์ เป็นกลวิธีที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง จินตภาพธรรมชาติเหล่านี้ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งที่กวีสอดแทรกอยู่ในงาน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงสิ่งที่กวีต้องการนำเสนอ และทำให้เกิดจินตภาพที่เด่นชัดคล้อยตามกวี อันนำไปสู่ความเข้าใจสารที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด

4.1.2 การใช้คำกริยาแสดงอาการ

คำกริยาแสดงอาการ ในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง คำกริยาที่อาจจะแสดงอาการเคลื่อนไหวหรืออาการอยู่กับที่ บางคำมีความหมายแสดงอาการติดต่อสัมผัส และบางคำมีความหมายเกี่ยวกับการสื่อสาร เป็นต้น (นวรรรณ พันธุเมธา, 2525 : 9-10) และจากการศึกษาบทกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสามพบว่ามีการใช้คำกริยาแสดงอาการปรากฏอยู่มาก การใช้คำกริยาแสดงอาการเป็นกลวิธีหนึ่งในการสร้างจินตภาพธรรมชาติให้เด่นชัดยิ่งขึ้นในกวีนิพนธ์ เพราะทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพความเคลื่อนไหวต่างๆ ของธรรมชาติ รับรู้เข้าใจการกระทำ และอากัปกริยาของสิ่งธรรมชาติที่กวีพรรณนาไว้ได้อย่างแจ่มชัดราวกับได้พบเห็นด้วยตนเอง ดังตัวอย่างเช่น

วันหนึ่งข้างป่าอละวาด	พัดฟาดงาเงยวงเงา
ตกมันดั้นโดดโลดเภา	แว้งเบี่ยงสะบัดเข้าโถมแทง
หมายขุดถอนโคนโคนแม่	รังแกกิ่งรอยก็ร่องแรง
หักรานลูกรักกลางแปลง	สำแดงเดชเดือนทมิฬมาร

(ตากรุงเรื่องโงยม หน้า 154)

เจ้าแมงมุมซุ่มสิ่งกึ่งกลางใย	ยัมละไม 'อนิจจนาอดสู'
มันฆ่าเลื่องเยื้องทะเลแยงเห็นแมงพู่	ติดใญ่อยู่ก็ตะปบจะขบกิน —

— เล่าใหม่

แมงฉลาดปราดไล่สายใยก่อน ขยี้ชันจุดกระชากชะวากวิน
เจ้าแมงมุมหมอบกระแด่ลงแบดิน แมงก็สิ้นพันธนาทั่วหน้ากัน

(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 130)

ระเริงลอยโลดลิ่วไปฉิวเฉื่อย แล้วรอนเรื่อยราวจะลงตรงเงารม
ลมก็ซัดจนจืดจางขึ้นพลิวพรม ผวาวรอนซ่อนผสมเป็นกลมเกลียว

(วารีดุริยางค์ หน้า 53)

ด้วยปีกของนก ฉันทโศกกระจับกระเจง
อาบแสงตะวันละเลง ละลายตัวทามทะเลวี
ไล่เล่นบนเรียวกุ้ง อบอุ่นจรวงทั้งเจ็ดสี
ถลิ่งเกลือกฟายพอนเมฆ บินร่ามฟ้าถลาไป

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 66)

โบโพธิ์ โบไผ่ ไหวพลิก บางโบไหวระริกไหลมหม
หมปลอบทอบปลิวไปตกตรม ทับถมทึบเดือนเคลื่อนไป

(ฤดีกาล หน้า 66)

รักหนึ่งกลายเป็นซากศพ ทนอนชบทนอนไซไตติด
เจาะตาซ่อนใจมืดมืด แทะทั้งอมฤตวิญญาณ
ยุบยับยั่วเยี้ยยั่วเหยื่อ ทั้งเนื้อกระดูกถูกผลาญ
ย้วยย้อมอิมหนาสำราญ อาหารโอชะกระจาย

(ลำน่าวเนจร หน้า 82)

มัก่านกล้วยใจนทะยานจากบ้านทุ่ง พวขำมุงสู่พนาพฤษาไสว
ต้นดงหนามระกำเกี่ยวลัดเลี้ยวไป ขำมึงบึงหนองคลองใส ไต่พนม

(มัก่านกล้วย หน้า 23)

กวีใช้คำกริยาแสดงอาการต่างๆ เป็นจำนวนมากเพื่อให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพไปตามที่กวีนำเสนอได้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน ดังการใช้คำ ชุ่ม ยิ้มละไม ชำเสียงเยื้องทะเลแยงเห็น ติดตะปบ ขบกิน ปราดไล่ ขยี้ชันจุดกระชาก หมอบกระแด่ลงแบดิน อาละวาด พัดพาด เงย ตกมัน

ต้นโตโตโลดเรา แวงเบียงสะบัดเข้าโถมแทง หมายถึงตอนโคน โคน หักราน สำแดงเดช ะเริง
ลอยโลดลิวไปฉิวเฉื่อย รอนเรื่อย ช้อนจวัดจิวขึ้นพลิวพรม ผาวว่อนช้อนผสม โผผกกระจับกระเฉง
โล่เล่น อาบ ละเลง ละลาย กลิ้งเกลือกฟายฟอน บินรืข้าม ถลา ทับถม ชบ ไซไตติด เจาะ แทะทิ้ง
ชอน ยุบยับยั่วเยี้ยย่า โจน ทะยานจาก มุง ดัน เกี้ยว ลัดเลี้ยวไป ข้าม ไต เป็นต้น การใช้คำกริยา
แสดงอาการยังมีปรากฏในกวีนิพนธ์อีกหลายบท และพบว่าในบางแห่งกวีมักนำคำกริยาแสดง
อาการมาวางติดต่อกัน ทำให้เกิดเป็นภาพความเคลื่อนไหวต่อเนื่องกัน ดังตัวอย่างเช่น

กลางน้ำกรรขากกรากเขียว กลางเกลียวฝนกราดพาดฝัน
กลางโคลนครุกครูดุดกลิน กลางคืนครอบคิดมิดมุล
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 106)

ในบทนี้กวีเลือกใช้คำ "กรรขากกราก" ทำให้เห็นภาพน้ำที่ไหลบ่ามาอย่างรุนแรง คำว่า
"กราดพาดฝัน" ทำให้เห็นภาพพายุฝนที่กำลังตกลงมาอย่างหนัก "ครุกครูดุดกลิน" ทำให้เข้าใจว่า
โคลนนั้นเป็นโคลนคูดที่พร้อมจะคูดกลืนทุกสิ่งทุกอย่างลงไปอย่างรวดเร็ว และ "ครอบ" ทำให้เห็น
ภาพความมืดในยามกลางคืนที่เข้าครอบคลุมไปทุกหนแห่ง

เริงรายรายรำจะรำชอก ดวงดอกระดาดร้างระเริงเหลิง
หยาดรวงเรณูทิพย์เอื้อง กระจัดกระเจิงกระจายแดน
(มูมมอ หน้า 32)

การใช้คำ "เริงรายรายรำ" และ "ระเริงเหลิง" ทำให้เห็นภาพดอกไม้ปลิวไหวสายสะบัดราว
รายรำอย่างสนุกสนานรื่นเริงไม่หยุด และ "กระจัดกระเจิงกระจาย" เมื่อนำคำเหล่านี้มาวางเรียง
กันจะทำให้เห็นภาพดอกไม้ที่ถูกลมพัดกระเจิงกระจาย ยุ่งเหยิง และละอองเกสรที่ถูกพัดปลิววน
กระจัดกระจายไปทั่ว ไร่ระเบียบ ไม้รู้ทิศทาง

แดดอ่อนรอนแสงกระจายสาด ไหววาดูบสะท้อนท่าเงาเจียง
ลูปโล่โบราณระบายเรียง แผะเพียงจะผจงจะเผยใจ
(มูมมอ หน้า 73)

การใช้คำ "กระจายสาด ไหววาดูบสะท้อนท่าเงาเจียง" ทำให้เห็นภาพแสงแดดอ่อนๆ
ไสวสว่างสาดส่องเข้ามาแล้วเคลื่อนวูบไหว สะท้อนกับพื้นท่าเงาแสงเจียง และคำ "ลูปโล่" ที่แสดง

อาการสัมผัสอย่างอ่อนโยนนุ่มนวล ที่ทำให้ผู้อ่านเห็นแสงที่สัมผัสต้องผิวพื้นอย่างอ่อนโยน เป็นภาพที่งดงามอย่างอ่อนหวานนุ่มนวล

<p>อย่างใหญ่อย่างน้อยทยอยอย่าง</p> <p>แตกไหลงตะโพงพราวจากใจจอม</p> <p>ฝนใหญ่ไล่น้ำคะนองป่า</p> <p>อุกคลูกพลุกพล่านตรงยานไทร</p> <p>เหยียบย่ำล้นล้มไถลล่อง</p> <p>แดดส่องต้องน้ำทำแวววง</p>	<p>โผผางครางคริมคระทิมหอม</p> <p>ไม่พร้อมก็ต้องพร้อมยอมไป</p> <p>กรากเกรี้ยวเขี้ยวเกล้าภูผาไหว</p> <p>เหนียวไม้หักไม้คะมำลง</p> <p>พุ่มพองซัดซ้ากระหน้าส่ง</p> <p>ป่าดงพงแหลลกระจ่ายพราย</p>
--	--

(มูมมอ ง หน้า 49)

ในบทนี้ การใช้คำว่า “อย่างใหญ่อย่างน้อยทยอยอย่าง โผผางครางคริมคระทิมหอม” เป็นการพรรณนาภาพไหลงข้างในป่าที่ข้างจำนวนมากกำลังเดินทาง ต่างก็พากันทยอยเดินไปพร้อมกับส่งเสียงดังกระหึ่มก้องไปทั่วป่า และเราจะเห็นภาพอุกถกภัยที่รุนแรงในป่า ฝนตกรุนแรงน้ำป่าที่เขี้ยวป่าไหล “กรากเกรี้ยว” จนขนาดภูเขายังไหว คำ “อุกคลูกพลุกพล่าน” ทำให้เราเห็นภาพข้างไหลงใหญ่ที่พากันหนีน้ำป่าอย่างสับสนอลหม่าน และข้างทั้งหลายก็พากันเอาจวงเหนียวกิ่งไม้เพื่อยึดตัวแต่ต้นไม้เหล่านั้นก็พากันหักโค่นลง และข้างทั้งหลายนั้นบางตัวก็ลื่นล้มไถลล่องไป บางตัวก็พ่นน้ำกระจ่ายไปทั่ว ดังที่ใช้คำว่า “เหยียบย่ำล้นล้มไถลล่อง พุ่มพองซัดซ้ากระหน้าส่ง” นั่นเอง

จากที่วิเคราะห์คำจากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าการใช้คำกริยาแสดงอาการมีปรากฏใช้มากในกวีนิพนธ์ อีกทั้งจะสังเกตได้ว่ากวีมักนำเอาคำกริยาแสดงอาการหลายๆ คำมาวางเรียงต่อกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพอกกับกริยา และการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่อง ราวกับผู้อ่านกำลังมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวที่กำลังดำเนินอยู่ในเวลานั้นด้วย ตัวอย่างเช่น ข้าเลื่องเยื้องทะแยงเห็นขย้าซอนนุดกระซอก กระจัดกระเจิงกระจ่าย อย่างใหญ่อย่างน้อยทยอยอย่าง โผผางครางคริมคระทิมหอม เหยียบย่ำล้นล้มไถลล่อง พุ่มพองซัดซ้ากระหน้าส่ง ระเริงลอยไลดลิวไปฉิวเฉื่อยซอนฉวัดฉิวขึ้นพลิวพรม ผวาอ่อนซอนผสม กลิ้งเกลือกฟ่ายพอน ห่มปลอบทอบปลิวไปตกยุบยับยั่วเยี้ยย่า โจนทะยานจาก เป็นต้น

4.1.3 การใช้คำกริยาแสดงสภาพ

คำกริยาแสดงสภาพ ในงานวิจัยฉบับนี้ใช้ในความหมายที่ว่า เป็นคำที่มีความหมายแสดงสภาพของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจเป็นสภาพจิตใจ หรือสภาพร่างกาย บางคำ

จะบอกลักษณะ บางคำบอกสัมผัส บางคำบอกสี บางคำบอกนิสัย บางคำบอกอายุ บางคำบอกค่า และบางคำบอกความเร็ว เป็นต้น (นววรรณ พันธุมเมธา, 2525 : 8)

การใช้คำกริยาแสดงสภาพ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพธรรมชาติได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะคำกริยาแสดงสภาพ จะช่วยแสดงสภาพ แสดงลักษณะต่างๆ ของสิ่งที่กวีกล่าวถึง จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ และรับรู้สภาพ ลักษณะ และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ของจินตภาพธรรมชาติที่กวีได้พรรณนาไว้ในกวีนิพนธ์ ดังตัวอย่างเช่น

โลกแล้งแห้งเกราะเราะราย	ราวทรายลวกซ้อนร้อนหนี
อีกก้าวเกิดก้าวคนดี	ที่นี้ไซ้ทางค่างแรม
	(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 87)

หัวใจเขาคือลม	ขวยขึ้นจมน้ำทรวงเย็น
อกรูมกลุ่มลำเค็ญ	โลมโลรอบปลอบขวัญคืน
	(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 89)

เนินนั้นบนพูนนุ่มระอุ่มเอิบ	เรียวหญ้าเนินชุกยอดพลอดเมฆขาว
น้ำระริกกระซิกไหลหยดใสวาว	แดดผ่านพรราวสวยพรายเพียงสายเงิน
	(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 93)

ในหน้าภูนั้นมีทาง	เปลี่ยวอ้างว้างไรคนเดิน
หากน้อยจึงหาเงิน	เป็นเงางามระวามไว้
	(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 94)

มิ่งมหาวารีแห่งชีวิต	ทั้งบรรเจิดไพจิตรมิดมิตหม่น
ทั้งรุ่งโรจน์รับทรีที่ล้ำล้ำ	ทั้งทุกขทนต์ระทศท้อพระนง
	(วาริตรียางค์ หน้า 56)

ที่ลึกซึ่งที่สุดนั้น คือสายน้ำ	อันไหลล้าลึกกร่อนรอนแรมเห็น
หลากลงอาบซาบซึ่มดื่มเยือกเย็น	แม่ดินเข็ญ หินว่าคาญ ธารเหือดแล้ง
	(ฤดีกาล หน้า 87)

เขาเกลียดฟ้าเพราะฟ้าแจ่มแอรมนัก เกลียดความรักเพราะรักหวานหวานความหวัง
 เกลียดอรุณอุณจิตอนิจจัง เกลียดกระทั่งหึงห้อยตัวจ้อยเจียว
 เกลียดดอกไม้ไกวช่ออรชร เกลียดหน้าอ่อนเรียววีริชชีเยียว
 เกลียดธารน้ำจ๋าไหลใส่นักเที่ยว เกลียดจนเสียวเดือนเศร้าเหงานภา
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 49)

จงผันหวานในท้องธารอันเย็นเยียบ เย็นจะเป็นเย็นเฉียบและเงียบสนิท
 เงียบจะเป็นเยียบเย็นอยู่เป็นนิจ สวรรค์ดาริกาสดินทรารมณ
 (มุกกานกล้วย หน้า 105)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า การใช้คำกริยาแสดงสภาพมีปรากฏทั่วไปในกวีนิพนธ์ และเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านรับรู้สภาพและลักษณะของสิ่งที่กวีได้กล่าวถึง เช่น แจ่มแอรม อุ่นจ้อย อรชร อ่อนเรียววีริชชีเยียว ฉ่ำใส ล้ำลึก แท้งแล้ง เยือกเย็น เข็ญ เหือดแล้ง เย็นเฉียบ เงียบสนิท เยียบเย็น บรรเจิด ไพจิตร มีดมิดหม่น ทุกข์ทนระทดท้อ รุ่งโรจน์ริบหรี่ นูนพูนนุ่มชะอุ่มเอิบ ไสวาว สวย พราย รก เปลี่ยวอ้างว้าง เงามามะวาม เป็นต้น ดังนั้นคำกริยาแสดงสภาพเหล่านี้จึงเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่กวีเลือกใช้เพื่อช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นสภาพและลักษณะต่างๆ อันเป็นรายละเอียดปลีกย่อยของจินตภาพที่กวีพรรณนาไว้ได้อย่างละเอียดลออและชัดเจนยิ่งขึ้น และช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้อย่างแจ่มชัด ตรงตามที่กวีต้องการนำเสนอนั่นเอง

4.1.4 การใช้คำขยายบอกแสง สี เสียง กลิ่น และสัมผัส

คำขยาย ในงานวิจัยฉบับนี้ใช้ในความหมาย คือ คำที่ใช้ขยายคำหลักหรือขยายคำขยายด้วยกันเอง (นววรรณ พันธุเมธา, 2525 : 23) คำขยาย ในที่นี้จึงอาจเป็น คำนาม คำกริยา หรือ คำวิเศษณ์ ก็ได้

การใช้คำขยายบอกแสง สี เสียง กลิ่น และสัมผัส เป็นการเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อช่วยสื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก ความรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ ของมนุษย์ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้เรารับรู้ถึงสิ่งที่มากระทบผัสสะต่างๆ ของตัวเรา ผ่านทางตา หู จมูก และผิวหนัง ทั้งโดยการมองเห็น การได้กลิ่น การได้ยิน และการสัมผัส ดังนั้นการใช้คำขยายบอกแสง สี เสียง กลิ่น และสัมผัสจึงเป็นกลวิธีที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการขยายรายละเอียดต่างๆ ของจินตภาพให้เด่นชัด อีกทั้งยังช่วยในการสื่อสร้างจินตภาพที่ชัดเจนให้เกิดแก่ผู้อ่านได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิผล

4.1.4.1 การใช้คำบอกแสง

จากการศึกษาพบว่า การใช้คำบอกแสงมีปรากฏอยู่มากในการสร้างจินตภาพในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสาม และการใช้คำบอกแสงที่ปรากฏในงานสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มแรกเป็นการใช้คำบอกแสงที่แสดงภาพของแสงที่สองประกายระยิบระยับ กระพริบวิบวับ เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งอยู่ตลอดเวลา กลุ่มที่สองเป็นการใช้คำบอกแสงที่แสดงภาพของแสงที่สว่างไสว เจิดจ้าสดใสสวยงาม และกลุ่มที่สามเป็นการใช้คำบอกแสงที่แสดงภาพของแสงที่สลัวมืดมัว หม่นหมอง ทึบทึบ เลือนรางและไม่สว่างสดใส มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตัวอย่างการใช้คำบอกแสงที่แสดงภาพของแสงที่สองประกายระยิบระยับ กระพริบวิบวับ เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งอยู่ตลอดเวลา เช่น พร่างพราย แพร้วแพรว พร่างพราง พราว แพรว ราย ระยิบระยับ ะวาววิบ วิบวับ วามวามแวว เป็นต้น มีดังต่อไปนี้

พอดาวพรมแผ่นฟ้าระยิบระยับ สายน้ำกลับเคลื่อนดารากว่าสวรรค์
สะท้อนวาทะไลาบพรายประกายพรรณ เพียงจะหยันพิชราให้พรามัว
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 38)

แพรวพรั่งดั่งดาวบนสวรรค์ ผ่องพรรณเพียงเพชรเก็จขลิบ
พลุ่งแพรวแววไวไสวิบ ไคร่ทียบอยากได้ใจรอน
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 140)

ระวาววิบระยิบพราวกว่าดาวดวง พร่างตระกายพรายก่องสองทางสรวง
รวรัตน์ร่วงพรั่งพร้อยร้อยระยิบ รวรัตน์ร่วงพรั่งพร้อยร้อยระยิบ
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 154)

ดาวคำ พรายจำเพียงรุ่งพุ่งฉาย
แพรวแพรวเพียงแกวแพรวราย พรหมปลายเกล็ดกระลับระยิบ
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 156)

ฝัน กับแสงจันทร์กระจ่างในกลางทาว
เจ้าพระยาเลื่อมระยิบวิบวาม ยิ้มกับดาวพราวพริบวิบวาม
(คำหยาด หน้า 32)

ปีกบางบางอย่างไยแก้ว แวบแวบแววแวววาเงาใสใส
 ขลิบขาวขาวคัดเส้นเป็นเรื่องราว ไปไม้ค้อยผอนค้อยไกวเปล
 (มูมมอ หน้า 25)

เรื่องเงาน้ำพริ้มพรายบนใบแก้ว กระเพื่อมแพรวเพียงระบำรำถอลอง
 โค้งตะวันสะพานรุ่งรุ่งละออง ผีเสื้อทองแมลงทับบินวันไว
 (คำหยาด หน้า 177)

ฟ้าฟ่องฝนจำฟ้าในหน้าฝน ลมพัดวนว่องฟ้าน่าใฝ่ฝัน
 ที่ชอบคั่งโค้งฟ้า ดวงตะวัน ทอรุ่งอันเลื่อมลายพร่างพรายฟ้า
 (คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 126)

ในความมืดมีแสงมาวิบวิบ ใครมิกล้าจะดับให้ลับหาย
 แสงศรัทธาแห่งกวีที่พร่างพราย ยิ่งนานยิ่งสาดสายแสงวาววาม
 (คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 157)

ไหนเลย ผู้สร้าง แลโลกกว้างพร่างพรายพราว
 จึ่งนั่งระวังหนาว ระวางร่อนอยู่อนโรย
 (ฤดีกาล หน้า 59)

ตัวอย่างการใช้คำบอกแสงที่แสดงภาพของแสงที่สว่างไสว เจิดจ้าสดใสสวยงาม
 เช่น เจิดจ้า แอร่มแจ่ม รุ่งแรง โชติโชน อร่าม เจิดจรัส เป็นต้น มีดังต่อไปนี้

เพื่อนใจ — ผืนท่าไม่ถึงทุ่งหญ้าสุดตาโพ้น
 ผืนท่าไม่ถึงรวงโรจน์อันโชติโชน ผืนท่าไม่ถึงไม้ไอนโยนกิ่งไกว
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 32)

ขาวสะพรั่งดังขยับประกายรัตน์ เจิดจรัสครอบครองจ่องห่งหวาว
 มีดหรือแม่เมื่อฟ้ายังพร่าพราว ด้วยแสงกร้าวกลุ่มศรัทธาประชาฉะนี้?
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 70)

ระริกข์ระริกข์แรง
กระจายจิตและมิตรใจ

ประชาแสงเดกิงไกล
กระจ่างทั่วมีมัวมล
(ขอบฟ้าลืบทอง หน้า 120)

หัวใจฉันทลูกไหม้	เป็นไฟ
ไฟแห่งปรารถนาใจ	โชติฉะนี้
ฉนากาล เน้นนานใน	อนันตทุกข์
เปลวโรจน์เรื่องโรระรี่	ระริกข์เปลวตะวัน

(เจ้านกแก้ว หน้า 70)

ริ้วม่านหมอกจางกระจ่างแจ่ม	วาวแววมวามวงตะวันรม
ลูปไล้ใบบางบอบระบม	จอมจมจักรวาลอันว่างเว้ง

(มูมมอง หน้า 32)

มีงมหาวารีแห่งชีวิต	ทั้งบรรเจิดไพจิตรมิดมิดหม่น
ทั้งรุ่งโรจน์รับทรีที่ล้ำล้น	ทั้งทุกข์ทนระทอท้อพระนง

(วารีดุริยางค์ หน้า 56)

ก็เพราะพรอยผลนี้แหละที่รัก	จึงทอดกัษีพสว่างทางไสว
เด่นเดือนพราวดาวพรางอยู่กลางใจ	ก่อกองพินสุ่มไฟให้ชีวิต

(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 57)

โน่นฟ้าจุดตะเกียงฟ้าสว่างไสว	นี่ใจจุดตะเกียงใจไสวสว่าง
ในคืนทุกข์ตะเกียงทองยังส่องทาง	ดูเรือรางรำไรในแผ่นดิน

(ฤดีกาล หน้า 73)

ขอดาว สุกสว่างทั้ง	ราตรี เกิดเคย
ทอดฤกษ์ เทศกาลปี	ใหม่แพรว
เจ็ดจรัส รุ่งรัศมี	ขวัญมนุษย์
ขอลิ้นดวงดาวแก้ว	กรุ่นให้ใจหอม

(เจ้านกแก้ว หน้า 96)

ตัวอย่างการใช้คำบอกแสงที่แสดงภาพของแสงที่สลัวมืดมัว หม่นหมอง ทึมทึบ เลือนราง และไม่สว่างสดใส เช่น หม่น มืดมัว มัวมืด สลัว สลัวราง เลือนเลือน ดำสนิท ขมุกขมัว มืดทมิบ ครึ้มคล้ำ คล้ำหม่น เป็นต้น มีดังต่อไปนี้

ฟ้าขีดมืดมัวสลัวหา หยดพรากจากตาคุไค	มองดาวดูจ๋ำนน้ำใส หลังไหลหยาดวูบจูบดิน (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 156)
--	---

หันทางไหนมืดมัวทั่วทุกทิศ มืดทุกแสงเสียงสีที่การุณ	ดำสนิทดินฟ้าเหวว่าวุ่น ให้ความอุ่นอารีแก่ชีวิต (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 101)
---	---

ฝน ไม่มาอีกแล้ว จับความมืดคลึ่มนามขมุกขมัว	ยังแต่โยยของแพรวพวยักยั่ว ทะเลင့်ทั่วหัวใจเรา (มูมมอ หน้า 42)
---	---

ในดงดึกลึกเร็นเห็นทิวเขา หมู่ยงยุงยิ้นซึ่มอยู่ครึ้มคล้ำ	เป็นเงาเงงำทับพระอัฒจันทร์ ยะเยียบฉ่ำเจียบหนาว ณ ราวไพร (คำหยาด หน้า 70)
--	--

อยากให้ใครมาเป็นเพื่อน แม้โลกมืดมืดหม่นมัว	มาเยือนมาหยอกเฝ้ายั่ว ไม่กลัวไม่เกรงใดใด (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 19)
---	---

เมฆมืดทมิบมา ไม่ขาดดอกฟ้าใหม่	ชะเง้อมผาจะชิงชัย จะสว่างกว่าวันวาน (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 45)
----------------------------------	--

วันนี้ ณ ขอบฟ้าของประเทศ ยิ่งแห่งหน้ามองฟ้าประชาชน	ดั่งอาตุรพุนทิวชดูล้ำหม่น เหมือนเมฆฝนครึ้มฟ้ามามีदनัก (ฤดีกาล หน้า 61)
---	--

อ้างว่างฝุ่นดอกไม้	มัดดิน
มัดทาบนาผืน	มัดฟ้า
มัดมือปลิดชีวิต	พันทေး
ทศพลกบทบทล้า	ลุ่มแล้งแดงถม ฯ

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 69)

ณ สยามยามยากสิ้น	แสงสมัย
มัดหมนอนธการไป	เปลี่ยวแล้ว
สยามยามยากแล้งใน	นครเศ
น้ำดื่มเพียงสักแก้ว	ก็ร้างหายตระเทย

(ฤดีกาล หน้า 67)

ถามเงาแห่งราตรี	ความมืดนี้หรือลำเค็ญ
หมนมืดสนิทเห็น	ด้วยอำนาจน้ำมือใด

(ฤดีกาล หน้า 118)

4.1.4.2 การใช้คำบอกสี

การใช้คำบอกสีเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่พบมากในกวีนิพนธ์ เนื่องจากการใช้คำบอกสีเป็นการให้รายละเอียดปลีกย่อยของจินตภาพที่ช่วยให้จินตภาพมีความเด่นชัด มีรายละเอียดที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และช่วยให้ผู้อ่านรับรู้จินตภาพได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วยเช่นกัน ดังคำกล่าวที่ว่า

เมื่อสีต่างๆ เป็นองค์ประกอบของธรรมชาติ การพรรณนาสีของกวีจึงมักปรากฏในรูปของการให้รายละเอียดของสี หรือพรรณนาเพื่อให้ผู้อ่านได้สัมผัสกับความอ่อนแก่เรื่อเรือง หรือความเข้มข้มหลากหลายของสี จึงใช้ความเปรียบหรือใช้คำวิเศษณ์ขยายคำบอกสี โดยบางครั้งอาจจะไม่กล่าวถึงชื่อสีอย่างเด่นชัด แต่ผู้อ่านจะสามารถรับรู้สีนั้นๆ ได้อย่างละเอียดชัดเจน (สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, 2528: 46)

ในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสามมีการใช้คำบอกสีต่างๆ ไว้อย่างหลากหลายเพื่อเป็นการสื่อแสดงรายละเอียดของจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพสีสันของสรรพสิ่งที่กวีต้องการกล่าวถึงได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้คำบอกสีในกวีนิพนธ์มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

เนินนั้นนูนพูนนูนมะระอุมเอิบ เรียวทงาเนิบชุกยอดพลอดเมฆขาว
 น้ำระริกกระซิกไหลหยดใสวาว แดดผ่านพรราวสวยพรายเพียงสายเงิน
 (ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 93)

เอาเรื่องรุ่งปรุ่งป้ายสายน้ำตก ฝอยอุทกแตกชาทำฝนทาว
 เอาแสงแดดแสดแสดระแนงพราว พรหมเพรียวข้าวผ่องผาดระดาดทอง
 (ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 103)

วาดฟ้าอ่อนรอนแล่นรำแพนรำย เป็นลวดลายลอยรมเริงลมทวน
 กลางปุยขาวพราวเพชรเกล็ดกระบวน ละอองอวลชมพูพุ่มพุ่มฝอยปราย
 สอดวงแสดแสดแสดเทาเงาสลับ กลอกระยับระยงมวงรวงขยาย
 ทวางจุดทองล่องลิ่วปลิวกระจาย ขวนจายชะแง้ผลอละเมอเลื่อน
 (ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 173)

เขียวเอยพรางพื้นขึ้นเขย ขาวเอยบริสุทธิผุดผ่อง
 ต้มด้าล้าลิกอันเรื่องรอง แดะตองความงามและความดี
 (มูมมอ หน้า 12)

พวงสร้อยทองตัดดอกออกสะพรั่ง เหลืองมลิ้งเมลิ้งแซมแดะแด่มลิ
 แดงรักเร่และใบเรียวเขียวขจี ค้อมฉื่อนนรรคมคาม่าสู่มือ
 (เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 98)

เสื่อสีเขียวคลุมร่มไหม้ สีม่วงชอนจะถ่อนไหวในระหว่าง
 เป็นลายดอกดวงประดับระยับระยง ทั้งท่ามกลางกว้างไกลสุดสายตา
 (เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 106)

สีเขียวแห่งใบไผ่ ภาพเขียนธรรมชาติหทัยอยู่
 เข้มเขียวเรียวแดงแห่งฤดู บางใบร่วงกุดกุดกาล
 ดอกสักเหลืองแซมใบเขียว รับเรียวพิรุณอุ่นทวาน
 (ลำนาวเนจร หน้า 77)

ย้อมโลกเป็นสีส้ม
สีครามแลบลามเลย

สีเทาอมชมพูผุย
แล้วตัดเส้นเป็นภูเขา
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 42)

ผีเสื้อสวยแต้มสีที่กลีบแก้ม
ก้านเกสรอ่อนฉ่ำน้ำผึ้งรวง

ชมพูแยมแดงระยับสลับม่วง
หยาดหยดพวงพุ่มระย้าจากคาคบ
(วาริตุริยางค์ หน้า 14)

ใจเจ้าเอ๋ย...
หวังอาจจับหมอกขาวเขาคดเคี้ยว

ฝันอาจเคยลัดทองทุกป่าเขียว
รักอาจเที่ยวไต่غامเมฆสีเทา
(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 36)

บริสุทธิ์เหนือพระผู้
หรือเปล่า จึงปีกบิน
เหลือองผ้า ไชเหลือองหิน
เหลือองปีก ไยเหลือองเท้า

ครองศีล
ป่ายผ้า
ชาติบาป
เทียบผ้าเหลือองสี
(เจ้านกแก้ว หน้า 29)

ถนนแดงแฝงข้อไม้
หาไขค่อมมิวนิสต์แฝง
แดง แดง รวมรังแรง
คนแหยมดแดงเคล้า

รังแดง
ป่าผ้า
เรียงไข
คลุกก้อยปลาขาว
(เจ้านกแก้ว หน้า 28)

หน่อเนื้อชาวนาแนบเนา
เขียวเอ๋ยใบข้าวประคอง

พลิกทุ่งสีเทา เป็นทุ่งเป็นทางสีทอง
เหลือองเรื่องรวงรวง ชาวเอ๋ยคำข้าวขาวหอม
(ม้าก้านกล้วย หน้า 32)

4.1.4.3 การใช้คำบอกกลิ่น

การใช้คำบอกกลิ่นพบได้ในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสาม เนื่องจากช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ถึงสิ่งที่มีผลกระทบต่อผัสสะอีกด้านของผู้อ่าน คือการรับรู้กลิ่นต่างๆ อันเป็นรายละเอียดหนึ่งของจินตภาพ

เช่น กลิ่นหอมหวาน หอมซาบซ่านของดอกไม้ กลิ่นดิน กลิ่นป่า กลิ่นฝน และอาจให้รายละเอียดปลีกย่อยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกจินตภาพได้อย่างละเอียดชัดเจน และทำให้จินตภาพนั้นเด่นชัดยิ่งขึ้นอีกด้วย

คำบอกกลิ่นที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ ได้แก่ หอมซาบซ่าน กลิ่นเสียดฟุ้งจรุงทวน หอมละมุน กระจายฉม กลิ่นควาคละคลุ้ง สுகนธรส หวนหอม กลิ่นป่าเขา กลิ่นหอมท่ามกลางกลิ่นควา กลิ่นกรุ่นดอกไม้ หอมกลิ่นดิน กลิ่นหญ้า กรุ่นกลิ่นกำจาย ไชยชื่น เป็นต้น ดังตัวอย่าง

หอมกลิ่นลดซาซา เพียงเนตรซำรักเหลือบมา	ดังทิพย์พิมานแมกหล้า สูงค่ากว่ารัตนรุจี (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 24)
--	---

ขอซีพื่นรีนลาดเพียงดาดด้วย กระจายฉมพรมฉำน้ำค้างซัด	กุหลาบรอยกลีบงามทราวมำดัด แลรวรัตนรุจีกรุ่นมาปรุ้งปน (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 155)
---	---

หอมละมุนอ่อนอารมณ์ขมก็หวาน ที่น้ำชอกยกหนามกลับงามงด	ใจพิการกระปรีกระเปร่าแจกีสด ที่เคี้ยวคดกลับเชื้อถือสัตย์ธรรม (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 167)
--	---

พัสดรารাত্রิลีคลุ่มโลก ระทมลีกระทีกล้ำน้ำตาพราว	กลิ่นโศกเสียดฟุ้งจรุงทวน ดั่งมุกขาวขลุ่ดินใครผินซ้อน — (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 172)
--	---

สุคนธรสราตรีที่หวนหอม ให้หลับใฝ่ฝันเยือนเพื่อนชีวิต	ระคนกลมกลอนหวานซ่านซึ่งจิต อันเผลอคิดครวญผวาว่าเหมือนเคย (คำหยาด หน้า 148)
--	--

กรองฟ้ากว้างกลางนากลิ่นป่าเขา หอมท่มร้างบางเบาอุ้นเยาว์ทรวง	ละเอียดเอาอาถรรพ์จรรโลง ค่อยตักดวงเตบตนจนเต็มตา (วารีดุริยางค์ หน้า 51)
--	---

ไอ้หอมเอ๋ยหอมกรุ่นกลิ่นดอกไม้ อันแย้มกลีบงามในฤดูหนาว
 ไอ้ดอกแก้วกลีบवलน้ำค้างพรราว ฝากแสงดาวรักรักจากพระจันทร์
 (ฤดีกาล หน้า 145)

เหือดไผยมลมแล้งทั่ว	ทะเลหนาว
หอมกลิ่นโคลนปนควา	คละคลุ้ง
เว้งว่างวายยาว	เย็นเหยียด
ฟ้าจดฟ้าเพื่อยฟุ้ง	ฝั่งฝั่ง

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 72)

เบญจมาศคาคาสีเหลืองอ่อน	เทวีแห่งภมรร้อนหาย
พิรุณกรุ่นกลิ่นกำจาย	พ่อนฟ้าเวียรายสุนทรีย์

(คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 67)

อิมรักผีเสื้อเพื่อสร้าง	ไออุ่นท่ามกลางความหนาว
กลิ่นหอมท่ามกลางกลิ่นควา	สีขาวท่ามกลางสีดำ

(คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 161)

ผู้มาก่อน ...	บ้างพักผ่อน ณ หลุมดินกรุ่นกลิ่นหญ้า
บ้างหลังค่อม จำยอมกับโชคชะตา	รอสัญญาณและเวลาจะหมดลง

(ม้านกกล้วย หน้า 53)

ดลหอมดอมเสนที่ห้วง	เหม็นต์
ไวยขึ้นฝากฟากฝั่ง	ฟากฟ้า
หอมลมหมหอมจัน	ทราทิตย
หอมกลิ่นดิน กลิ่นหญ้า	ยั่วให้ใจหอม

(เจ้านกวี หน้า 25)

4.1.4.4 การใช้คำบอกเสียง

การใช้คำบอกเสียงในกวีนิพนธ์ช่วยให้ผู้อ่านรับรู้จินตภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกระดับ
 เนื่องจากการรับรู้เสียงต่างๆ มีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและเข้าใจสภาพบรรยากาศแวดล้อม

ของจินตภาพที่ก่อสร้างขึ้น ได้แก่ เสียงไพเราะรื่นหู อาทิเช่น เสียงนกร้อง เสียงทึดทือเรไร เสียงดังสนั่นอีกทีก็ เช่น เสียงฟ้าร้องฟ้าผ่า และเสียงอื่นๆ เช่น เสียงคลื่นลมเสียงฝน เสียงน้ำ และความเงียบสงัดไร้เสียง เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้คำบอกเสียง ได้แก่ คำ สดขั้วขื่อ เสียงแจ้วแจ้ว เสียงกังวานหวาน วะแจ้ว เสียงขับขานเจื้อยแจ้ว เสียงเสนาะก้องกังวาน สะท้อนสะท้อนสะท้อนดิน เสียงแจ้วเจื้อยเจื้อยเจี๋ยง เสียงพิโรड़ा พึมพำ เสียงสะท้อนอ่อน วังเวงแผ่ว สดเจียบเจียบ เสียงโครมคราม เสียงครางคริมคระทิมท่อม เสียงอิงอล เสียงแผ่วแผ่วไหว เสียงนกเขากันกระซันแจ้ว เสียงดังสะท้อน และเสียงกึกก้องอิงอล เป็นต้น ดังตัวอย่าง

กลางดงพงสดขั้วขื่อ
เสียงแจ้วแจ้วมาไวไว

แก้วหรือเรียกพื่ออยู่ไหน
ตั้งได้เต็มทีพยธธา
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 28)

เสียงระฆังกังวานหวานวะแจ้ว
ศกใหม่แยมแอมแจ่มแจ่มแสดตะวัน

ศกเก่าแคล้วคลาเคลื่อนเสมือนฝัน
ดูเจ็ดฉันทแจ่มฟ้าสงาม
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 155)

คนหนึ่งบรรเลงเพลงหวาน
สองคนสร้างโลกวาววาว

คนหนึ่งขับขานเจื้อยแจ้ว
เพริศแพรวกว่าพราวตะวัน
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 182)

เจ้านกการเวก
เสนาะก้องกังวาน

เกาะอยู่ภูเมฆขับขาน
สะท้อนสะท้อนสะท้อนดิน
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 40)

ไปตามน้ำไหล
ใบไม้บนพุ่มพำ

ฟังเสียงพิโรड़ा
และยอดหญ้ากระยับเรียว
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 15)

นักศึกษากราย	รุนแรง
จักชักราติเป็นแดง	หมดแล้ว
ทูลทาสถนัดตะแบง	ตระบัดสัตย์
เกาะแต่กรงกุแจ	เจื้อยเจ้อยเจี๊ยงเสียง ฯ

(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 172)

ลมสะอื้นอ่อนเพลงวังเวงแผ่ว	จะหลับแล้วหรือยังมาฟังกล่อม
ฝากมัลลยมะลิร่วงพวงพยอม	แนบถนอมขวัญสุนิหเมื่อนิทร

(คำหยาด หน้า 32)

โอเจ้านกเขาทันกระชั้นแจ้ว	จากเดือนแฉวทิวไม้ไพรสะพรั่ง
ตั้งแต่เข้าไปจนเย็นไม่เห็นรัง	เสียงเจ้ายังดังสะท้อนจนค่อนคืน

(คำหยาด หน้า 179)

บางครั้งใครมครินอย่างคลิ่นคลั่ง	บางครั้งส่งดเจียบเจียบเจย
โอว่าความเหงาเจ้าเอย	เป็นเพื่อนขึ้นเขยไกลลัด

(มูมมอ หน้า 40)

ยิ่งใหญ่อย่างน้อยทยอย่าง	โผงผางครางครึมคระทึมท่อม
แตกโขลงตะโพงพราวจากใจมจ่อม	ไม่พร้อมก็ต้องพร้อมยอมไป

(มูมมอ หน้า 49)

นกกี แต่ละนกเจื้อย	จำเรียง
ขับซึ่งอิสระเสียง	สอดสร้อย
ลำน่าน้ำแห่งสำเนียง	เสียงนก เจ้าเอย
สำนึก เสนาะสนานร้อย	รักคล้องผองใจ ฯ

(เจ้านกกี หน้า 43)

นั่งฟังเสียงน้ำไหล	แผ่วสำเนียงแห่งภายในแว่วไหวผ่าน
เพียงเสียงทิพย์เอ่ยทักถามจักรวาล	ชวนสนทนาเนิ่นนานถึงค่านใน

(ฤดีกาล หน้า 21)

จักรวาลขานขับสดับทำนอง
 บัดคลโลกาก็กกอง
 แห่งสรรพเสียงร้องอันอิงอล
 (ฤดีกาล หน้า 81)

4.1.4.5 การใช้คำบอกสัมผัส

การใช้คำบอกสัมผัสช่วยให้ผู้อ่านรับรู้สภาพต่างๆ ของจินตภาพได้อย่างชัดเจนขึ้น เพราะเป็นการบอกสภาพ และลักษณะของสิ่งของได้ระดับหนึ่ง เพราะความรู้สึกอันเกิดจากการสัมผัสอันเป็นประสาทการรับรู้ที่สำคัญ เช่น ร้อน หนาว เยือกเย็น อบอุ่น ละมุนละไม แฉวเบา วาบ สะท้าน ซ่านซาบ หลอรั้นขึ้น เป็นต้น การใช้คำบอกสัมผัสในกวีนิพนธ์มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

เพียงเห็นเธอดันเปลอใจวาไพรพฤษี พนาสิกรมรินรินสกล
 ตะวันรอนออนเคล้าเสาวคนธ์ ละเวงนวนาบหวานสะท้านทรวง
 (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 22)

หัวใจเขาคือธาร ไหลซาซ่านซาบกำลัง
 หลอรั้นขึ้นสองฝั่ง ฝากรอยสดรันทดสูญ
 (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 89)

หัวใจเขาคือลม ช่วยขึ้นฉมเจ้าทรวงเย็น
 อกรวมกลุ่มลำเค็ญ โลมโลรอบปลอบขวัญคืน
 (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 89)

ลมไรผมพรมระรวยชายผะแผ้ว ขณะแว่วเสียงน้ำจ้ำกระจะ
 เย็นระรินขึ้นสุขทุกระยะ อิศระประสาจนคนถูกหลง
 (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 148)

แดดอ่อนดินอุ่นกรุ่นอบ ตรลบลมแผ้วแผ้วหนาว
 สดชื่นคืนวันนานยาว เหมือนข่าวความรักจักมา
 (เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 129)

เจ้าก็คือสิ่งใหม่ในกอหญ้า เกิดตฤตราตามความปรุ้งแต่ง
 ครั้นแดดร้อนรอนถิ่นแผ่นดินแล้ง เจ้าก็แห้งเหี่ยวไปกลายเป็นดิน
 (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 82)

และใจเจ้าจักเป็นเช่นสายน้ำ ไสเย็นจ๋าขึ้นแล้วไหลแผ่วผ่าน
 เพื่อเลี้ยงชีพาโลมโลให้เบิกบาน เพียงพองพานผิวแผ่วแล้วผ่านเลย
 (วารีดุริยางค์ หน้า 22)

ไม้ไร่ไม่รายเรียงรำ แล้งแห้งแกร่งกรำ แกร่งกร้านกันดารธรณี
 (มูมมอ หน้า 35)

ใบไม้ไหวในวันอันเร้าร้อน ประหนึ่งพัดโบกพรพอร้อนเรา
 ด้วยหัตถ์ทิพย์ทวยทองโลกของเรา ไหวใบไม้พลิ้วเบาเมื่อต้องลม
 (คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 30)

ในสายฝนฝนสาดกระหน่ำซัด ในสายลมลมพัดกระพือกล้า
 ในสายแดดแผดแผดร้อนมิรู้รา ในสายใจใบ้าและบอดบัง
 (คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 136)

ที่ลึกซึ่งที่สุดนั้น คือ สายน้ำ อันไหลล้าลึกกร่อนรอนแรมเห็น
 หลากกลางอาบซาบซึ่มดื่มเยือกเย็น แม่ดินเข็ญ หินรำคาญ ธารเหือดแล้ง
 (ฤดีกาล หน้า 87)

ขอฝน ปรนโลกแล้ง โลมดิน
 ขอแดด แผดซัวิน ขึ้นไ้ว
 ขอลม รั้นลมรึน รวยรึน
 ขอก็ขอ ขอได้ ไม้รู้พอขอ
 (เจ้านกกี หน้า 94)

4.1.5 การใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

การใช้ภาพพจน์จัดเป็นกลวิธีสำคัญในการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติ โดยเฉพาะการใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น พบว่ามีปรากฏอยู่ทั่วไปในกวีนิพนธ์ การใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นนี้ สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 หัวข้อ อันได้แก่

4.1.5.1 การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพของแสง สี

4.1.5.2 การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพของรูปทรง ปริมาณและลักษณะทางกายภาพ

4.1.5.3 การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพความงดงาม

การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น มีรายละเอียดดังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

4.1.5.1 การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพของแสง สี

การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพของแสง สี ที่ปรากฏมากในกวีนิพนธ์ ได้แก่ การใช้ภาพพจน์สีทพจน์ อุปมา และอุปลักษณ์

การใช้ภาพพจน์สีทพจน์

การใช้ภาพพจน์สีทพจน์เป็นกลวิธีที่พบค่อนข้างมากในกวีนิพนธ์เนื่องจากภาพพจน์สีทพจน์เป็นภาพพจน์ที่มุ่งใช้เพื่อพรรณนาให้รายละเอียดภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของแสง สี และเสียง ดังตัวอย่างเช่น

ลิปลิปเห็นขลิบเมฆ

รองรองดั่งทองทา

แลรุจิเรขเพียงเลขา

ทาบฟ้าอรามงามแสงอรุณ

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 135)

เรื่องเรื่องเหลือองเพียงอุไร

หัวหัวมิดมัวอุรา

ดั่งละเลงไล่ด้วยหมึกหนา

หุระทตหอท้อจริงเทียว

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 135)

ระวิกรุ่งระรุ่งแรง
กระจายจิตและมิตรใจ

ประชาแสงเดิงไกล
กระจ่างทั่วมีมัวมล
(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 120)

พราพราพรายพราย
กระท่อมไผ่ผดคา

มานสายหมอกหนา
เย็นแล้งล้าอยู่โรยโรย
(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 73)

ไก่อันอยู่แหว่แหว่
ดูดาวที่ราวฟ้า

จวนรุ่งแล้วกระมังหนา
จะเจื่อนแสงอยู่ไรไร
(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 76)

แหว่ไล่ไม้ร่วงเมื่อลมเจ้า
วางวางกลางแสงตะวันรอน

ระบำใบไม้ไหวว่อน
ผีเสื้อสายพ่อนอยู่พริบพราย
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 86)

รั้วรั้วระยับอุทก-แดด
รุ่งฟ้าก็ทอประกาย ณ ชล

ระริกแผดวะวัวน
ประหนึ่งรุ่งประกำริน
(คำไตจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 147)

ถามถาร มิหลับอุระมิราว
ถารตอบ กิดลื่นที่ระริกพราย

ฤ มิหนาวระรินราย
ประหนึ่งใจ ณ ออกถาร
(คำไตจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 148)

จากตัวอย่างในข้างต้น จะเห็นได้ว่ากวีเลือกใช้ภาพพจน์สีทพจน์ ทั้งคำว่า รับริบ รongrong เรื่องเรื่อง หลัวหลัว ไรไร พราพราพรายพราย ระรุ่ง รั้วรั้วระยับ ระริก วะวัวน ระริน ราย ระริกพราย เป็นต้น คำเหล่านี้ล้วนเป็นภาพพจน์สีทพจน์ที่ช่วยทำให้ผู้อ่านรับรู้จินตภาพในด้านของแสงสีได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นคำ เรื่องเรื่อง ให้ภาพของแสงสว่างเรืองรอง หลัวหลัว ให้ภาพแสงมัว ๆ สลัว พราพราพรายพราย ให้ภาพแสงสว่างพรางพราย และ ระริกพราย ให้ภาพแสงที่ส่องเป็นประกายพรางพรายสั่นระริก เป็นต้น นอกจากนี้กวีใช้คำ แหว่แหว่ ซึ่งช่วยในการรับรู้เรื่องเสียง ทำให้ผู้อ่านรับรู้ได้ว่าเสียงนั้นเป็นเสียงที่แหว่มาจากที่ไกล ๆ

การใช้ภาพพจน์อุปมา

การใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อขยายให้เห็นภาพของแสง สี มีดังต่อไปนี้

บุหลันวันขึ้นสามค่ำ นิมิตธิษฐานวานแรง	อรามราวทองรองแสง จันทร์แจจกศานต์ชานไกล (ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 58)
เมื่อขอขึ้นขวลาอันช่วงโชติ เมื่อเสียงริกซิกซี้ระงม	ระยิบโรจนดูราวดาวผสม ระคนขรมควันนุหรีที่ค่าแพง (ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 60)
ข้าวระเนนเอนพลีลิลวมลู สะท้อนวับริบสีสุรีย์แรง	แจกคลื่นตรูสมุททองรังรองแสง ประลองแข่งทองเข้มเต็มฟ้าไกล (ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 100)
แพรวพรั่งตั้งดาวบนสวรรค์ พลุ่งแพรวแววไวไสวิบ	ผ่องพรรณเพียงเพชรเก็จจลิล ใครหีบอยากได้ใจรอน (ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 140)
ฉันเห็นดวงตาเธอ บางครั้งกลับแจ่มจ้า	บางครั้งเอดด้วยน้ำตา ตั้งดาวจ๋าในคำคืน (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 36)
เขียนหยาดน้ำค้าง กลอกเกล็ดเพชรพรางกลางใบ	สวยอย่างหยาดแก้วแพรวใส อยู่ในบึงเก่าเน่าน้ำ (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 47)
ตะวันรอนอ่อนระยับกับทิวไผ่ ทุ่งทั้งทุ่งสีเทาล่าเพาพริ้ง	แพดอกอ้อวัปไหวคล้ายแก้วกลิ้ง หมู่เด็กวิ่งไหวไหวไกลลิลลับ (ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 58)

ในการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อขยายให้เห็นภาพของแสง สี พบว่ากวีมักนำ ดวงดาว ดวงแก้ว ทอง และอัญมณี มาใช้เปรียบเทียบเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่เด่นชัดได้ อย่างรวดเร็วเนื่องจากสิ่งที่กวีนำมาเปรียบล้วนแต่เป็นสิ่งที่ผู้อ่านรู้จักกันดีอยู่แล้วนั่นเอง

การใช้ภาพพจน์อุปลักษณะ

การใช้ภาพพจน์อุปลักษณะเพื่อขยายให้เห็นภาพของแสง สี มีดังต่อไปนี้

ดูซิเจ้าน้ำกระเพื่อมเลื่อมแสงเพชรอันกองเก็จกลอกระลึบระยับสี
น้ำกระชิบผิงกำซาบอาบฤดี เหมือนสำเนียงกระชิบพิที่ใจเธอ
(ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 18)

ฉันมองคลื่นรินเร่เข้าแห่ผิง พรำฝากผิงภักดีไม่มีสอง
มองดาวเพ็ญเยียมพักตร์ลักษณะล้ำยอง จากคั่นฉ่องขาลาลัยใสสะอาด
(ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 62)

เพชรน้ำฝนหล่นแล้วแก้วปรากฏ ทวานยิ่งรสผิงรวงแห่งทรงสาว
ระเอิบเอมอิมหวังยังยีนยาว เริ่มเรื่องราวรังรองของชีวี
(คำหยาด หน้า 151)

เพชรน้ำค้างค้างหล่นบนพรมหญ้าเย็นหยาดฟ้ามาผืนหลงวันใหม่
เคล้าเคลียหยอกดอกหญ้าอย่างอาลัย ที่แจกดาวใบไม้ไหวตะวัน
(วารีดุริยางค์ หน้า 12)

ที่ที่เราจะราทรุบหุบปีกพับ เดิมแรงรักรินระบายรุ่งสายสร้อย
เก็บสะเกิดเพชรพรายฟ้ายดาวพร้อย ระยับย้อยหยาดดวงรวงทิ้งฟ้า
(วารีดุริยางค์ หน้า 41)

เหลืองกล้วยไม้ใสสว่างกลางคาคบเงาวัลย์ทบทิ้งข่ายเป็นสายสร้อย
ตะวันसानแสงทองส่องน้ำพลอย เพชรน้ำค้างพรางพร้อยกะพริบพริบ
(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 37)

สาตสดตตสาย
โล้การละมุน

โอบอายแสงอุ่น
เกลิอนเพชรพ่างริน
(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 158)

การใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อขยายให้เห็นภาพของแสง สี กวีเลือกใช้สิ่งเปรียบเทียบเช่นเดียวกับที่ใช้ในภาพพจน์อุปมา คือ เพชรพลอย กระจก และสายสร้อย ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนแสง และมีประกายเรืองรองระยิบระยับ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจนได้รวดเร็ว ดังเช่น คันฉ่องขาลาลัย ที่ให้ภาพลำน้ำที่ใสดั่งกระจก น้ำพลอย และ เพชรน้ำค้าง ให้ภาพสายน้ำ และหยาดน้ำค้างที่สะท้อนแสงแดดเป็นประกายระยิบระยับดังอัญมณีที่ต้องแสงไฟ เพชรน้ำฝน ให้ภาพของหยาดฝนที่สุกใสเป็นประกายราวเพชร และ รุ้งสายสร้อย สร้างภาพสายรุ้งที่เป็นประกาย สุกสว่างเรืองรองราวสร้อยทองที่พาดผ่านท้องฟ้า เป็นต้น

4.1.5.2 การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพของรูปทรง ปริมาณ และลักษณะทางกายภาพ

การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นรูปทรง ปริมาณ และลักษณะทางกายภาพ ในที่นี้พบว่ามีการใช้ภาพพจน์อุปมา และ อุปลักษณ์ เพื่อขยายให้เห็นภาพดังกล่าว ดังต่อไปนี้

การใช้ภาพพจน์อุปมา

มาลาตีศรีวิสุทธิดุจน้ำค้าง	ประทับกลางกลีบบัวกลัวจะหาย
น้ำค้างแรงแสงร้อนสิรอนกาย	มีทันสายน้ำค้างดับไปกับตา

(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 15)

พบแต่ร่างวางแข็งดั่งแท่งไม้	ทวามหัวใจเพื่อนเอ๋ยเคยร่วมเจริญ
เพื่อนบาดเจ็บเหน็บนอนผอนลำเค็ญ	กลับกลายเป็นศพไปไม่รู้ตน

(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 54)

มีข้านานเจ้ากำแพงเหมือนแรงกิน	ก็เริ่มวินโหวทวะต้องปะใหม่
คุณลุงฟุ้งเผลอคูรูตะไท	กวักโหวโหวเรียกข้างเหมือนอย่างเคย

(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 55)

เพียงแววเนตรเด็ดจกจกชาตินี้ กู่ และโสม จตุรฤกษ์ ทั้ ทิม จิม ลิม เหลื่อ
 สดสะอาดหยาดชีวิตสนิทเจือ ไม ผืน เผื่อ เพื่อน ผาด เหมือน ชาติ ทา
 และเอวองคระหงเพรียวดังเรียวไผ่ ดู แกร่ง ไกล เกิน เทียบ เปรียบ บุป ผา
 และผิวคล้ำกำไลไฉฉาดทา ผุด ผาด กว่า ความ ผ่อง ล้ำ ยอง ลง
 (ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 46)

แถวคลื่นขบวนคณะประชา กล พายุ พัด เพียง
 กำแพงผุกร่อนกระเทาะและเอียง ก็ พิ โอด พิ โอย โอย
 (เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 164)

ฉันคือแมลงปอ ถัก ทอ สี แดง แดง เสื่อ คลุม
 ปีกใสดูจโยแมงมุม โบย บิน สู่ พุ่ม บึง บัว
 (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 30)

พเนจรอ่อนเร่เท่างฝั่ง สา ท ราย ด รง ตะ ไคร ค ล ม เหมือน กล ม ไ หม
 มันลอยเปื่อยเรื่อยเร้นเป็นจุดไกล เกิน จะ ใ ผืน ซึ่ง ถึง แผ่น ดิน
 (คำหยาด หน้า 84)

เคียวเดือนอย่างเคียวคิ้วน้อง นิ้ว ต อง ตะ นะ ย หนึ่ง ผ ัน
 ดาวกระพริบเพียงดาวชัวัน ไกล กัน ก็ จะ ไม่ มา ร บ ก ว น
 (คำหยาด หน้า 196)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่ากวีใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อสร้างจินตภาพ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ ขยายให้เห็นรูปทรง ปริมาณและลักษณะทางกายภาพ อันได้แก่ โสมริสุทธิดุจหยาดน้ำค้าง ริมฝีปากแดงดั่งสีทับทิม รูปร่างอรรชรเรียวระหงดังเรียวไผ่ ร่างที่แข็งแกร่งและเย็นดั่งไม้ปึกแมลงปอที่ใสและอ่อนบางอย่างโยแมงมุม สาทรายและตะไคร้ที่พันคลุมยุ่งเหยิงเหมือนกลุ่มหมอกคิ้วเรียวเหมือนพระจันทร์เสี้ยว หรือ ดวงตาที่สุกสว่างยามกระพริบดูราวกับดวงดาว เป็นต้น

การใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์

ดวงใจ ---
ดูจันทร์รูปเดียวเกี่ยวฟ้า

หยุดไห้เสียที่เกิดหนา
โลมหล้าด้วยแสงเงินเย็น
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 57)

มีเคียวโค้งคว้างกลางหา
อิฐฐานวานเดียวเกี่ยวโคม

พรายพราวพร่างพลีสีโลม
พะโยมประทีปศรัทธา
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 80)

สุดที่รัก
ตรงปลายเคียวเรื่องรองเดือนทองทา

ดาวพยับหยอยหยอยพร้อยแสงหา
ทองนภาเคียงเห็นเช่นวันนั้น
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 158)

ตื่นเกิดหนอธรณีที่อ้อมเอิบ
ทุกยอดทองกร่องกรายดั่งสายมาน

ด้วยคลื่นเนิบขาวทวนวงรวงไพศาล
สูงผสานเสมอแนวเป็นแนวเดียว
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 116)

ลมประเลงร่ำรายจากชายป่า
เพลงไม้ซอฮ้อฮอดพลอดพิไร

ไถวชิงช้าแถววัลย์กระชั้นไหว
ฝนดอกไม้พรุพรางลงกลางดิน
(คำหยาด หน้า 177)

ระเบิดบาปกระสุนบ้าเป็นท่าฝน
ตะวันเดือดเลือดแดงแข่งประดัง

คนกับคนเข่นฆ่าเหมือนบ้าคลั่ง
พระเจดีย์เปล่งปลั่งประกายทอง
(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 164)

มิใช่แหวตางามาถามทัก
มิใช่รักคิ้วเรียวเดียวเดือนพริ้ง

มิใช่รักปากปิดสนิทนึ่ง
มิใช่มือมิตรมิ่งมาปลอบเปรอ
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 75)

เพราะอย่างน้อยโลกนี้ก็มีมิตร

อยู่รายทางรอบทิศสนิทสนัย

โนนแพรวเขียวทุ่งข้าวระมัดโบ

โนนน้ำใจหยาดฟ้าลงทั่วแดน

(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 15)

ภาพพจน์อุปลักษณ์ เป็นภาพพจน์อีกประเภทที่กวีนำมาใช้ในการขยายให้เห็นรูปทรง ปริมาณ และลักษณะทางกายภาพ เนื่องจากทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้อย่างชัดเจน และรวดเร็ว ดังตัวอย่างเช่น ชิงช้าเกววัลย์ จะให้ภาพของเกววัลย์ที่พาดเลื้อยยาวลงมาราวกับเป็นชิงช้าที่แกว่งไกว ฝนดอกไม้ ทำให้เห็นภาพดอกไม้ที่ร่วงหล่นพร่างพรูราวกับสายฝน ระเบิดบาป กระสุนบ้าเป็นท่าฝน ให้ภาพความโหดร้ายรุนแรง ทั้งกระสุนปืนและระเบิดที่กระหน่ำยิงมาเป็นจำนวนมหาศาลราวกับฝนท่าใหญ่ และ แพรวเขียวทุ่งข้าวระมัดโบ จะให้ภาพทุ่งข้าวเขียวข่มตลอดแนวยาวราวผ้าแพรสีเขียวที่พลิ้วสะบัดอยู่ไปมา เป็นต้น

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์อุปมา และอุปลักษณ์นั้นเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้จินตภาพเด่นชัดขึ้น โดยการใช้ภาพพจน์ทั้งสองนี้จะให้รายละเอียด และช่วยขยายภาพให้เห็นถึงรูปทรง ปริมาณ และลักษณะทางกายภาพต่างๆ ที่กวีต้องการนำเสนอให้ผู้อ่านได้รับรู้อย่างรวดเร็ว

4.1.5.3 การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพความงดงาม

การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นภาพความงดงาม พบว่าภาพพจน์เด่นๆ ที่กวีเลือกใช้มีอยู่ 2 ประเภท คือ ภาพพจน์อุปมา และ ปุคลาธิษฐาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การใช้ภาพพจน์อุปมา

เนินนั้นเนินอ้อมลาดสะอาดรื่น
เป็นทางกิ่งครึ่งฟ้าครึ่งดินเดิน
เนินนั้นนุ่มนวลทวมเหมือนความฝัน
ทิ้งห้อยพราวแสงพราวเพียงดาวพริ้ง

ดั่งพรมผืนสดปูสู่ทิวเขาเห็น
เอื้ออัญเชิญชีพ้ำพำนักพิง
เมื่อเรื่องจันทร์รินจับระยับสิง
เรไรหรือรำเกลิอนเป็นเพื่อนนอน

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 93)

รุ่งสาง
สื่อความโรจน์โชติฟ้าอำพัน

เรือเรือรางสายแสงแจรงสวรรค์
ดั่งผู้กันเนรมิตจิตภกร

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 177)

ในบทข้างต้นกวีพรรณนาภาพเนินที่เขียวชะอุ่มเปรียบเทียบกับเหมือนพรม สีเขียวที่ปูทอดขึ้นไปยังท้องฟ้า และยังเปรียบแสงที่ห้อยว่าสุกสว่างดงามราวกับแสงดาวที่ดงาม พริ้งพราย เราจะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์อุปมาในบทนี้ ช่วยให้อ่านเกิดจินตภาพที่เด่นชัดยิ่งขึ้น อีกทั้งจินตภาพที่กวีสร้างขึ้นยังเป็นภาพที่ดงามรื่นรมย์ชวนให้นึกถึงความงามบนฟากฟ้าและสรวงสวรรค์ ได้อีกด้วย ในบทต่อมาการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อพรรณนาภาพท้องฟ้าในยามรุ่งสาง ว่าแสงอาทิตย์ส่องสว่างระเรื่อรางรางดงาม ดูราวกับเป็นภาพวาดจากปลายพู่กันของจิตรกรที่เนรมิตขึ้น การใช้ภาพพจน์อุปมาในบทนี้จึงช่วยขยายภาพความงามของท้องฟ้าให้อ่านเห็นได้อย่างเด่นชัด

โง้งามพักตร์ผ่องละไมประไพพร้อม ยามเมื่อยิ้มแย้มเหมือนงามเดือนหงาย
โອ่ละหนอหนารักไม่พักคลาย คอยเดือนฉายชมสว่างอุณกลางทรง
(คำหยาด หน้า 15)

กวีนิพนธ์บทข้างต้นนี้ เนาวรัตน์พรรณนาความงามของหญิงคนรัก โดยเปรียบเทียบกับนางงามเหมือนพระจันทร์ในยามข้างขึ้นซึ่งส่องแสงนวลสว่างกระจ่างตา การเปรียบเทียบกับหญิงว่างดงามเหมือนพระจันทร์นั้นเป็นขนบนิยมในวรรณคดีไทยที่กวียังคงนำมาใช้ในงาน

เพลงเรื่อรักเรื่อเรื่อจะเทหา โอลมหนาวเจ้าพระยาฟ้าเปลี่ยนสี
ดาวเดือนต่างดวงตาในราตรี ลอยนทีประทีปพิภพกะพริบพริบ
(คำหยาด หน้า 151)

ระบัดใบบังใบเป็นมานใบ หยาดน้ำใสเกาะใสข้างใสแสน
ดูจัดเจนบรรจงวิจิตรแมน ขางฝีมือจากแดนสวรรค์ดล
(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 41)

รั้วรั้วระยับอุทก-แดด ระริกแผดวะวับวน
รุ่งฟ้าก็ทอประกาย ณ ชล ประหนึ่งรุ่งประการิน
(คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 147)

กวีนิพนธ์สามบทข้างต้นนี้เป็นการพรรณนาความงามของธรรมชาติโดยใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบกับให้อ่านเห็นภาพที่ดงาม ทั้งการเปรียบพระจันทร์และดวงดาวที่ส่องสว่างบนท้องฟ้ายามค่ำว่าเป็นเสมือนดวงตาของยามกลางคืน และการเปรียบเทียบความงามของธรรมชาติว่างามวิจิตรราวกับเป็นผลงานของช่างฝีมือจากแดนสวรรค์ คือ กวีชมว่าธรรมชาติงดงาม

ราวกับเป็นฝีมือเทวดาลงมาสร้างสรรค์ไว้ และพรรณนาความงามของสายรุ้งบนท้องฟ้าที่ทอแสง เป็นประกายในสายน้ำว้างงามดั่งประคำสายรุ้ง เห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบทำให้ ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่งดงามตามที่กวีต้องการสื่อได้อย่างรวดเร็ว

การใช้ภาพพจน์บุคคลิษฐาน

รัตติกาลทว่านดาวพราวฟ้าแล้ว หึ่งห้อยแพรวแสงรับวิบวิบอยู่
เหมือนดาวเหลือเบือฟ้าพาเนตรตรู มาพร่างพราวไม้โนแดนดิน
 (ขอบฟ้าลิลทอง หน้า 53)

สนละเมียดเสียดยอดขึ้นยอดฟ้า ไกวกิ่งท้ามระทวยระรวยสาย
ผกาเอียงแก้มล่อพอพระพาย น้ำค้างคายหยาดแก้วแพรวระแนง
 (ขอบฟ้าลิลทอง หน้า 100)

จะเห็นได้ว่า การใช้ภาพพจน์บุคคลิษฐานเป็นกลวิธีสำคัญประการหนึ่งที่ กวีเลือกใช้ในการพรรณนาภาพที่สวยงาม เพราะบุคคลิษฐานช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเกี่ยวกับกิริยาอาการ ที่ธรรมชาติแสดงได้อย่างแจ่มชัดลึกซึ้งมากกว่าการพรรณนาเพียงอย่างเดียว ดังเช่นบทที่ว่า "รัตติกาลทว่านดาวพราวฟ้าแล้ว" ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพดวงดาวที่งดงามพร่างพราวดาษดาอยู่บนฟ้า ยามค่ำ และ "ดาวเหลือเบือฟ้าพาเนตรตรู มาพร่างพราวไม้โนแดนดิน" ทำให้เห็นภาพหึ่งห้อยที่ ทอแสงเป็นประกายระยิบระยับอยู่มากมาย ดังดวงดาวที่เบือน่ายฟากฟ้าจึงพรั่งพรั่งกันลงมายังผืน แผ่นดิน และในบทถัดมา กวีสร้างภาพธรรมชาติที่งดงามด้วยการพรรณนาว่า ต้นสนสูงเสียดยอด ขึ้นไปดั่งจะยอดฟ้า และไกวกิ่งท้ามระทวยที่พัดระรวย ดอกไม้เอียงแก้มล่อลม และน้ำค้างก็ดูงาม คล้ายหยาดแก้วที่งามแพรวบนใบไม้

ในบทถัดไปเนาวรัตน์พรรณนาความงามของธรรมชาติในเวลาฝนตกไว้ได้ อย่างงดงาม ดังนี้

เรากำลังจะหลับกับความหลัง เงี๋ยหูฟังวังเวงเพลงสายฝน
พ่าย่าม้องกลองรำรัวคำรณ สาวอัปสรโสภณพรมดนตรี
 (คำหยาด หน้า 183)

ฝนจะแต่งตัวใหม่ให้หาดทราย ดึงเรียบขาวขายไร้ฝ้าผง
 นกจะร่อนพ่อนฉวัดเฉวียนวง คลื่นก็คงคลี่เกลียวกันอีกครั้ง
 (มูมมอง หน้า 38)

การใช้ภาพพจน์บุคคลาธิษฐานพรรณนาภาพฝนตกไว้อย่างงดงาม ดังเช่น "ฟ้าย่าฆ้องกลองรำรั้วคำรณ สาวอัปสรโสภณพรมดนตรี" ทำให้เห็นภาพฝนตก มีเสียงฟ้าร้องฟ้าคำรามดังเสียงตีฆ้องและรัวกลอง เสียงสายฝนเปรียบดังเสียงดนตรีที่นางอัปสรบรรเลง และที่ว่า "ฝนจะแต่งตัวใหม่ให้หาดทราย ดึงเรียบขาวขายไร้ฝ้าผง" เป็นภาพสายฝนที่ตกลงมาแล้วชะล้างร่องรอยต่างๆ บนพื้นทรายให้หมดไป จนหาดทรายขาวสะอาดไว้วร้อยใด ๆ เหมือนใส่เสื้อผ้าที่ขาวสะอาด เรียบตึง ไร้รอยยับย่น และ "นกจะร่อนพ่อนฉวัดเฉวียนวง" ทำให้เห็นภาพนกบินร่อนเร่ร่า อยู่บนฟ้าอย่างมีความสุข การใช้ภาพพจน์บุคคลาธิษฐานในสองบทนี้ช่วยทำให้เราเห็นภาพได้อย่างชัดเจน รวดเร็ว และสร้างภาพที่สวยงามให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น การใช้ภาพพจน์บุคคลาธิษฐานในลักษณะนี้ยังปรากฏในกวีนิพนธ์อีกหลายบท ดังตัวอย่าง

ลมแผ้วเคล้าเย้าหยอกก้นดอกหญ้า หมอกยกตัวขาวขาวจากผาหิน
 ผีเสื้อสายร้ายรำระบำบิน จะจีเจื้อยเรื้อยรินพิณเรไร
 (ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 36)

ต้นไม้แต่งตัว	อยู่ในม่านมัวแห่งหมอกคราม
บ้างลอกเปลือกอยู่ปลามปลาม	บ้างแปรกิ่งประกบกัน
บ้างปลิวใบสยายลม	บ้างขึ้นนมขมอูขู้น
บ้างแตกตึงอวดตาวัน	บ้างวอนไหวจะร้ายรำ
บ้างเตรียมท้าวแปรคลุม	บ้างประชุมอยู่พิมพ์
ทานผู้เดาก็เตรียมทำ	พิศสู่วัณผู้เยาว์
ม่านหมอกค่อยคล้อยคลี่	เผยเวทอันพิ้งเพรา
หมู่ไม้รำเงา	จะตอรับฤดูกาล

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 94)

เสพรุ่งและเสพรมยรส	อรุณจรดตะวันตก
ผีเสื้อก็โฉบแตะมะขวิด	กระซิบรักผละแผ่วเบา

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 148)

แสงแดดบอกว่า	จะมาสดแสง
เรื่งรำสำแดง	แสงแดดสีทอง
สายลมบอกว่า	จะมาพัดตอง
รายรำทำนอง	เพลงของสายลม

(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 24-25)

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่าภาพพจน์บุคคลิธิฐานมีส่วนช่วยในการสร้างจินตภาพธรรมชาติที่งดงาม ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่งดงามแจ่มชัด ทั้งภาพสายลม แสงแดด เรื่งรำบนผืนดิน สายลมและผีเสื้อกระซิบฝากรักดอกไม้แผ่วๆ ผีเสื้อบินสายรายรำ ภาพหมู่ไม้ในป่าต่างพากันผลัดใบ ผลิใบลอกเปลือก สลัดใบอย่างเรื่งรำเพื่อรอรับฤดูกาลใหม่ที่จะมาถึง

4.2 กลวิธีที่ใช้เพื่อแสดงอารมณ์และสร้างบรรยากาศ

กลวิธีที่ใช้เพื่อแสดงอารมณ์และสร้างบรรยากาศ ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ มีรายละเอียดดังหัวข้อต่อไปนี้

4.2.1 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึก

การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึก เป็นกลวิธีการประพันธ์อีกวิธีที่กวีทั้งสามเลือกใช้ในการแสดงอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ ของตนออกมาให้ผู้อ่านได้รับรู้ การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึก ถือเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่าแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

- 4.2.1.1 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกเหงา โศกเศร้า อาลัย และทุกข์ทรมานไหม้
- 4.2.1.2 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกสุขสดชื่น ร่าเรื่งแจ่มใส
- 4.2.1.3 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกชื่นชม
- 4.2.1.4 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกสงบ สันติสุข

4.2.1.1 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกเหงา เศร้า โหยหาอาลัย และ ทุกข์ทรมานใหม่

การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกเหงาเศร้าโศก โหยหาอาลัย และความทุกข์ทรมานใหม่ ที่กวีเลือกใช้ในกวีนิพนธ์พบว่ามีการใช้ภาพพจน์ทั้งหมด 3 ประเภท ได้แก่ การใช้ภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ และบุคคลาธิษฐาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การใช้ภาพพจน์อุปมา

อย่าทอดทิ้งไว้อไกลห่าง ดั่งดินสิ้นแสงสุริยัน	อ้างว้างจักดับดับขันธ นับวันหน่ายแรงแห่งรอย
---	--

(ขอพำขลิบทอง หน้า 23)

เหมือนดอกไม้ไร้สวนควรพิทักษ์ ไร้คนรักภักดีราศีเคื่อง	ไร้คนชักชวนชูให้ฟูเฟื่อง ไร้ท่าเลื่องแลหาเอื้ออารี
---	---

(ขอพำขลิบทอง หน้า 51)

ในดวงเนตรคู่นั้นฉันแลเห็น กลางป่าเปลี่ยวเรียวรกปรกรอยธาร	ไม่ว่างเว้นแวววิเวกเฉกสะพาน เย็นสะท้านเยือกกร่างท่างตะวัน
---	--

(ขอพำขลิบทอง หน้า 67)

กลางคันฉ่องกองพรายประกายเพชร พักตร์เธอโหยโรยสร้อยละห้อยแรง	ระกะเก็จกลอกกระลับวิบแสง ดั่งเดือนแคลงสุขเคลือบเคลือบคืนแรม
---	--

(ขอพำขลิบทอง หน้า 67)

หลังก้มโค้งโง้งขึงตึงแต่รุ่ง กระหังตามีกลาเหลือบขึ้นแลกราย	จนเว้งว้างตะวันเวียนเปลี่ยนลับหาย เหมือนวัวควายค้อมคุ่มคุ่มมองดิน
---	--

(ขอพำขลิบทอง หน้า 64)

มือเธอเจียนเยียบเย็นเช่นน้ำค้าง แต่น้ำตาพราวเผาะเหาะมือเดือน	กลางไพรพร่างเยือกใจใครจะเหมือน กลับเขียดเจียนลวกใจเหมือนไฟลน
---	---

(ขอพำขลิบทอง หน้า 71)

ตั้งดาวดับลับตั้งจากกิ่งฟ้า ไปต่อตาใครรู้เธออยู่ไหน
 ความมืดมัวสลัวกลืนเธอคืนไป กลางผองภัยบีบคั้นนำพรันพริ้ง
 (ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 72)

ไฉนได้มิได้พบประสบพักตร์ ราวหัวอกจะหักเสียให้ได้
 หวามอรุณน้ำตาก็ตกใน รวากับไฟเผาอรอนรอนชีวี
 (คำหยาด หน้า 189)

แดงดอกจางจัดจางกลางนาโนน เขาหัวโลนรำไรที่ชายทุ่ง
 ลมหัวกุดกวัดหมุนจนฝุ่นฟุ้ง ตะวันรุ่งอรอนเบรียงเพียงเปลวไฟ
 (เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 90)

พอจำ โยไม่มีรถราให้ขับขี่
 จะไปไหนมาไหนแต่ละที เหมือนชะนีห้อยโหนอยู่บนรถ
 (ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 64)

มีทางเลือกอยู่ไม่มากถ้าอยากอยู่ หนึ่งต้องสู้สองจำนนคนแค่นซัด
 ถ้าจำนนก็ทนถูกให้ผูกมัด ถ้าต่อสู้ก็เหมือนสัตว์ต้องกัดกัน
 (ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 67)

วันนี้ ณ ขอบฟ้าของประเทศ ตั้งอาคารพูนเทวษุดล้าหม่น
 ยิ่งแห่งหน้ามองฟ้าประชาชน เหมือนเมฆฝนครึ้มฟ้ามามีदनัก
 (ฤดีกาล หน้า 61)

กาลเวลาว่าเหวและเร่รอน จักกิดกรอนดวงใจให้โศกร่ำ
 ชีวิตเหมือนมาลีที่ถูกกระทำ ให้บอบช้ำอับเฉาเศร้าโรยรา
 (ฤดีกาล หน้า 137)

เธอเปรียบเหมือนดอกไม้บานในโลก ร่วงกลีบโศกเศร้าเศร้าอยู่เสมอ
 มือของใครเด็ดมาทำเพียงบำเรอ แล้วแก้งผลอทิ้งขว้างอย่างเปล่าตาย
 (คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 118)

เขาเปรียบหนูเหมือนดอกไม้กลางสายหมอก ความสดชื่นของดอกหมอกแต้มให้
หมอกเหมือนครุ่นแต่หนูแสนดับแค้นใจ หนูอยากเรียนแต่ก็ไม่เคยได้เรียน
 (คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 124)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่า กวีใช้ความเปรียบเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ทุกข์ทรมาน อันเป็นผลจากความทุกข์ยากโหดร้ายในชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะชาวไร่ชาวนา และคนยากจน โดยกวีได้นำไปเปรียบกับสัตว์ต่างๆ เช่น เปรียบชาวนาไทยว่าต้องทำงานหนักเช่นเดียวกับวัวควายที่ต้องไถนาอยู่ทั้งวัน เปรียบผู้คนที่ต้องเบียดเสียดห้อยโหนอยู่บนรถประจำทางว่าเหมือนกับชนนีที่มาห้อยโหนอยู่บนรถประจำทาง หรือเปรียบเทียบต่อสู้ดิ้นรนของมนุษย์เพื่อดำรงชีวิตในปัจจุบันว่าต้องต่อสู้อย่างดุเดือดรุนแรงเหมือนสัตว์ที่กัดกัน เป็นต้น ที่กวีเปรียบเทียบไว้เช่นนี้ก็เพื่อจะทำให้ผู้อ่านเห็นว่า ชีวิตผู้คนและเพื่อนมนุษย์อีกจำนวนมากยังต้องทนทุกข์ยากลำบากเพียงใด และทำให้ผู้อ่านรับรู้และเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ เห็นอกเห็นใจกับความทุกข์ยากลำบากของผู้คนเหล่านั้น

กวียังได้นำสภาพชีวิตที่ลำบากยากแค้น ทุกข์ทรมาน ไปเปรียบเทียบกับดอกไม้ต่างๆ โดยเฉพาะสภาพของเด็กและผู้หญิงที่ถูกทารุณกรรมจะเปรียบเทียบเช่นนั้นมาก เช่น "ชีวิตเหมือนมาลีที่ถูกกระทำ ใบบอบขำอับเฉาเศร้าโรยรา" หรือเปรียบเด็กที่ต้องทุกข์ทรมานจากสงครามว่า "เหมือนดอกไม้ไร้สวนควรพิทักษ์" เปรียบเด็ก ๆ ที่มีฐานะยากจนในชนบทห่างไกล จึงไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือว่า "เหมือนดอกไม้กลางสายหมอก" และดอกไม้จะสดชื่นได้หากมีหมอกมาแต้มแต่ง ซึ่งหมอกที่เปรียบว่าเป็นครุ่นนั้นก็ขาดแคลน ไม่มีเพียงพอที่จะมาช่วยเหลือเด็ก ๆ เหล่านี้ให้มีโอกาสเรียน และมีความรู้พอที่จะไขปรับปรุงสภาพชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้ และกวียังได้เปรียบหญิงสาวที่ถูกทารุณทางเพศว่า "เธอเปรียบเหมือนดอกไม้บานในโลก ร่วงกลีบโศกเศร้าเศร้าอยู่เสมอ มือของใครเด็ดมาทำเพียงบำเรอ แล้วแก้งผลอทิ้งขว้างอย่างเปล่าดาย"

นอกจากนี้ กวียังใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงความรู้สึกเศร้าโศก อ้างว้างเดียวดาย โดยเปรียบเทียบกับสภาพธรรมชาติต่างๆ เช่น ดั่งดินสิ้นแสงสุริยัน ที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความว่าเหว เดียวดาย รู้สึกขาดความรักความอบอุ่น จากการเปรียบเทียบความรู้สึกเช่นนี้กับภาพบรรยากาศยามตะวันตกดิน ที่ดูเงียบเหงา หรือเปรียบว่าดวงตาคู่นั้นมีแววตาที่บ่งบอกถึงความรู้สึกเปลี่ยวเหงา เศร้า ว่าเหว โดดเดี่ยว ดังเช่นหนองน้ำกลางป่าเปลี่ยวรกที่ไม่ได้รับแสงตะวันจนน้ำในนั้นเย็นสะท้านเยือกว้าง หรือเมื่อพูดถึงเธอที่จากไปโดยเปรียบว่า "เหมือนดาวดับลับดิ่งจากกิ่งฟ้า ไปต่อตาใครรู้เธออยู่ไหน" ซึ่งทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความโหยหาอาลัย ความเศร้าโศกเสียใจที่เธอจากไป โดยที่กวีไม่ต้องอธิบายให้มากความและเยิ่นเย้อ

การใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงความโศกเศร้า ทุกข์ทรมานใหม่ ยังมีใช้ ในการเปรียบเทียบกับสภาพธรรมชาติอื่น ๆ อีก เช่น ใช้สภาพอากาศที่ปรวนแปร ท้องฟ้าที่มีมืดดำ คล้ำทมน มีเมฆฝนครึ้มฟ้ามีเมฆดำ เพื่อเปรียบเทียบให้รับรู้ถึงความทุกข์ยากลำบากของผู้คน จำนวนมากในประเทศ หรือบอกว่า "พิกตร์เธอโหยโรยสร้อยละห้อยแรง ดั่งเดือนแคลงสุขเคลือบ เหลือบคืนแรม" ซึ่งการที่กวีใช้พระจันทร์ในคืนเดือนแรมที่ดูหม่นหมอง ไม่สว่างสดใส มาพรรณนา ความรู้สึกนี้ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงอารมณ์เศร้าหมองนั้นได้อย่างรวดเร็ว หรือการแสดงความรู้สึกโดยการ ใช้ไฟที่ร้อนแรงนั้นมาเปรียบเพื่อบอกความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของผู้คน ดังเช่น "ตะวันรุ่ง ร้อนเปรี้ยงเพียงเปลวไฟ" หรือ"ราวกับไฟเผาอรอนรอนขีวี" หรือ"เชือดเงื่อนลวกใจดังไฟลน" เป็นต้น

การใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบเช่นนี้ ก่อความสะเทือนอารมณ์ให้เกิด แก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความทุกข์ทรมาน ความเศร้าโศก ความว้าเหว โหยหาอาลัย ที่กวีต้องการสื่อให้ผู้อ่านรับรู้ได้เป็นอย่างดี

การใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์

พัสดราราดวิคัลลุมโลก
ระทมลึกระทึกล้ำน้ำตาพราว

กลิ่นอโศกเสียดฟุ้งจรุงทาว
ดั่งมุกขาวขลุกลงดินใครผินซ่อน
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 172)

เทเอยเทโหย
ชิงช้าคอยซ่อนผอนช้า

มานมิดคอยโรยคลุมทล้า
มามะแม่มายาโยเย
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 99)

หัวใจเธอคือทราย
วันใดเธอแหกกลางญ

เม็ดสุดท้ายสิทนทาน
ก็วันนั้นแหละนายเอ๋ย
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 44)

แม่น้ำแห่งต้นหาป่าทุ่ง
หมอกควันความหลงละเลงลัน

ไฟโทะสะลาดฟุ้งขึ้นเผาสิ้น
ทำกินคนคดจนหมดเมือง
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 56)

คือภาระรับผิดชอบครอบครัวใหญ่โลกคือไฟไหม้ลูกทุกคน
 ทั้งไฟร้อนไฟเย็นเป็นระยะ เราต้องรู้จักหวะรู้เท่าที่
 (ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 99)

ในนามของเสรีประชาชาติ เพื่อนก็เริ่มก้าวพลาดถนัดถนี่
 เพื่อนคือลูกกวางน้อยในพงพี ทั้งเสียสิ่งทีกระตึงหมื่นหมื่นมอง
 (ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 195)

เปิดบันทึกบางหน้าในคืนนี้ คืนแห่งดาวพราวสีสว่างสถาน
 คืนซึ่งแสงสายลมระบมราน โขยอาคารบ้านเรือนและผู้คน
 กับโอบยทั้งดวงใจใครคนหนึ่ง ให้เห็นหนาวคราวคะเนิงอยู่ริมถนน
 ถนนแยกแปลกเปลี่ยวและเลี้ยววน ใครคนนั้นสับสน ถนนชีวิต
 (มากานกลวย หน้า 62)

หรือแสงลมหนาวโอบยดาวดับ บาดแผลจึงระยับในคืนฝัน
 หรือใจใครทุกข์ถูกลงทัณฑ์ จึ่งร้องทุกข์นั้นต่อฟ้าดิน
 (คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 47)

ลมชะตา พายุกรรม กระหน้าตัด ต้องชีพน้อยพลอยพลัดพลาดถล่ำ
 จากตำบลงนบพระทศกรรม เรมาร่ำเมรัยในนคร
 (คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 70)

การใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อแสดงความรู้สึกกระทบทุกข์ ความเดือดเนื้อ
 ร้อนใจ และความโศกเศร้า ทุกข์ทรมานของผู้คนในสังคม กวีเลือกพรรณนาโดยเปรียบเทียบสภาพ
 บรรยากาศยามค่ำที่มีมืดดำสนิทว่าเป็น "พัสดราราตรีคลี่คลุมโลก" หรือ "ม่านมืดค้อยโรยคลุมหล้า"
 ซึ่งกวีนำภาพมากล่าวเพื่อสร้างบรรยากาศที่เศร้าสลด ก่ออารมณ์ความรู้สึกรันทดท้อทู่เพื่อให้ผู้อ่าน
 รับรู้ความทุกข์โศกของผู้คนในสังคม หรือเปรียบเทียบสภาพสังคมโลกปัจจุบันว่าเดือดร้อนรุนแรง
 เป็นไฟลุกไหม้ ดังที่ว่า "โลกคือไฟไหม้ลูกทุกคน ทั้งไฟร้อนไฟเย็นเป็นระยะ" หรือเปรียบเทียบให้
 เห็นความทุกข์ร้อนของชาวบ้านในชนบทดังว่า "หัวใจเขาคือทรายเม็ดสุดท้าย" ซึ่งการใช้ทรายมา
 เทียบกับจิตใจคนนั้น แสดงถึงความแห้งแล้ง ยากแค้น ความร้อนระอุในจิตใจของผู้คนเหล่านั้นได้
 เป็นอย่างดี กวีได้เปรียบเทียบสภาพของประชาชนผู้ต้องการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า และ
 เป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ว่ากำลังตกอยู่ในอันตราย และมีความลำบาก และคับแค้นใจ

ตั้งเป็นลูกกวางน้อยในป่าที่สัตว์ร้ายคอยจ้องจะขย้ำอยู่ตลอดเวลา และเปรียบเทียบทุกข์ที่กระหน่ำซ้ำเติมให้ผู้คนที่ต้องทุกข์ทรมานว่าเป็น "แล้สายลม" ที่กระหน่ำโอบยให้ต้องเจ็บปวดทุกข์ทรมานอยู่ตลอดเวลา และเปรียบโชคชะตาที่โหดร้ายว่าเป็นดังลมพายุ คือ "ลมชะตา พายุกรรม" เป็นต้น

นอกจากนี้ กวียังได้เปรียบเทียบให้เห็นว่าวิชาของมนุษย์ในปัจจุบันนั้น รุนแรง เลวร้ายมาก ดังที่ได้เปรียบว่าเป็น "แม่น้ำแห่งตันทา" "ไฟโหดเสียดพลัง" และ "หมอกควันความหลง" ซึ่งทำให้เห็นว่าผู้คนที่ในปัจจุบันลุ่มหลงมัวเมาอยู่ในวิชา จนทำให้ชีวิตเศร้าหมองและทุกข์ทรมานเป็นอย่างมาก จากตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยช่วยสื่อแสดงถึงความทุกข์ทรมาน และความลำบากยากแค้นของผู้คนที่ในปัจจุบัน ซึ่งกวีต้องการถ่ายทอดความรู้สึกนี้ให้ผู้อ่านได้ร่วมรับรู้เข้าใจด้วยเช่นกันนั่นเอง

การใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมย

มิตรจำ —
แมกเมขเมียงชุ่มคลุมเครือ

เบื้องหน้าเราในนดาวเหนือ
หรีเหลือราวแรงเรานี้
(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 87)

โบโศกแห่งแล้งลิ่วปิวจากหัว
ชมพูปวงร่วงลุ่มตามลมัน

ทิ้งต้นตวยืนเหงาเศร้าหมันต์
บานขึ้นชันชันกลับสู่กระจาย
(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 91)

สุคนธรสแห่งป่ามารวยรำ
ใบไม้พลิ้วพิมพาพ้อคำเตือน

ขลุ่ยอ้อคร่ำครวญไกลในดงเดือน
สายน้ำเลื่อนไหลไปไม่ยั้ง
(คำหยาด หน้า 177)

โอว่าดึกแล้วหนอ จะหนาวอก
กัณฑ์เงียบ ไม้เหงวลงดลคลอง

เดือนก็ตกดาวต่ำ น้ำค้างตอง
แล้วค่อยลงมาแรง จบเพลงรัก
(คำหยาด หน้า 197)

โลกนี้ภัยพาลนำครันคร้าม
น้ำตาดอกไม้จะหยาดย่อย

ปีกงามของเจ้าจะรานร่อย
อย่าเพิ่งคล้อยเพิ่งโคลไปไหนนะ
(มูมมอ หน้า 25)

ไม้ไผ่ไม่ร้ายเรไร
 แล้งแห้งแกร่งกรำ แกร่งกร้านกันดารธรณี
 (มูมมอ หน้า 35)

คิดถึงเคยเดินทาง ผ่านคืนหนึ่งอันเหน็ดหนาว
 ชับด้วยน้ำตาดาว ที่หยาดหยดลงเยียบเย็น
 (ลำนาวเนจร หน้า 57)

กรวดนี้จึงเหน็ดหนาว เมล็ดข้าวจึงขุนเคือง
 ฝุ่นนี้จึงนองเนื่อง ศพดอกไม้จึงรวมมา
 (คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 87)

ใบโพธิ์ ใบไผ่ ไทพอลิก บางใบไทพระริกไหลมทม
 หม่ปลอบหอบปลิวไปตกตรม ทับถมทิมเถื่อนเคลื่อนไป
 เหนื่อยแล้วดอกแก้วอาจจะร่วง มะลิลาอาจลาร่วงลงหลับไหล
 เพลงอาจไซกอ้อยสร้อยด้วยน้อยใจ พรุ้งนี้ หรือมีใครจะเฝ่ฟัง
 (ฤดีกาล หน้า 66)

รวงข้าวต่างรวดราว เมล็ดร่วงลงราวรอน
 ออกทุ่งทองนาดอน ขยับแยกทั้งตาปี
 (ฤดีกาล หน้า 98)

ดวงเนตรดาวราวรานสะท้านเรื่อง ถนนเมืองมากมนุษย์ไร้จุดหมาย
 ร้อนเรือนในไทสะเทือนทุกเรือนกาย ไทดาวฉายแสงทำอยู่ชั่วกาล
 (มำกานกล้วย หน้า 62)

นั่งรินน้ำรำพันกลอนบันทึก ด้วยหยาดหมึกยุคสมัยหยาดไผ่ฝัน
 สายลมเหงาเจ้าพระยาฆ่าสายฝน ภูคอนกริตบังตะวันกันเรื่องไร
 (มำกานกล้วย หน้า 63)

หนาวลมตุลาพัดมาอีกหนาว ทุ่งหญ้ารวดราวทุ่งข้าววันไท
 หวนถึงความหลังครั้งหนึ่งทุ่งไทย ถูกย้ายยับไปทั่วทั้งทุ่งทอง
 (มำกานกล้วย หน้า 110)

กุดลม พรหมพัตราว	แรมทูน
กุดแดด แผดเพลิงผล	ผาวไหม
กุดฝน พร่ำพร่ำฝน	ฟายเมฆ
ผืนแผ่นดินปรุพีให้	ทวงฟ้ากุดผืน

(เจ้านกวี หน้า 88)

ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน เป็นภาพพจน์ที่กวีมักใช้เพื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึก เนื่องจากภาพพจน์บุคลาธิษฐานเป็นภาพพจน์ที่ให้ธรรมชาติแสดงอาการต่างๆ ดังเช่นมนุษย์ ทั้งแสดงอารมณ์โคกเศรา ระทมทุกข์ ด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างจากข้างต้น เช่น "ใบโคกแห้งแล้งลิวปลิวจากขั้ว ทั้งต้นตัวยืนเหงาเศรามหันต์" "ดาวเหนือแมกเมมเมียงซุ่มคลุมเครือ" "น้ำตาดอกไม้จะหยาดย่อย" "ไม้ไร่ไม้ไร่เรียงราย" "ขลุ่ยอ้อคร่ำครวญ ไข่มุกพลิ้วพิมพิพ้อ สายน้ำเลื่อนไหลไปไม่ยั้ง" "น้ำตาดาวที่หยาดหยดลงเยียบเย็น" "กรวดนี้จึงเทินบนหวา เมล็ดข้าวจึงขุ่นเคือง" "ไผ่เหงา" "ดอกแก้วอาจจะร่วง มะลิลาอาจลาร่วงลงหลับไหล" "รวงข้าวต่างรวดราว เมล็ดรวงลงร้าวรอน ออกทุ่งทองนาดอน ขยับแยกทั้งตาปี" "ดวงเนตรดาวร้าวรานสะท้าน" "สายลมเหงา" "ทุ่งหญ้ารวดราว ทุ่งข้าวหวั่นไหว" และ "ผืนแผ่นดินปรุพีให้" เป็นต้น อากัปกริยาที่กวีให้ธรรมชาติแสดงนั้นล้วนแต่เป็นอาการที่แสดงออกถึงความทุกข์ทรมาน ความเหงา ความโหยหาอาลัยและเศร้าโศกเสียใจ เช่น ไร่ให้ คร่ำครวญ พิมพิพ้อ รวดราว ร้าวรอน ร้าวราน หวั่นไหว น้ำตาดอกไม้จะหยาดย่อย และเหงาเศรามหันต์ เป็นต้น อากัปกริยาที่ธรรมชาติแสดงออกเหล่านี้สื่อถึงอารมณ์และบรรยากาศที่เยียบเหงาเศร้าโศกได้เป็นอย่างดี และช่วยกระตุ้นอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าภาพพจน์ต่างๆ ที่กวีเลือกใช้ ทั้งภาพพจน์อุปมาอุปลักษณ์และ บุคลาธิษฐาน ล้วนมีส่วนช่วยในการสร้างอารมณ์และบรรยากาศซึ่งช่วยก่ออารมณ์สะเทือนใจให้เกิดแก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกที่กวีถ่ายทอดผ่านธรรมชาติทั้งหลาย โดยให้ธรรมชาติแสดงออกถึงความทุกข์ทรมาน ความโศกเศร้า ความเหงา และความโหยหาอาลัย จนทำให้ผู้อ่านรับรู้อารมณ์ที่กวีถ่ายทอดและรู้สึกคิดเห็นคล้อยตามไปกับกวีได้ในที่สุด

4.2.1.2 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกสุขสดชื่น ร่าเริงแจ่มใส

การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกสุขสดชื่น และร่าเริงแจ่มใส ที่กวีเลือกใช้ในกวีนิพนธ์พบว่ามีการใช้ภาพพจน์ทั้งหมด 3 ประเภท ได้แก่ การใช้ภาพพจน์อุปมา บุคลาธิษฐาน และอติพจน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การใช้ภาพจน์อุปมา

เพียงนามนางอ้างข้าพเจ้าเปรียบถึง ราวกระดิ่งวังเวงบรลงสรวง
กระซิบนางอ่อนอุณละมุนทรวง ดั่งฝั่งรวงหวานขีดสนิทขม
(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 45)

ฝันเราแจ่มแอร่มราวดวงดาวแก้ว หยาดแสงแพรวเยือนวิถีที่จิว
เรามองโลกมองฟ้าลงมาดิน มองห้วยรินน้ำใสไหลเอื่อยเย็น
(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 75)

ขอชีพขึ้นรินลาดเพียงดาดด้วย กุหลาบรวยกลีบงามทราหมกำดัด
กระจายจมพรมจ่าน้ำค้างซัด แลราวรัตนีกรุ่งมาปรุงปน
(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 155)

ยามคิ่งถึงน้องเหมือนตองเวทย์ รักริงเขตขอบคิดสนิทหนัก
เหมือนน้ำค้างพร่างผกาพ่าขึ้นนิก เหมือนคันธารสท์กรักสายลม
เหมือนคนตรีกล่อมสมุทรสุดเพราะขาน เหมือนแสงทองถองถารตระการสม
เหมือนฟ้างามอร่ามรองดังทองพรม เหมือนกุหลาบอาแจ่มรั้เดือนเพ็ญ
เหมือนทิ้งห้อยพริ้วแสงเมื่อแลงโสม เหมือนหัตถ์โลมรอยบาดให้คลาดเข็ญ
เหมือนน้ำตกพลิวซ่าอุราเย็น เหมือนดาวเด่นจูงเดินเพลินมรรคา
(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 25)

เพลงเรือรักเรือเร่จะเหว โหลมหनावเจ้าพระยาฟ้าเปลี่ยนสี
ดาวเดือนต่างดวงตาในราตรี ลอยนทีประทีปทิพย์กะพริบพริบ
ลำน่าน้ำเจ้าพระยาน้ำอาถรรพ์ กล่อมชีวันหวั่นไหวให้เอิบอิม
ระลอกน้อยลอยพยับเหมือนลักยิ้ม ประทับพิมพ์พัศตร์แทนแผ่นดินไทย
(คำหยาด หน้า 151)

ครันเสื่อไปกระต่ายป่าถลาไลด เด่นกระโดดคูดั่งปลากระดี
ที่เร่รวคลลาดล้าเพราะน้ำดี ระริกระรี่เราจะเข้าไซ
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 75)

โพ้นหมอกขาวเมฆเข้มเคลียยอดเขา ชุ่มหยาดน้ำ โอบลำเนา เข้าวันใหม่
 เด็กยังร้องเพลงผ่านมาน้ำฟ้าไกล เหมือนยอดหญ้าแว้วไหวเบิกบาน
 (ฤดีกาล หน้า 78)

ใบไม้ไหวในวันอันเร้าร้อน ประหนึ่งพัดโบกพรพ่นร้อนเร้า
 ด้วยหัตถ์ทิพย์ทักท้วงโลกของเรา ไหวใบไม้พลิ้วเบาเมื่อต้องลม
 (คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 30)

ยิ้มเด็กคือยิ้มโลก บรรเทาโศกด้วยยิ้มฝัน
 ฝันเด็กดังตะวัน สาดแสงงามยามอรุณ
 (มัก้านกล้วย หน้า 69)

จากตัวอย่างการใช้ภาพพจน์อุปมาในการสร้างอารมณ์ และความรู้สึกสุข
 สดชื่น ราเริงแจ่มใส เห็นได้ว่ากวีมักนำเอาธรรมชาติที่งดงามต่าง ๆ มาใช้เปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจ
 อารมณ์ที่เปี่ยมสุข ความสดชื่นระรื่นใจ ความอบอุ่น ความเบิกบาน ดังตัวอย่างเช่น เปรียบความสุข
 สดชื่น ความอบอุ่นและเบิกบานใจจากความรัก ว่าเป็นเสมือนดั่งน้ำค้างที่พร่างพราวบนดอกไม้
 เหมือนกลิ่นหอมหวานที่ลอยมากับสายลมเย็นชื่นใจ เหมือนเสียงดนตรีจากห้องสมุทรที่ไพเราะรื่นหู
 เหมือนแสงอาทิตย์สีทองที่สองประกายระยิบระยับในธารน้ำ เหมือนท้องฟ้าสีทองที่เรืองรองงดงาม
 ดังทาทองไว้ เหมือนกุหลาบงามที่อาบแสงจันทร์วันเพ็ญ เหมือนหิ่งห้อยที่ส่องแสงสว่างระยิบระยับ
 งดงามในคืนเดือนแรม เหมือนน้ำตกที่สายน้ำพลิ้วซ่ากระเซ็นให้ความเย็นชื่นใจ และเปรียบเทียบ
 อ่อนหวานของความรักว่าดุจดั่งรวงผึ้งที่มีรสหวานสนิท เป็นต้น

นอกจากนี้ กวียังใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความสุข
 สดชื่น และความเบิกบานใจอื่น ๆ อีกด้วย เช่น เปรียบให้เห็นถึงความสดใสราเริงของเด็กซึ่งเป็นวัย
 แห่งความสุขสดใส ว่าเด็กเป็นเสมือนยอดหญ้าอ่อนที่พัดไหวไปตามลมอย่างเบิกบาน และเปรียบ
 ฝันของเด็กว่าสดใสสวยงาม ดุจดั่งดวงตะวันยามเช้าที่ทอแสงสว่างงดงามอบอุ่น เปรียบใบไม้ไหว
 ในวันที่ร้อนเร้าว่าเหมือนพัดโบกคอยพรให้คลายร้อนรุ่มกายใจ และเปรียบเทียบฝันที่งดงามเป็นสุข
 ว่าเหมือนกับดวงดาว ที่ทอแสงประกายราวดวงแก้วแวววาว ซึ่งจากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่า
 กวีนำธรรมชาติที่งดงามอ่อนหวานมาเปรียบเทียบเพื่อถ่ายทอดความสุขสดชื่น ความราเริง และ
 ความเบิกบาน

การใช้ภาพจนูปุคลาธิษฐาน

สายน้ำแจ้วแจ้วแจ่มเยะแจ่มยืม รับลมพริ้มทอดระทวยอวยอ่อนไหว
 อรชรเพียงช่อผกาไพร ที่ลมไกวกิ่งกลมมณฑนอมกัน
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 38)

สนละเมียดเสียดยอดขึ้นยอดฟ้า ไกวกิ่งทาลมระทวยระรวยสาย
ผกาเอียงแก้มล่อพ้อพระพาย น้ำค้างคายหยาดแก้วแพรวระเนง
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 100)

เพลงสนพลิวทิววาเชิฐมาพัก ฟังเพลงรักลอยลมชมเดือนหงาย
ทิวมะพร้าวแผ้วพยับโบกทักทาย เล่นนี่ยายแจ่มยวนชวนใจพิมพ์
 (คำหยาด หน้า 43)

ลมหนาวเริ่มลองมาจากฟ้าแล้ว พรมจุนแผ้วเจ้าพระยาโรยผ้าฝัน
คลื่นคลื่นแก้วเกลียวม้วนกับนวลจันทร์ กระซิบสั้นชานกระเซ็นเป็นลำนำ
 (คำหยาด หน้า 146)

ราตรีอันจันทร์กระจ่างอยู่กลางฟ้า เจ้าพระยาเยี่ยมรับกับดาวเหนือ
ลมหนาวเคลียคลื่นแก้วแผ้วแผ้วเครือ เหมือนเพลงเรือไล่เท่เร่ลอยมา
 (คำหยาด หน้า 147)

ลมแผ้วเคลาเยาหยอกกับดอกหญ้า หมอกยกตัวข้าฯจากผาหิน
ผีเสื้อสายรายรำระบำบิน จะจี้เจ็ยเจ็ยรินพิณเรไร
 (ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 36)

โพนโค้งรุ่งคังโค้งฟ้าเบื้องหน้าโพน แดดอ่อนโยนทอรั้งสลับดี
โค้งสายรุ่งราวรอยอัณมณี แดดคนตรีบรรเลงเพลงสายรุ่ง
 (ลำนำวเนจร หน้า 70)

จันมองคลื่นรีนเรเข้าเหม็ง พรำผากฝั่งภักดีไม่มีสอง
มองดาวเพ็ญเย่มพักตร์ลักษณ์ล้วน จากคั่นจ้องขาลาลัยใสสะอาง

มองไม้ดอกขาวพราวทุ่งหญ้า จ่านรจาเอียงอายสายลมสาง
 มองนกน้อยจ้อยแฝงแข่งน้ำค้าง สตุตีฟ้ากว้างพราวตะวัน
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 62)

ไอ้หอมเอยหอมกรุ่นกลิ่นดอกไม้ อันแยมกลีบงามในฤดูหนาว
ไอ้ดอกแก้วกลีบนวลน้ำค้างพราว ฝากแสงดาวรับรักจากพระจันทร์
 (ฤติกาล หน้า 145)

เขี้ยวขจีระริกไปไหวเอนอ่อน น้ำค้างซ่อนฝากไว้จูบใบเขียว
อุ้มหยาดน้ำกรวมฉวีที่รั้วเรียว เติบโตต่อรอยเคียวมาเกี่ยวคม
 (คำใดจะเอยได้ตั้งใจ หน้า 141)

เสพรุ่งและเสพร่มยรส อรุณจรดตะวันลา
ผีเสื้อก็โฉบแตะบุษบา กระชิบรักผะแผ่วเบา
 (คำใดจะเอยได้ตั้งใจ หน้า 148)

จากตัวอย่างการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยฐานดั่งข้างต้น เห็นได้ว่ากวีเลือกใช้
 อากัปกริยาที่อ่อนหวาน ละมุนละไม เปี่ยมไปด้วยความสุขสดชื่น เช่น แยมยิ้ม ทอดระทวยอวยอ่อน
 ไหว รื่นเร่ เท่ พริ้วฝากฝั่งภักดี เข้มพักตร์ จ่านรจา เอียงอาย กอด ระทวยระววย เอียงแก้มล้อ
 พ้อ พรหมจูบแผ่วพยับโบกทักทาย แยมยวน กระชิบสิ้นชาน คลอเคล้าเข้าหยอก สายร้ายรำ ยิ้ม
 เคลี้ย แผ่วแผ่ว อ่อนโยน ทอรุ่ง บรรเลง จูบ อุ้ม โฉบแตะ และ กระชิบรัก เป็นต้น อากาหรือการ
 กระทำเช่นนี้ล้วนแต่แสดงถึงความสุขสดชื่น ความรื่นรมย์ ความรื่นเริงเบิกบานใจ ซึ่งเมื่อกวีนำมา
 ใช้ให้ธรรมชาติแสดงอาการเช่นนี้ จึงทำให้ผู้อ่านรับรู้เข้าใจอารมณ์ และความรู้สึกสดชื่น รื่นรมย์
 เปี่ยมปิติสุข ตามที่กวีต้องการได้อย่างรวดเร็ว

การใช้ภาพพจน์อติพจน์

เพียงพบนางกลางมรรคาพนาโพ้นเหมือนดาวร่วงช่วงโชนสุใจฉฉิน
 ชาติรักคลายพราวพรางดั่งกลางวัน แม้ความผันขึ้นร้ายยังกลายดี
 เพียงยลนางยางเยื้องนำเลื่องเคลียว ซีกเดือนเสี้ยวขีดแรงสิ้นแสงสี
 ยิ่งงามล้นกลสำเภาเคล้านที สีเงินคลีไปโล่เล่นไต้ลม
 เพียงผ่านนางห่างตัวข้อมือเอี่ยม สบนัยน์เลื่อมเหลือบระยับวัณผสม

โยแมลงทะเลแยงสวนสุมาลย์ชม

ยังจำคมเยี่ยงข้ายเพชรพรายพรรณ
(ขอบฟ้าลิบทอง หน้า 44)

หาดทรายน้อมพิมพ์ใจใครคนหนึ่ง คนผู้ซึ่งแสนรักเธอหนักหนา
ทุกเม็ดทรายคือทุกคำจ่านรรจา หนักกว่าฟ้าหนากว่าน้ำล้ำแผ่นดิน
(คำหยาด หน้า 42)

ไม่ร้ายฝ่ายพ่อนจะอ่อนเพียง ผาอ่อนภูเอียง ต้อนรับฤดูกาลผ่านผัน
(มูมมอง หน้า 37)

ดอกแควรงทีละดอกบอกเพลงพี สลับค่อนครั้งละทีที่เอื้อนเอ่ย
คำต่อคำแต่ละครั้งช่างเปรียบเปรย ตาลสดเอ๋ยจะกระอักสำลักตาย
(คำหยาด หน้า 174)

การใช้ภาพพจน์อดีตพจน์ คือกลวิธีการสร้างจินตภาพโดยการกล่าวถึงสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ในความเป็นจริง คือการกล่าวเกินจริงนั่นเอง การกล่าวเกินจริงนี้เป็นการแสดงความรู้สึกที่เปี่ยมล้นและรุนแรงออกมาให้ผู้อ่านรับรู้ได้อย่างมีพลัง ดังตัวอย่างข้างต้นที่กล่าวว่าการรักทำให้รู้สึกเป็นสุข ทำให้เบิกบานและรื่นรมย์ใจอย่างมาก เพราะเพียงแคได้พบคนที่เรารักก็เกิดปิติสุข เหมือนดวงดาวร่วงลงมายู่กลางใจ กลางคืนก็สว่างไสวเหมือนกลางวัน เพียงเธอขำเสียงมองมาแม้พระจันทร์เสี้ยวก็ขีดหมองหม่นแสงไปทันตา เพียงได้อยู่ติดใกล้ได้สบตา แม้โยแมลงมุกก็ยังส่องประกายดงามดังต้ายเพชรที่ทอแสงระยิบระยับแพรวพราว หรือบอกว่าความรักที่มีต่อเธอนั้นมากมาย เม็ดทรายทุกเม็ดก็คือคำพร่ำบอกถึงความรักที่มีให้ และความรักนี้ก็หนักแน่นกว่าแผ่นดิน หนากว่าแผ่นน้ำ และมากกว่าผืนแผ่นดิน หรือบอกว่าความอ่อนหวานชวนชื่นใจที่ได้จากความรักนั้นหวานล้ำยิ่งกว่าสิ่งใด แม้น้ำตาลสดที่หวานก็ยิ่งต้องกระอักสำลักกับความหวานที่ได้จากความรักนั่นเอง หรือการที่กวีพรรณนาธรรมชาติในป่าที่ต้นไม้ไหวเอนไปตามแรงลมว่าโยกไหวงดงามดังภูผานั้นอ่อนตัวเอนเอียงไปตามแรงลม

การแสดงความรู้สึกอย่างรุนแรงโดยการใช้ภาพพจน์อดีตพจน์ หรือการกล่าวเกินจริงเช่นนี้จัดเป็นกลวิธีอันทรงพลัง ที่สามารถทำให้อ่านรับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกที่กวีต้องการนำเสนอออกมาได้อย่างรวดเร็วและเด่นชัด อีกทั้งยังสร้างความสะท้อนอารมณ์ให้แก่ผู้อ่าน จนทำให้อ่านรู้สึกคล้อยตามกวีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.2.1.3 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกชื่นชม

การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกชื่นชม ที่กล่าวถึงในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกของกวีที่ชื่นชม ยกย่องการกระทำ ความคิด และทัศนคติต่างๆ ที่ดีงาม ช่วยสร้างสรรค์สังคมและยกระดับสังคมที่เสื่อมโทรมเลวร้ายในปัจจุบันให้ดีงามและสงบสุขขึ้น ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่ตรงกับความคิดในอุดมคติของกวีที่ต้องการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมและสร้างสรรค์จริยธรรมให้สังคมให้ดีขึ้น ทำให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั่วกัน

จากการศึกษาการใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกชื่นชมในกวีนิพนธ์ ในงานวิจัยฉบับนี้ พบว่ามีภาพพจน์ที่ใช้เพื่อแสดงความรู้สึกชื่นชมอยู่ทั้งหมด 2 ประเภท ได้แก่ ภาพพจน์อุปมา และภาพพจน์อุปลักษณ์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การใช้ภาพพจน์อุปมา

การใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงความรู้สึกชื่นชม มีดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรารักกันช่วยกันขยันเหลือ	เหมือนตะวันหมั่นเอื้ออุ้มเสมอ
รักเรากว้างอย่างดินไม่สิ้นแปรอ	พืชผลเกรอเกี่ยววันนี้มีใคร

(ขอพบฟ้าลิขทอง หน้า 68)

แต่ละชีพต่างกลีบกุหลาบร้อน	ชะลอช่อนซุ่มรักเป็นลัทธิ
การุณยฆานหวานล้ำจ่ารติ	โลมปลัดพิทุกย่างทางครรโล

(ขอพบฟ้าลิขทอง หน้า 91)

ในกวีนิพนธ์สองบทข้างต้นนี้ กวียกย่องเชิดชูความรัก ความมีน้ำใจไมตรี ที่มนุษย์พึงมีให้แก่กัน และชี้ให้เห็นคุณค่าและผลานุภาพของความรักอันเป็นสิ่งที่อุษเชนีเชิดชูบูชา กวีเห็นว่าความรักความเอื้ออาทรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนในสังคมโลกมีความสุข เพราะความรักจะช่วยกลมเกลียวและปลอบประโลมจิตใจที่แข็งกระด้าง โหดร้าย เย็นชาให้กลับกลายเป็นจิตใจที่ดีงาม ออบอ้อม อ่อนโยน และยังสร้างความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจไมตรีให้เกิดขึ้นในจิตใจของมวลมนุษย์ กวีจึงใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นว่าความรักนั้นเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี เพราะความรักให้ความสุขใจ ความอบอุ่นใจ ดังเช่นดวงตะวันที่ส่องแสงสร้างความอบอุ่นให้แก่โลกของเราอยู่เสมอมา และความรักของเรานั้นกว้างใหญ่ไม่จบสิ้น ดังผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ให้

ผลผลิต พืชพันธุ์ธัญญาหาร สร้างความเอิบอím ความอุดมสมบูรณ์แก่มนุษย์เรา และการที่ผู้คนในสังคมมีความรักและน้ำใจไมตรีมอบให้แก่กันนั้นเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะความรักจะสร้างความสงบสุขให้แก่สังคม และช่วยปลอบประโลมจิตใจผู้เดือดร้อนทุกข์ยากให้คลายจากทุกข์โศกเศร้าหมอง ทำให้มีความสุขสดชื่นระรื่นใจ ดังนั้นมนุษย์เราควรมีความรักและน้ำใจไมตรีมอบให้แก่กันอย่างถ้วนหน้า ดุจดั่งกลีบกุหลาบที่งดงามอันเป็นสัญลักษณ์แห่งความรักที่ปรียะปรายสร้างความสุขความงามไปทั่วทุกดินแดน เพื่อให้ความรักนี้เป็นสื่อสร้างความสุข และผ่อนคลายความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้คนในสังคมให้หมดไปจากใจ และสังคมของเรา

ในดอกไม้ดอกนี้ที่ข้ามอบ- แทนคุณชอบสุขแฝงแสงไสว
ทุกกลีบบานปานดาวพร่างพิไล ปานอุทัยพรางวาระยับเดือน
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 175)

ในกวีนิพนธ์บทข้างต้น อุชเชนีเปรียบเทียบให้เห็นคุณค่าของความรักและน้ำใจ ว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม สร้างความสุขสดชื่นให้เกิดแก่ผู้คน ซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าเพียงพอที่จะแสดงน้ำใจและความขอบคุณตอบแทนความรักนั้นก็คือสิ่งที่ดีงามไม่แพ้กัน ก็คือความรักและน้ำใจที่ตอบแทนคืนซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่างดงามเสมอกัน ดังที่กวีเปรียบเทียบความงามนั้นว่าเป็นเสมือนดอกไม้ที่งดงาม กลีบดอกทุกกลีบก็สวยงามดุจดั่งดาวที่สุกสกาว ทอแสงงามพรางพร่างเจิดจรัสบนฟ้ากฟ้า งามดั่งดวงตะวันที่ส่องสว่างพรางวาระยับประยับงดงามจับตานั่นเอง

ในกวีนิพนธ์บทถัดไป เนาวรัตน์ได้ใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงความรู้สึกชื่นชมนี้เพื่อกล่าวยกย่องเชิดชูความเสียสละที่ยิ่งใหญ่และเป็นอมตะของบุคคลผู้หนึ่ง คือ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ต้องอุทิศชีวิตตนเพื่อสังคม ซึ่งเนาวรัตน์เปรียบเทียบการจบชีวิตของ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่เสียสละตนเพื่อสังคม และจุดประกายความรักความเสียสละเพื่อสังคมให้เกิดขึ้นในจิตใจมนุษย์ ว่าเป็นเสมือนดั่งเทียนป่าที่ยอมเสียสละเผาไหม้ตนเอง เพื่อจุดประกายสร้างแสงสว่างให้ป่านั้นสว่างไสวสดใสเรืองรองงดงามนั่นเอง ดังบทกวีนิพนธ์ต่อไปนี้

ใบไม้ป่าชื่อจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ร่วงแล้วลงเป็นหลักให้โลกเลื่อง
ตั้งเทียนป่าปลุกแสงขึ้นแรงเรือง ไม่เปล่าเปลืองลมปราณที่ต้านลม
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 50)

ดาวดับดับดวงแล้วดวงเล่า ฟ้ามืดเคยหมดเงาแห่งดาวคืน
 ดาวไม่เคยหมดฟ้าทุกคราครืน เหมือนความหวังยั่งยืนไม่หมดใจ
 (ตากรุงเรื่องโผยม หน้า 102)

ในกวีนิพนธ์บทนี้ เป็นการใช้อุภาพจน์อุปมาเพื่อชื่นชมพลังศรัทธาอันแรงกล้า อุดมการณ์และความฝัน ความหวังของเหล่าประชาชนที่ต้องการสร้างสรรค์จรรโลงสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งความหวังและอุดมการณ์เหล่านี้ยังคงยืนหยัดมั่นคง และไม่หมดสิ้นไปจากใจผู้คน เหมือนดังท้องฟ้าที่ไม่เคยหมดสิ้นเรื่องแสงแห่งดวงดาว แมื่อดาวจะดับดับไปดวงแล้วดวงเล่า แต่ท้องฟ้าก็ยังคงเรืองรองไปด้วยแสงดาวที่พร่างพรายทั่วท้องฟ้าอยู่ตลอดไป

ความเป็นนายทำให้เขาโดดเดี่ยว
 เหมือนเสือที่ต้องอยู่ตัวเดียวเสมอ
 ผิดกับมด หรือปลวก หรือผึ้ง
 ที่อยู่รวมกันเป็นรวงรัง
 และเมื่อมีภัยมารุกราน
 ไม่ว่าจะป็นภัยธรรมชาติ
 หรือภัยจากสัตว์ด้วยกัน
 มันก็สามารถรวมพลังกันเอาชนะได้
 ไม่ว่าจะภัยนั้นจะหนักและใหญ่ด้วยขนาดสักปานไหน
 (เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 132)

ในกวีนิพนธ์บทข้างต้นนี้เป็นการชื่นชมพลังความสามัคคี เนาวรัตน์ต้องการให้ผู้คนเห็นความสำคัญของการร่วมมือร่วมใจกัน พร้อมเพรียงสามัคคีช่วยเหลือกันที่จะสร้างสรรค์สังคมไม่ใช่ยึดตนเป็นผู้นำที่มีอำนาจเด็ดขาดเพียงผู้เดียว หรือปล่อยให้ใครเพียงคนเดียวคนหนึ่งรับหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในการกระทำสิ่งใด เพราะความโดดเดี่ยวไม่ช่วยให้เราฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ได้ แต่พลังแห่งความสามัคคีซึ่งเป็นพลังที่แข็งแกร่งจะทำให้เราสามารถเอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ให้หมดสิ้นไปได้ในที่สุด ดังพวกสัตว์ตัวเล็กๆ เช่น มด ปลวก หรือผึ้ง ซึ่งเป็นสัตว์สังคม อยู่รวมกันเป็นฝูง เป็นหมู่คณะ สัตว์เหล่านี้ถึงแม้จะเป็นเพียงสัตว์ตัวเล็กๆ แต่มีพลังที่แข็งแกร่ง เพราะมีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน จึงสามารถเอาชนะศัตรู และภัยธรรมชาติต่างๆ ได้ ไม่ว่าจะหนักหนาสาหัสเพียงใด ดังนั้นหากมนุษย์เรามีความพร้อมเพรียงความสามัคคีร่วมมือร่วมใจเช่นนี้ เราก็จะสามารถแก้ไขปัญหา ฟันฝ่าอุปสรรคและความยากลำบากต่าง ๆ ไปได้ในที่สุด

เรียวทงัวแพรกแมกดินถิ่นระแหง กลางความแล้งเลิมสุขเหลือทุกข้เข็ญ
 เธอคือสัญลักษณ์ชีวิตสนิทแน่น ยืนความเป็นหยัดสง่าท่าความตาย
 รมไม้กว้างกลางทุ่งอันพลุ่งร้อน คือเธอซ่อนขวยเจื้อยให้เหน้อยหาย
 อิกยอดมิตรชีวิตเรทะเลทราย คือเธอสายพุน้ำจำชีวา
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 85)

อัจฉริยะ — เธอนี้จะเป็นใครฉันไม่แจ้ง
 แต่เธอคือโค้งรุ่งอันรุ่งแรง ผู้ส่องแสงความหวังมายังเรา
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 42)

เสียงโอดโอยโหยหาผู้มาช่วย ให้รอดม้วยจากขุมที่คุ้มขัง
 เธอคือธารหวานล้ำจำพลัง จงรินหลังอมฤตช่วยชีวิตชู
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 43)

ยุวดี — รัศมีส่องฟ้าเปลวสาง
 ล้ำแสงทองส่องจิตทุกทิศทาง คือเธอกลางชีวิตของฉันนี้
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 84)

เราคือดินหนักแน่นเป็นแผ่นดิน เราคือคลื่นที่ประดังถึงโถม
 เราคือดนตรีที่บรรโลม เบื้องประโคมปลอบประคองผองคนทุกข้
 (ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 143)

ฉันคือใบไม้ ใบใหม่ที่แสนสดกว่า
 ใบเก่าล่วงแล้วนานมา เพื่อค่าแผ่นดินถิ่นคุณ
 ฉันคือแผ่นดิน คือถิ่นที่เชื้อไถอุ่น
 สิ่งสรรพดับเริ่มเติมตุณ หนักหนุหนาแน่นแผ่นดิน
 (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 88)

เธออาจ เป็นนกตะวัน ที่ไหวลั่นตะวันวง
 ปีกขาวบัววาวคง ขยับปีกป้องตะวัน
 อาจเป็นรพีผอง งามแสงทองนภาสวรรค์

อาจเป็นเปลวไฟอัน

ระอุขึ้นในรางทาง

(ฤติกาล หน้า 85)

จากกวีนิพนธ์ทั้งหมดข้างต้น เห็นได้ว่ากวีทั้งสามนำภาพพจน์อุปลักษณ์มาใช้เพื่อกลายกย่องชื่นชมเหล่าวีรชนผู้กล้าหาญที่เผชิญหน้าท้าทาย และต่อสู้กับความเลวร้ายในสังคม อีกทั้งยอมเสียสละความสุขความสบายส่วนตัวเพื่อสร้างความสงบสุข และความดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม โดยเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม และความสุขของผู้คนในสังคมเป็นหลัก โดยเปรียบเทียบว่าพวกเขาเหล่านี้เป็นโค้งรุ้งที่สว่างไสว เป็นแสงอรุณงดงามในยามเช้าที่ทอประกายแสงทองให้ส่องสว่างงดงาม เป็นดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงสว่างเจิดจ้าทั่วฟ้า เป็นเปลวไฟที่คุุ้มนให้แสงสว่างเรืองรองวีรชนเหล่านี้ คือ ผู้ทอประกายส่องแสงความหวังให้เรืองรองในใจผู้คน พวกเขาสร้างความสุขคลายความทุกข์ยากเดือดร้อน ความเศร้าโศกในใจผู้คน ดังเป็นธารน้ำที่หวานล้ำจำเริญใจเป็นสายน้ำพุที่ให้ความเย็นรื่นชื่นฉ่ำ และเป็นร่มไม้ที่แผ่ร่มเงาร่มรื่นกว้างใหญ่กลางทุ่งที่ร้อนระอุ ซึ่งให้พลังความชุ่มชื่นใจแก่ผองชน แกร่งกล้าอดทนต่อความทุกข์ยาก และความเลวร้าย เหมือนเป็นหญ้าแพรกที่อดทนแกร่งกล้าที่ขึ้นเขียวชอุ่มอยู่กลางผืนดินที่แห้งแล้ง มีความหนักแน่นมั่นคงดังผืนแผ่นดินที่แน่นหนา มีพลังกล้าแกร่งที่จะต่อสู้กับความเลวร้าย ดุจดั่งเกลียวคลื่นที่ประดังถาโถมกระหน้าซัดไม่ขาดสาย และเขาเหล่านี้จะช่วยกันสืบทอดเจตนารมณ์ที่ดีงามนี้อย่างต่อเนื่อง ดังไบไม้ไบใหม่ที่เจริญเติบโตสดใสยิ่งขึ้นกว่าไบเดิม ซึ่งไบไม้เหล่านี้เกิดจากไบไม้ไบเก่าไบแล้วไบเล่าที่ร่วงหล่นอุทิศตนสร้างความสมบูรณ์ให้แก่ผืนแผ่นดิน อันเป็นผู้มีพระคุณสร้างชีวิตทั้งหลายขึ้นมา และเขาก็เป็นผู้มีพระคุณแก่สังคม เช่นแผ่นดินที่เอื้อให้อุ่น ใ้ที่อยู่อาศัยและความอุดมสมบูรณ์แก่มวลมนุษย์ เป็นผู้ปกป้องรักษาความถูกต้องดีงาม ดังนกตะวันที่ปกป้องรักษาดวงอาทิตย์นั่นเอง

อุชเชนีได้กล่าวเชิดชูผู้เสียสละ ยอมละทิ้งความสุขส่วนตัวมาทนทุกข์ยาก เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในบทถัดไปไว้ดังต่อไปนี้

น้ำตาเราเผารินจนล้นอก

คืออุทกทองพื้นรินสนาน

ดินจะดีคือดีดอกออกสคราญ

ด้วยวิญญาณหยาดเหงื่อลงเจือพรม

(ขอบฟ้าชลิตทอง หน้า 91)

กวีใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ เปรียบน้ำตาแห่งความทุกข์ยากของผู้เสียสละในการช่วยเหลือผู้คนส่วนมากในสังคมที่ยังทนทุกข์เดือดร้อน ว่าเป็นสายน้ำที่ให้ความชุ่มชื่น เย็นระรื่นแก่ผืนแผ่นดิน ทำให้ดินชุ่มชื้นก่อให้เกิดมีพืชผลอุดมสมบูรณ์ ด้วยวิญญาณ หยาดเหงื่อ และน้ำตาของผู้เสียสละที่ชุบชะโลมแผ่นดินให้จำเริญ และในบทถัดไปไพโรรินทร์ใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์

เช่นเดียวกันนี้ เปรียบเทียบความเสียดสีที่จะชำระล้างความเลวร้ายทั้งหลายให้หมดไปจากสังคม และปลูกฝังสร้างศรัทธาเชื่อมั่นในความดีงาม ความถูกต้องให้เกิดขึ้นในจิตใจผู้คน โดยกวีเปรียบเทียบการกระทำที่มีคุณค่ายิ่งเช่นนี้เป็นดั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่หล่อเลี้ยงผืนดิน และใช้ความสะอาดบริสุทธิ์ของสายน้ำเพื่อชำระล้างความสกปรกทั้งหลายให้หมดไป ดังต่อไปนี้

ฉันอาจเป็นสิ่งที่มากมีค่า	หากฉันเป็นเจ้าพระยาซึ่งบำไหล
ทิ้งลงเฉอะแฉะทิ้งอะไร	ทิ้งลงไปชำระล้างสร้างศรัทธา

(คำใดจะเอ่ยใดได้ตั้งใจ หน้า 155)

ในบทถัดไปกวีใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อกล่าวเชิดชูความงามและคุณค่าของความรักว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม โดยกล่าวว่าดอกไม้จึงเป็นชัยชนะของธรรมชาติ เป็นความรักที่ทรงไว้แก่กันระหว่างแผ่นดินฟ้ากับแผ่นดิน และบอกว่าความรักที่มีในจิตใจของทุกชีวิตนั้นเป็นเช่นเดียวกับวงของน้ำแผ่ขยายออกไปจนสุดฝั่งนั่นเอง ดังต่อไปนี้

ดอกไม้จึงเป็นชัยชนะของธรรมชาติ
เป็นความรักที่ทรงไว้แก่กันระหว่างแผ่นดินฟ้ากับแผ่นดิน
วงของน้ำแผ่ขยายออกไปจนสุดฝั่งฉันใด
วงของความรักก็แผ่ขยายออกไปในสรรพพิภพฉันนั้น

(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 46)

เนาวรัตน์ยกย่องเชิดชูความสำคัญของสตรีเพศไว้ว่า ผู้หญิงนั้นเป็นเพศที่สำคัญเช่นเดียวกับเพศชาย และมีความสำคัญต่อสังคมเช่นเดียวกับที่มีความสำคัญในครอบครัว เพราะโลกของเราคือครอบครัวใหญ่ที่เราทุกคนต้องร่วมมือร่วมใจช่วยกันรักษาดูแล ผู้หญิง ซึ่งกวีกล่าวถึงในบทนี้ว่า “เจ้าสาว” จึงมีหน้าที่ มีบทบาทสำคัญ มีภาระรับผิดชอบ และเป็นกำลังสำคัญในการดูแลช่วยเหลือสังคมโลกเช่นเดียวกับผู้ชาย ต้องเป็นน้ำที่จำเริญเพื่อดับไฟแห่งความทุกข์ร้อน และต้องเป็นไฟที่ไหม้พลังต่อสุ่มพายุอุปสรรคทั้งหลายอีกด้วย ดังบทต่อไปนี้

เจ้าสาว	เธอต้องก้าวเข้ามารับหน้าที่
เป็นน้ำเพื่อดับไฟในวันนี้	เป็นไฟหรือสุ่มระดมแรง

(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 99)

ในบทถัดไป เนาวรัตน์ได้ใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อชื่นชม ยกย่องผู้อ่านหนังสือ หรือผู้เสพวรรณกรรม ว่าเป็นดั่งต้นธารแห่งการสร้างสรรค์วรรณกรรม ไว้ดังต่อไปนี้

ขอคารวะผู้ถือหนังสืออ่าน	คือต้นธารแห่งการผลิต
จากชีวิตรับรู้สู่วิต	นำมามนุษย์มาใกล้ชิดเป็นมิตรกัน
	(ตากรุ่งเรื่องโผยม หน้า 210)

ในบทนี้กวียกย่องเชิดชูความสำคัญของผู้อ่านกวีนิพนธ์ โดยเนาวรัตน์ได้เปรียบเทียบผู้อ่านหนังสือ วรรณกรรมหรือกวีนิพนธ์ว่าเป็นผู้มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานของกวีทั้งหลาย จึงเป็นดั่งต้นธารแห่งการผลิตและสร้างสรรค์งานวรรณกรรม ซึ่งมีความสำคัญยิ่ง

4.2.1.4 การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกสงบ และสันติสุข

จากการศึกษาการใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความรู้สึกสงบ และสันติสุข ในงานวิจัยฉบับนี้ พบว่าภาพพจน์ที่ปรากฏมากมี 2 ประเภท คือ อุปมา และบุคลาธิษฐาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การใช้ภาพพจน์อุปมา

การใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงความรู้สึกสงบ และสันติสุข มีตัวอย่างดังนี้

ธรรมชาติสงบซึ่งรัตรีงจิต	เหมือนนิมิตงามประหลาดสะอาดไส
ยามฟ้าวิวดิมานรอรทัย	ชะลอไว้ในฝันอันตระการ
	(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 19)

เงาไม้ใบงามจามจรี	ปรานีปกครองบ่มกระแส
ลมอ่อนรอนรินขึ้นแท่น	เพียงแพร่พัดริ้วพลัวกาย
	(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 58)

ความดีความจริงอิงเป็นหลัก	และความรักเมตตาธรรมรำสنان
อยู่แห่งไหนสงบเย็นเช่นบัวบาน	รู้ประมาณตนดีเป็นศรีตน
	(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 179)

สงบเพียงภูผาสง่าขริม
ตะวันเรืองแดดรอนลงอ่อนราย

และร่มครึ้มเงามะค่าค้อยข้าฉาย
แต้มดอกปรายประพินฉ่ำขึ้นดิน
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 106)

หวังวารวันวางไข
สงบสู่สันยาตี
ราวจันทร์แจ่มวิคมี
ไฟโรจน์ลงแหล่งหลา

ซีวี
สุขาภา
ปราโมทย์
หลอเลี้ยงรังสรรค์
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 119)

ขอกายเจ้าจงเป็นแก่นต้นไม้
เพื่อแผ้วและเป็นหลักให้พักพิง

ยืนอยู่ได้โดยภพลงนิ่ง
แต่งดอกพริ้งผลัดฤดูอยู่ชั่วกาล
(วารีดุริยางค์ หน้า 20)

และใจเจ้าจักเป็นเงนสายน้ำ
เพื่อเลี้ยงชีพาโลมไล่ให้เบิกบาน

ใสเย็นฉ่ำขึ้นแล้วไหลแผ้วผ่าน
เพียงพองพานผิวแผ้วแล้วผ่านเลย
(วารีดุริยางค์ หน้า 21)

วงนี้วพระหัตถ์ถัน
คือธรรมจำละไม

อยู่เป็นวงผจงใจ
ละมุนเหมือนวงเดือนเพ็ญ
(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 34)

มีเพลงบางบทเบื่อง
ผิวแผ้วเพียงเสียงนก
ข้าแรกสู่ทรวงอก
ไฟเราะประสานสร้อยร้อย

ตะวันตก
หนึ่งจ้อย
ตะวันออก
ตั้งร้อยกรองฝัน
(เจ้านกกี หน้า 93)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าเมื่อกวีต้องการแสดงสภาพบรรยากาศ
และอารมณ์ที่สงบสุข ร่มเย็นนั้น กวีมักนำภาพธรรมชาติที่ร่มรื่น เย็นสบาย เงียบสงบ อันก่อให้เกิด
ความรู้สึกเย็นรื่นใจ ทำให้จิตใจสงบนิ่งผ่องใส มาใช้เป็นภาพพจน์เพื่อเปรียบเทียบให้ผู้อ่านรู้สึกถึง
บรรยากาศ และอารมณ์แห่งความสงบสุขร่มเย็น และจิตใจที่สงบนิ่งผ่องคลาย ดังที่กวีต้องการ

ถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้รับรู้ ดังตัวอย่างเช่น การเปรียบเทียบภาพธรรมชาติที่สงบว่าสงบงามดุจดั่ง ภาพนิมิตในความฝันที่งดงามสะอาดสว่างไสว สงบเย็นเช่นบัวบาน สงบเพียงภูผาส่งขาม สบดังดวงจันทร์ที่ส่องแสงสว่างแจ่มกระจ่างทอแสงสว่างสู่พื้นหล้าดูงามจับตา สงบดังต้นไม้ที่ยืนนิ่ง บนผืนดินอย่างสงบนิ่ง เป็นต้น

นอกจากนี้ก็ยังนำคุณลักษณะอื่นของธรรมชาติที่ให้ความเย็นระรื่นชื่นใจ ให้ความรู้สึกเย็นสบายใจอันนำไปสู่ความสุขสงบมาใช้กล่าวเป็นภาพพจน์อุปมา เพื่อแสดงถึงความ รู้สึกสงบและสันติสุข เช่น เปรียบสายลมอ่อนที่พัดระเร่เย็นสบายว่าเป็นเสมือนผ้าแพรที่พัดพลิ้ว ถูกผิวกาย เปรียบจิตใจที่สงบนิ่ง เยือกเย็นว่าเป็นเช่นสายน้ำใสเย็นฉ่ำชื่นที่ไหลแผ้วผ่านไปทั่ว และ เปรียบธรรมชาติที่ทำให้จิตใจผู้คนผ่องใสละมุนละไมดุจเพ็ญเดือนที่ทอแสงอ่อนโยนละมุนตา เป็นต้น

การใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน

การใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานเพื่อแสดงความรู้สึกสงบ และสันติสุข มีดังนี้

บุหลันวันขึ้นค่ำสาม	อรามราวทองรองแสง
นิมิตธัญฐานวานแรง	จันทร์แจ่มแจกศานต์ชานไกล

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 58)

หิ่งเไรรายไม้พิโรกลอม	ประโลมอ้อมราตรีที่หลับไหล
นกละเมอเพื่อพามาไกลไกล	แพไม้ไผ่ผ่านเลียบอย่างเงียบงัน

(คำหยาด หน้า 70)

ลมหนาวเริ่มลองมาจากฟ้าแล้ว	พรมจูบแผ้วเจ้าพระยาโรยผ้าผัน
คลื่นคลี่เกลียวแก้วม้วนกับนวลจันทร์	กระซิบสั้นชานกระเซ็นเป็นลำนำ

(คำหยาด หน้า 146)

พริ้งเพียง	เสนาะเสียงสังคีตดีดสี
มิ่งไม้รายมนต์ดนตรี	ลมที่เร่ยรับขับร้อง
ไผ่สีซอสอดสอดแอด	ดวงแดดดับไหวสายต้อง
ฉ่ำชายสายน้ำทำนอง	ลมพองจังหวะพะพริ้ง

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 53)

ราตรีอันจันทร์กระจ่างอยู่กลางฟ้าเจ้าพระยายัมรับกับดาวเหนือ
ลมหนาวเคลียคลื่นแก้วแผ่วแผ่วเครือ เหมือนเพลงเรือไล่เทเรลยอมมา
(คำหยาด หน้า 147)

ลมไม่พัดพองมายังบ้านี้ ไม่มีสีขอรับกับขลุ่ยอ้อ
ฝนดอกไม้มีหยาดเรียงเคลียคลอ นกไม่ล่อล่านำดำเนินทราย
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 106)

หมุ่มดงามทำงานอย่างเจียมง่าย เขียนจดหมายถึงมนุษย์ให้หยุดอ่าน
จดใจความตามจริงไม่ทิ้งงาน กวาลมรานลายชอยบนรอยทราย
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 107)

ฟังสายน้ำพรำเพลงบรรเลงรับ ปลุกกมลคนหลับให้กลับตื่น
ดูดาวเหนือเด่นนำในคำคืน ปลุกชีพขึ้นยืนหยัดสู้จรกรรม
(วารีดุริยางค์ หน้า 63)

ไปตามน้ำไหล ฟังเสียงพิไรรำ
ใบไม้บนพุ่มฟ้า และยอดหญ้าระยับเรียว
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 15)

แผ่วลมไม้ร่วงเมื่อลมรำ ระบายใบไม้ไหวไหวอ่อน
รางรางกลางแสงตะวันรอน ผีเสื้อสายฟ้อนอยู่พริบพราย
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 86)

เจ้าจันทร์ประแบ่งแต่งตัวแล้ว ขวนดาวแก้วทาแกมแยมนวลฉาย
เมฆทอฟูเพียงนุ่นกระจัดกระจาย ฟ้าทอฟากฝันพรายพริบสายตา
(มัก้านกล้วย หน้า 109)

ราตรีหนึ่งซึ่งได้ นิ่งสดับ
เพลงแห่งจักรวาลขับ กล่อมซา
เยือกทรวงสู่ทรวงขับ ทรวงโคก

เนาสังข์โตโค้งฟ้า

ประดับด้วยไฟดาว

(ฤติกาล หน้า 91)

จากตัวอย่างข้างต้นที่ยกมา เห็นได้ว่ากวีทั้งสามใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ในการพรรณนาภาพธรรมชาติเพื่อใช้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้อ่านได้รับรู้ โดยกวีมักนำภาพ ธรรมชาติที่สงบเงียบ ร่มรื่น เย็นสบาย มาใช้สร้างความรู้สึกสงบนิ่ง ร่มเย็นใจ อันทำให้ผู้อ่านรับรู้ และเกิดอารมณ์สงบสุข และเกิดปีติสุขจากภาพที่กวีพรรณนาโดยการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ดัง เช่น ดวงจันทร์ที่ทอแสงสุกสว่างและส่องสันติสุขไปทั่วแผ่นดิน เสียงทรีดหิ่งห้อยที่ร้องขับกล่อม ราตรีที่หลับไหล สายลมหนาวที่พัดผ่านมาพรมจูบแม่น้ำเจ้าพระยา พร้อมเสียงกระซิบจากเกลียว คลื่นที่แว่วหวานเป็นล่าน้ำ เจ้าพระยาก็ยิ้มรับกับดาวเหนือ ลมหนาวเคลียคลอคลื่นแก้วเสียงแผ่วๆ ต้นไผ่ไม้สีซอรับกับขลุ่ยอ้อ ฝนดอกไม้มีหยาดเรียงลงเคลียคลอ นกไม้ล้อล่าน้ำดำเนินทราย ภาพ หม่อมดงามทำงานอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย และเขียนรอยเป็นจดหมายฝากสารให้มนุษย์ได้อ่าน สายน้ำพริ้วบรรเลงเพลงปลุกจิตใจผู้คนให้หลับไหลให้กลับตื่นขึ้น เสียงใบไม้บนพุ่มฟ้า มิ่งไม้ร้าย ดนตรี สายลมขับร้องเพลงรับ และไม้สีซอสอดประสานดังอออดแอต ใบไม้ไหวระบำไปตามสายลม ที่โชยผ่าน ฝีเสื้อก็พ้องรายรำดุจดงาม เสียงเพลงแห่งจักรวาลที่ดังสังข์โตท้องฟ้ายามค่ำ และภาพ ดวงจันทร์ประแสงแต่งตัวดุจดงามสว่างกระจ่างตา ชักชวนดวงดาวแก้วออกมาเยี่ยมหน้าแยมนวล เมฆบนท้องฟ้าก็ทอปุยดั่งนุ่นลอยกระจัดกระจายไปทั่ว เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภาพพจน์ต่างๆ ที่กวีเลือกใช้ ล้วนมีส่วนช่วยใน การสร้างอารมณ์และบรรยากาศ ซึ่งจะช่วยก่ออารมณ์สะเทือนใจให้เกิดแก่ผู้อ่าน เนื่องจากทำให้ ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกต่างๆ ของกวีที่ถ่ายทอดผ่านธรรมชาติ โดยให้ธรรมชาติเหล่านั้นเป็นเครื่อง แสดงอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ทั้งความทุกข์ทรมาน โศกเศร้า ความเหงา ความโหยหาอาลัย ความสุขสดชื่นความร่าเริงแจ่มใส ความชื่นชมยินดี และความสงบสุข สันติสุข

4.2.2 การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเพื่อสร้างบรรยากาศ

การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ จัดเป็นกลวิธีหนึ่งในการสร้างจินตภาพที่เด่นชัดเพื่อสร้าง บรรยากาศ ที่ช่วยให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพบรรยากาศต่างๆ ที่กวีต้องนำเสนอได้เป็นอย่างดี ราวกับว่าได้รับรู้ได้ยินด้วยตนเองจึงส่งผลทางอารมณ์ให้เกิดแก่ผู้อ่าน จนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ คล้อยตามไปกับสภาพบรรยากาศของจินตภาพที่กวีพรรณนาไว้ จากการศึกษากวีนิพนธ์ของ อุชเชณี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ฆางวาม พบว่ามีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

ต่างๆ ปรากฏอยู่ทั่วไปในกวีนิพนธ์ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านรับรู้สภาพบรรยากาศ และเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามกวีได้ดียิ่งขึ้น ดังตัวอย่างเช่น

จึงตัดใจโตบึ้งขึ้นถึงขอบ	แลไปรอบโลกส้างกว้างไพศาล
ร้องอ้อบอ้อบขอบจิตคิดเคการ	ทวยใจบานออกไปรงละโลงเลย

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 82)

ลูกน้อย ---	แม่เฝ้าคอยข่าวเจ้าเข้าจนสาย
แต่ไถ่กูดูขันจนวันวาย	ชะง่างทวยเห็นแต่หน้าจาดฟ้าโพ้น

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 69)

ลิวเจื่อนเลื่อนฉิวฉิวน้ำ	ระบำไบผืนผวา
นกน้อยจับจับลิบลาง	ว้ายฟ้าพ้องคว้างทางไป

(คำหยาด หน้า 164)

โอ้เจ้านกเขากัน	เสียงกระซิบหวั่นว่าจะลาก่อน
กรุกกรุกกรู กรูกรุกเป็นเพลงกลอน	รำลึกรอนเรื่องหลังแต่ปางบรรพ์

(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 149)

โง่งโง่ง มโนมุนษย์	นี่หรือสุดแห่งความสุข
ยี่งนำโลกทำนุก	ยี่งชีวิตจริตวิกล

(ฤดีกาล หน้า 59)

บ่อนภาพฝูงม้ก้านกล้วย	เขี้ยวสดก้านสวยทรงเสน่ห์
กุนกับ กุนกับ ขยับเฮ	ฮาเรจิงเลนตระเวนทาง

(ม้ก้านกล้วย หน้า 28)

นั่นแน่ะผีป่า	แมงหว้ามองมา	ตำรวจมองเมียง
ดื้อนักร้อง	ไม่ต้องส่งเสียง	บ้านใกล้เรือนเคียง จะตกใจเอ๋ย ๗

(ม้ก้านกล้วย หน้า 50)

จากตัวอย่างข้างต้น พบว่ามีการใช้คำเพื่อเลียนเสียงสัตว์ต่างๆ หลายชนิด ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศ สื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความ และทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจนได้อย่างรวดเร็ว เช่น เสียงคางคกร้องอ้อบอ้อเสียงนกร้องจู้จี้บ๊ีบ เสียงนกเข่าขันคูกกรุกกรุกกรู กรูกรูกรู เสียงหมาโง่งโง่ง เสียงม้าวิ่งดังกุกกับ และเสียงแมวหงาว

นอกจากนี้กวีทั้งสามยังใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติอื่นๆ อีก ดังเช่น เสียงดังอึกทึก อึ้งคะนึ่ง เสียงตึงตึงอึ้งอึ้ง เสียงน้ำหยดเฝาะเฝาะ เสียงน้ำไหลและเสียงลมพัดดังซู่ซ่า เสียงใบไม้ไหวดังสวบสวบ การใช้คำเหล่านี้นอกจากช่วยสร้างบรรยากาศแล้ว ยังช่วยแสดงอารมณ์และความรู้สึกที่กวีต้องการสื่อได้อีกด้วยเช่นกัน เช่น เสียงตึงตึง แสดงถึงอารมณ์ที่รุนแรง เกรี้ยวกราด เสียงเฝาะเฝาะ แสดงอารมณ์ที่โศกเศร้าระทมทุกข์ เหมือนดังเสียงหยดน้ำตา เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

ตึงตึงอึ้งคะนึ่งโหม
หวามหวามยามพายุฮือ

ลมโศกโศกโหมตระบัดบันลือ
อ้อเมฆคลุมห่มพสุธา
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 135)

กลองน้ำของเจ้าสาวน้อย
หยอดน้ำตามไปหยดหนึ่ง

ตุ้มเต๋นแตกฝอย กระเซ็นเข้าหูอึ้งอึ้ง
กระทืบเท้าตึงตึง เอียงหูให้หน้าออกมา
(มังกานกล้วย หน้า 58)

เฝาะเฝาะเหาะหยาต
สายพิษลิดรอนใน

กลับเขนฆาตพิฆผลประลัย
ไซ้ซิมซาพลาพิพสุธา
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 168)

เสียงเฝาะเฝาะเหาะหยาตไม่ขาดหยุด
คงแต่น้ำตาพรายเป็นสายแพรว

ตั้งสิ้นสุดความหวังครึ่งผองแผ้ว
ดูจมน้ำแก้วก้องวับจิบนิยน์ตา
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 20)

เสียงสวบสวบวาวุ่นว่าบุญปลุก
เขม้นแลที่แท้ลมหมไม้ออน

ล้อแม่เล่นหรือลูกโลดมาโนน
โยกตัวโยนหยับไหวไขลูกเอย
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 69)

ลมโบกโกรกอุ้ฐู่สะท้อน
หนูจาลมเครียดเสียดแทง

เสียงขาน ก.กา, พร่าแปร่ง
สิ้นแรงเสียดแล้วหรือ?
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 97)

ฝนถึงเสียงฝนชูโบขาว
เรื่อยสัจจรร้อนเร็วกับเวลา

วันจะยาวนานนี้กับวสสา
พสุธาที่รักเพื่อนพักใจ
(คำหยาด หน้า 162)

ลมทุ่งโกรกโบกไกวใบตาลชู
ฝนเมื่อคืนขึ้นลานผ่านเป็นทาง

เมื่อเข้าตุ้ฐู่ตะวันแดงบังดวงจาง
ละอองค้างฟางขาวอยู่พรวยพราย
(คำหยาด หน้า 167)

หยดย้อยค้อยหยดหยาด
ซ่าซัดกระเซ็นเซ็น

เป็นน้ำใหญ่ในวังเย็น
เป็นสาครพระคงคา
(มummong หน้า 103)

นอกจากการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติต่างๆ เหล่านี้แล้ว พบว่าในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ เขามักกล่าวถึงเสียงของตนไผ่ที่โชนไหวไปตามแรงลม และเอนเบียดเสียดสีกันจนเกิดเป็นบทเพลง แห่งธรรมชาติที่ไพเราะจับใจจนเขามักกล่าวถึงอยู่บ่อยๆ ดังต่อไปนี้

ไผ่ซอ้อเอียดเบียดยอด
ยอดแอดแอดยอดยอดไกว

ลมลอดแล่นเลี้ยวเร็วไผ่
แพใบไผ่น้ำลำคลอง
(คำหยาด หน้า 163)

แอดยอดยอดแอดแอดยอด
นียายน้ำค้างร่างคง

ไผ่สอดพลอดซอพ้อส่ง
เศษผงใบไผ่ไปปลิว
(คำหยาด หน้า 164)

ไผ่สีซอสอดยอดแอด
ฉ่ำขายสายน้ำทำนอง

ดวงแดดวิบไหวสายตอง
ลมพองจิ่งทวะพะพั้ง
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 53)

ตีชุดจุดไฟจึงได้หมก
เสียงน้ำคือคือฟ้าครืนครืน

กินกันลกลกขมขมขึ้น
พอยืนแล้วร้องเราต้องไป
(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 60)

พายุกระพือโหม
กล้ายืนและกล้าย่ำ

คะโครมโครมทุกคืนคำ
จิ้งจุกวิหิยีน
(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 149)

โคลงเขา - เราครั้นครื้น หมื่นโคลง
โคลงอื่นแสนโคลงโยง คลื่นเ้า
เลียบลอนคลื่นจรรโลง ใจเล่น
ยลสียล คลื่นเศร้า

(เจ้านกแก้ว หน้า 19)

ม่านวันคลี่สีเทาเผาอากาศ
หักคะโครมครื้นครื้นละลั่นตาม

ตะแบกพาดไผ่แผงดูแดงทลาม
ตะวันวามลอยวาดลงลาดเนิน
(คำหยาด หน้า 159)

วันนั้นวันฟ้าพาด
ปร่างเปรียงเพียงระดม

อสนีบาตเบียดเมฆขรม
โลกกลมทะเลวงลาญ
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 153)

เปรียง เปรียง ปานเสียงฟ้าถล่ม
รินเลือดเดือดพราวพรายพริ้ง

ร่างทรุดฮวบล้มจมกลิ้ง
คือสิ่งที่สร้างสีแดง
(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 81)

เสียงบินประเปรียงเปรียง
โอยเจ็บไปถึงใจ

คือเสียงฟ้าสีผาเเ
เฮ็ดจ้งได้สีแมนหยั่ง
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 43)

แปลบ! แปลบ! แลบลันเปรียง
พายุหลงฤดูใด

กลางใจ
ดูบ้า

ชีวิต! สันเสเพื่อนไหว
อีกทีก็กักองฟ้า

วิปริต
แห่งฝัน

(เจ้านกแก้ว หน้า 125)

จากตัวอย่างทั้งที่ได้ยกมากล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ากวีนิพนธ์ของกวีทั้งสามคนมีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติปรากฏอยู่อย่างหลากหลายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติจัดเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อีกประการหนึ่งที่ช่วยในการสร้างจินตภาพที่แจ่มชัด สร้างบรรยากาศ อีกทั้งยังช่วยถ่ายทอด และสื่อแสดงให้รับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ อันทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์และความรู้สึกคล้อยตามไปกับจินตภาพที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิผล

4.3 กลวิธีที่ใช้เพื่อสื่อสารสำคัญของเรื่อง

จากการศึกษากวีนิพนธ์ของกวีทั้งสาม พบว่ากลวิธีที่ใช้เพื่อสื่อความคิดและสารสำคัญของเรื่องที่ปรากฏในงาน คือ การใช้ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ เนื่องจากการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์จัดเป็นกลวิธีการประพันธ์ที่ช่วยสร้างจินตภาพที่แจ่มชัด อันนำไปสู่ความเข้าใจความหมายและสารที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การใช้ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ ในกวีนิพนธ์ ผ่านจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อใช้สื่อความคิดและสารสำคัญมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากสัญลักษณ์ที่ใช้ในกวีนิพนธ์โดยมากมักเกิดจากการใช้ภาพพจน์ใดภาพพจน์หนึ่งอย่างสม่ำเสมอจนภาพพจน์นั้นกลายเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายเฉพาะขึ้น ดังคำกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาพพจน์และสัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทย ซึ่งสรุปความได้ดังต่อไปนี้

ภาพพจน์ในที่นี้จะใช้ในความหมายกว้าง หมายถึง การใช้ถ้อยคำภาษาสร้างให้เกิดภาพ อาจจะเป็นการใช้กลวิธีเปรียบเทียบหรือใช้คุณสมบัติของภาษาด้านต่างๆ มาสร้างภาพแก่ใจผู้อ่าน เพื่อให้เกิดสุนทรียรสในงานประพันธ์

ส่วนคำว่า สัญลักษณ์ ในที่นี้นำมาพิจารณาศึกษาพร้อมกับภาพพจน์ เพราะมีความสัมพันธ์กัน ภาพพจน์เป็นกลวิธีการใช้ภาษาสร้างภาพ ส่วนสัญลักษณ์เป็นกลวิธีการใช้ภาพพจน์นั้นสื่อความหมายหลายระดับจาก "ภาพ" ที่สร้างจากภาษา โดยปกติสัญลักษณ์จึงมักเกิดจากภาพพจน์ที่ใช้อย่างสม่ำเสมอในงานประพันธ์ชั้นใดชั้นหนึ่ง หรืองานของกวีคนใดคนหนึ่ง จนภาพพจน์นั้น

กลายเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเฉพาะมากขึ้น เช่น การเปรียบเทียบงามของผู้หญิงเหมือนดอกไม้ หรือเหมือนดวงจันทร์ เมื่อใช้กันอย่างแพร่หลายจนเป็นขนบ ดอกไม้หรือดวงจันทร์ก็จะกลายเป็น "สัญลักษณ์" แทนผู้หญิงทั้งดงามไป

อย่างไรก็ตาม กวีแต่ละคนอาจใช้องค์ประกอบอื่นๆ ในบทประพันธ์เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายได้ เช่น ชื่อตัวละคร ฉากในเรื่อง ดังนั้นการใช้สัญลักษณ์ และการใช้ภาพพจน์ จึงเป็นส่วนสำคัญของการสร้างความหมายและเอกภาพของบทประพันธ์ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 119-121)

เนื่องจากการใช้ภาพพจน์ และการใช้สัญลักษณ์มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ดังนั้นในงานวิจัยฉบับนี้จึงจะกล่าวถึงการใช้อุปมาพจน์และการใช้สัญลักษณ์ในจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติไว้ในหัวข้อเดียวกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การใช้อุปมาพจน์ และสัญลักษณ์ ในจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อสื่อสารสำคัญ มีปรากฏมากในกวีนิพนธ์ของ อุษเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพโรรินทร์ ขาวงาม การนำจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้เพื่อสื่อสารสำคัญนั้น จึงมีลักษณะที่โดดเด่นและแตกต่างกันไปตามเนื้อหาของสารที่กวีต้องการนำเสนอ ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้ได้แบ่งเนื้อหาของสารที่กวีทั้งสามนำเสนอในงานประพันธ์ไว้เป็น 6 ประการ ดังต่อไปนี้

4.3.1 การสร้างความหวังและกำลังใจ ปลอบประโลมใจผู้ทุกข์ยากและผู้ด้อยโอกาสให้มีความหวังและมีกำลังใจที่เข้มแข็งเพื่อลุกขึ้นเผชิญหน้าต่อสู้กับชีวิต

4.3.2 การปลุกฝังอุดมคติที่ดีงาม และศรัทธาเชื่อมั่นในความดีงาม ความถูกต้อง ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี และความเสียสละให้แก่ผู้อื่นในสังคม เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีงามในการร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคม

4.3.3 การปลุกฝังความคิดเรื่องเสรีภาพและอิสรภาพของมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องเสรีภาพและอิสรภาพทางความคิดของประชาชน

4.3.4 นำเสนอปัญหาต่างๆ ในสังคม อันได้แก่ ปัญหาทางการเมือง ปัญหาความอยู่ดีธรรมในสังคม และช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ปัญหาความยากจนและสภาพธรรมชาติที่โหดร้าย ปัญหาของคนยากจนที่ต่อสู้ชีวิตในเมืองหลวง ปัญหาโสเภณี ปัญหาการขาดจริยธรรมของมนุษย์

ปัญหาอันเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ปัญหาและความโหดร้ายทารุณของสงคราม และการใช้ความรุนแรงในสังคมปัจจุบัน และปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย

4.3.5 แสดงคุณค่า หน้าที่ และพันธกิจของกวีและกวีนิพนธ์ที่มีต่อสังคม

4.3.6 นำเสนอปรัชญาและหลักธรรมต่างๆ ทางศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา

กลวิธีการใช้ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ในจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เพื่อสื่อสารสำคัญเรื่องต่างๆ ดังหัวข้อที่กล่าวไว้ข้างต้นในกวีนิพนธ์ของ อุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพโรจน์ ขาวงาม มีรายละเอียดดังนี้

จากการศึกษากวีนิพนธ์ของกวีทั้งสามพบว่า มีการใช้ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ในจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อสื่อสารสำคัญ ปรากฏในงานประพันธ์ของกวีทั้งสามคนอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในตัวบทประพันธ์ และชื่อบทประพันธ์ ซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่งของบทประพันธ์ด้วยเช่นกัน เนื่องจากการตั้งชื่อบทประพันธ์นับเป็นกลวิธีสำคัญประการหนึ่งในการดึงดูดความสนใจจากผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านสนใจ รู้สึกอยากติดตามอ่าน และทำความเข้าใจงานประพันธ์นั้นๆ ต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า

เราจะสามารถตั้งชื่อเรื่องจากองค์ประกอบภายในเรื่อง สิ่ง que ผู้อ่านสนใจ อารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่าน ประโยชน์ที่ผู้อ่านคาดหวัง จะตั้งแบบตรงไปตรงมา หรือจะใช้คำอันเป็นสัญลักษณ์ หรือบอกความหมายที่เป็นนัยสำคัญของเรื่องก็ได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526: 397)

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสามมักมีการนำจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้เป็นภาพพจน์ และสัญลักษณ์ในการตั้งชื่อบทประพันธ์ นอกเหนือไปจากการใช้ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ต่างๆ อย่างเด่นชัดในตัวบทประพันธ์ ภาพพจน์และสัญลักษณ์โดยมากที่กวีเลือกใช้ในงานมักมีความสัมพันธ์กับสารสำคัญของกวีนิพนธ์แต่ละบท คือ มีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นสื่อในการนำเสนอสารสำคัญต่างๆ ที่กวีต้องการให้ผู้อ่านได้รับรู้ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

4.3.1 การสร้างความหวัง ใต้อำนาจ และปลอบประโลมใจผู้ทุกข์ยาก

การใช้ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ที่เป็นธรรมชาติที่ใช้อยู่ในกวีนิพนธ์เพื่อสื่อสารสำคัญเรื่องนี้มีปรากฏในกวีนิพนธ์ทั้งของ อุชเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพวรินทร์ ขาวงาม อยู่เป็นจำนวนมาก กวีได้นำจินตภาพธรรมชาติต่างๆ มากกล่าวถึง เช่น ภาพธรรมชาติที่ให้ความสว่างไสว เรื่อง ร่อง งดงาม เช่น ดาว พระจันทร์ ตะวัน แสงตะวัน รุ่งอรุณ ฯลฯ เป็นสัญลักษณ์แทนความหวัง และความดีงามของผู้คนในสังคม ในทางตรงกันข้าม กวีใช้ภาพธรรมชาติที่มีมืดหม่น ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่รุนแรง โหดร้ายทรมาณ เช่น ความมืด คำคืนที่มีดสนิท ความเหินห่าง เมฆหมอก ลมพายุ และฟ้าร้องฟ้าผ่า เป็นสัญลักษณ์แทนความสิ้นหวัง หมดกำลังใจ เพราะความทุกข์ยาก ความโหดร้าย ความเดือดร้อน และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้คนในสังคม เป็นต้น

การใช้ธรรมชาติที่ให้ความสว่างพร่างพราย

กวีมักใช้ภาพธรรมชาติที่ให้ความสว่างพร่างพราย เช่น ดวงดาว พระจันทร์ และ ดวงตะวัน หรือแสงสว่างเป็นประกายเรื่องร่องดงามสว่างไสว เพื่อแทนความหวังของผู้คนในสังคม ความดีงามและความสุขที่มีพลังอำนาจจับตาดูความเลวร้ายทั้งหลายให้หมดสิ้นไป ดังการตั้งชื่อบทประพันธ์ว่า "อีกเมื่อไรจะสว่างเหมือนอย่างรอ" "ขอบฟ้าขลิบทอง" "มิใช่ฟ้าสว่างรางรอง" "ขนแสนแห่งฟ้าเผ่าดาว" "แสงอยู่คู่ชาติรี" และ "รุ่งสาง" ใน ขอบฟ้าขลิบทอง "ดวงตะวัน" ใน เจ้านกแก้ว "เวียงทะเลแสงตะวัน" ใน คือแรงใจและไฟฝัน "ดวงดาวของคนข้างฝัน" และ "เจ้าดาริกา" ใน ม้าก้านกล้วย จินตภาพธรรมชาติที่ให้ความสว่างไสวเรื่องร่องดงาม ได้ถูกนำมาใช้สื่อความหมายแทนความหวังและกำลังใจที่จะช่วยหล่อเลี้ยงจิตใจ ปลอบประโลมใจผู้คนที่ทนทุกข์ทั้งหลาย เพื่อให้มีพลังลุกขึ้นต่อสู้กับความทุกข์ยากและความทารุณโหดร้ายในสังคม และลุกขึ้นต่อสู้เพื่อรอคอยวันที่สังคมสงบสุขและดีงามในอนาคต ลักษณะการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อสื่อสารเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

พราวเดือนเลื่อนลับอับแฝง	ทิ้งทอยยังแจจแสงใส
ความหวังแม็คลาดพลาดไป	อาจฟื้นคืนใหม่หนา
ด้วยใจแนบเรียงเคียงสนิท	มีมิตรจริงพึงอกข้า
หยัดอยู่สู่โลกพาลา	จนกว่าอรุณรุ่งสาง

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 57)

ในบทประพันธ์ข้างต้น อุชเชนีนำเสนอว่า ถึงแม้ว่าท้องฟ้าในยามนี้จะมีมืดมิดหม่นหมอง ไร้แสงตะวัน หากยังมีดวงจันทร์ และดวงดาวที่ทอประกายให้แสงสว่าง อากาศเหน็บหนาว ดุจดังสภาพสังคมที่เลวร้าย สภาพความโหดร้าย และความทุกข์ยากในการดำรงชีวิตของประชาชน ในสังคมปัจจุบันที่กำลังทำให้ผู้คนสิ้นหวัง ท้อแท้ต่อโชคชะตา และหมดกำลังใจที่จะลุกขึ้นต่อสู้กับความเลวร้าย เรายังมีแสงสว่างจากหิ่งห้อยตัวน้อย ดุจความหวังที่แม้เพียงนิด แต่ก็ช่วยหล่อเลี้ยงจิตใจผู้คนให้มีพลังและความหวัง เพื่อรอเวลาอีกไม่นาน ดวงอาทิตย์จะกลับมาขับไล่ความมืดมนให้หมดไป และส่องแสงสว่างสดใสในยามรุ่งอรุณ จินตภาพที่กวีพรรณนานี้เปรียบดังสภาพผู้คนในปัจจุบัน แม้อยามนี้จะทุกข์ทรมาน ลำบากยากแค้น แต่ขอให้เราทุกคนมีความหวังและกำลังใจ อดทนลุกขึ้นต่อสู้กับความเลวร้าย แม้เพียงน้อยนิดก็ยังมีดี และรอคอยวันที่สังคมจะดีขึ้นในอนาคต การใช้จินตภาพธรรมชาติเพื่อสื่อสารเรื่องนี้มีปรากฏเช่นกัน ในงานของเนาวรัตน์ และไพโรจน์ ดังตัวอย่าง

เมฆมืดทะมึนมา
ไม้ขาดดอกฟ้าใหม่

ชะเง้อมผาจะชิงชัย
จะสว่างกว่าวันวาน
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 45)

จงก้าวที่ละก้าว
ฟ้าดึกที่มีดดำ

และกินข้าวที่ละคำ
จะสว่างไม่นานวัน ฯ
(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 179)

เดือนแหงแล้วเต็มวง
ฟ้าดำแล้วกำแดง
หวังวายไข่หมายหมด
รวมใจให้หทัยเย็น
ดาวตกลงทุกคืน
เต็มฟ้าทุกคราครึ่ง
มีลมแล้วมีลูก
จงก้าวที่ละก้าว

ไม่คงมืดให้หม่นแสง
ประดับดาวเมื่อคราวคืน
มีวันทมิฬสดชื่น
อยู่คงที่ย่อมมีหวัง
ยิ่งดึกตื่นยิ่งประดัง
ไม่เคยหมดเลยหนอดาว
มีโคกสุขมีสืบสาว
ละก้าวไปถึงปลายทาง
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 22)

ดาววูบดับดับดวงแล้วดวงเล่า
ดาวไม่เคยหมดฟ้าทุกคราครึ่ง

ฟ้าไม่เคยหมดเงาแห่งดาวคืน
เหมือนความหวังยังยืนไม่หมดใจ

คนอาจเคยสิ้นหวังหลายครั้งนัก แต่คนมักไม่หมดหวังทุกครั้งได้
 ห่วงปยุ่นุ่นและดวงดาวเคยกล่าวไว้ ผันให้ไกลไปให้ถึงแม่ครึ่งทาง
 (ตากรุงเรืองโพยม หน้า 102)

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่าเนาวรัตน์เลือกใช้จินตภาพธรรมชาติเช่นเดียวกับ อุชเชณีมาใช้เป็นสัญลักษณ์ เช่น แสงสว่าง เดือน ดาว เพื่อนำเสนอความคิดเรื่องการให้กำลังใจ และปลอบใจผู้คนที่ทุกข์ยากให้มีความหวัง มีพลังลุกขึ้นต่อสู้กับสภาพชีวิตที่ทุกข์ทน โดยใช้ภาพ ท้องฟ้ายามค่ำคืนและกลุ่มเมฆที่มีด้าแทนสังคมที่เลวร้าย สภาพชีวิตที่ทุกข์ยาก กวีปลอบประโลม และให้กำลังใจผู้คนไว้ว่า ในที่สุดความมืดมนเช่นนี้ก็จะหมดสิ้นไป ดังท้องฟ้าที่จะสว่างสดใสในอีก ไม่นาน กวีกล่าวยกภาพดวงจันทร์ที่มีทั้งข้างขึ้นข้างแรมสลับสับเปลี่ยนเป็นวัฏจักรเรื่อยไป และดวง ดาวที่ไม่เคยหมดไปจากฟ้า แม้ทุกค่ำคืนจะมีดาวตกลงมา แต่บนฟ้าก็ยังคงมีดาวอยู่อีกมาก ภาพ เช่นนี้เป็นจินตภาพเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายที่แท้จริงของจินตภาพธรรมชาติที่ กวีพรรณนาเปรียบเทียบไว้ว่า เหมือนดังชีวิตคนเราที่ต้องมีทั้งสุขและทุกข์สลับกันไป ดังนั้นแม้ใน ขณะนี้เราต้องพบกับความลำบากทุกข์ยาก ทนทุกข์ทรมาน และผิดหวัง แต่อีกไม่นานเราจะได้ พบกับความสุขสมหวังอย่างแน่นอนในที่สุด

เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์ในการสร้างจินตภาพธรรมชาติที่งดงามเพื่อสื่อสารนี้อีกเช่น กันในกวีนิพนธ์ต่อไป โดยใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานพรรณนาสภาพภูเขาสูงที่อากาศเหน็บหนาว เยือกเย็น และทะเลที่ยังมีด้าหม่น เพราะมีปุยเมฆขาวหนาดังผ้าห่มสีขาวมาบดบังแสงตะวันที่จะให้ ความอบอุ่นแก่ภูเขาและทะเลนั้น แต่อีกไม่นานเมื่อยามรุ่งอรุณ ดวงตะวันก็จะส่องสว่างให้ความ อบอุ่นแก่ภูเขาและทะเลให้หายเหน็บหนาว ขอเพียงแคอดทนรอให้ถึงรุ่งเช้าซึ่งก็อีกไม่นานเท่านั้น

ภูหนาว	ห่มผ้าสีขาวอยู่เสมอ
โอบป้องประคองเปรอ	ห่มให้หายหนาว
มือหนึ่งหยิบดวงเดือน	มือหนึ่งเลื่อนดวงดาว
ซักผ้าสีขาว	คลื่นปลิวเปลวตะวัน
ทะเลหนาว	ห่มผ้าสีขาวเหมือนกัน
เทกลมถนอมขวัญ	อย่าว่าเทวไท
คอยทนอยนะมิ่งขวัญ	ตะวันยังไม่จุดไฟ
ทนหนาวหนาวได้ไหม	จะรุ่งแล้วอีกไม่นาน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 38)

ภาพธรรมชาติที่งดงามจากการใช้ภาพจน์บุคคลิษฐานนี้ ช่วยสื่อความหมายที่ลึกซึ้ง เป็นการให้กำลังใจและปลอบประโลมใจผู้คนที่ทุกข์ยากและกำลังเผชิญกับปัญหา ว่าอีกไม่นาน ปัญหา ความทุกข์ และความเลวร้ายทั้งหลายจะหมดไป เหมือนดังภูเขาที่เห็นบนหาว เพราะตอนนี้มีเมฆมาบังแสงอาทิตย์ที่ให้ความอบอุ่น แต่ขอให้อีกไม่นานเมื่อถึงรุ่งเช้า ดวงตะวันจะจุดไฟทอแสงสว่างอบอุ่น ขจัดความเห็นบนหาว และขับเมฆหมอกทั้งหลายให้หมดสิ้นไป เปรียบดังสภาพสังคมที่ประชาชนกำลังประสบกับความทุกข์ยาก ความโหดร้าย และปัญหาทั้งหลาย แต่ขอเพียงเราทุกคนยังมีความหวังมุ่งมั่นและรอคอย อีกไม่นานปัญหาและความเลวร้ายก็จะถูกกำจัดให้หมดไปจากสังคม

การใช้จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติเช่นนี้ปรากฏในกวีนิพนธ์ของไพโรวรินทร์เช่นกัน กวีใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ และบุคคลิษฐาน สร้างภาพดวงตะวันและดวงดาวที่ส่องแสงสว่างเจิดจ้า ขับไล่ความมืดหม่น และความเห็นบนหาว ภาพคืนเดือนมิดที่ยังคงมีแสงจากดวงดาว และหิ่งห้อยส่องสว่าง และอีกไม่นานก็จะรุ่งเช้า เป็นสัญลักษณ์แทนความหวังของผู้คน ว่าถ้าเรามีจิตใจที่เข้มแข็งอดทนต่อสู้กับความทุกข์ยากและความเลวร้าย อีกไม่นานก็จะได้พบกับความสุขสำเร็จสมหวัง แต่เราต้องมีความหวังมีกำลังใจลุกขึ้นต่อสู้และไม่ยอมพ่ายแพ้แก่ความทุกข์ยากนี้ ดังตัวอย่าง

โน่นฟ้าจุดตะเกียงฟ้าสว่างไสว	นี่ใจจุดตะเกียงใจไสวสว่าง
ในคืนทุกข์ตะเกียงทองยังส่องทาง	ดูเรือรางวัลไรในแผ่นดิน
ดาวตะเกียงเคียงฟ้าท่ามิดมิด	ใจตะเกียงเพียงนิด บัดบัสัน
หยิ่งผยองป้อมตะเกียงเคียงชีวิน	แม้มลมโหดโฆมดทมิฬกระพือมา

(ฤดีกาล หน้า 72)

ตะวันเดียว เทียวปลุกฟ้า จากหลับ	
แสงแดดสีทองระยับ	จับไม้
จับมุดีกรามประดับ	จับเมฆ
จับมนุษย์หลากหลายให้	จับหวังความงาม
งามแดด พลังแดดทั้ง	พลังใจ
ขับเคลื่อนพลังชีพไหว	ว้ายว้าง
บางที่หากวันใด	ตะวันดับ
โลกมิดชิดหนาวร้าง	อาจสร้างตะวันสอง ๆ

(เจ้านกแก้ว หน้า 136)

ไข่มุขจะเพียงเพ็ญจันทร์จึ่งแจ่มฟ้า	ไข่มุขจะเพียงลมพาจึ่งไหวรี
ไข่มุขจะเพียงน้ำค้างสร้างนที	ไข่มุขจะมีความมืดจึ่งมืดมอง
ยังคงมีดวงดาวเป็นสร้อยร้อย	ยังคงมีหิ่งห้อยที่คอยส่อง
ยังคงมีสัตว์พรำเพรียกทำนอง	ต่างรำร้องรวมมีราตรีกาล
ในความเป็นราตรีที่หลับไหล	จันทร์มิใช่เพียงดวงที่ลอยผ่าน
แม้ไร้จันทร์คืนหนาวไข่มุขยาวนาน	ก็เพียงแควรวรานถึงอรุณ

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 139-140)

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่ากวีใช้ภาพพจน์ต่างๆ เช่น อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และในการสร้างจินตภาพธรรมชาติ โดยใช้ภาพธรรมชาติที่งดงามเพื่อสื่อความหมายที่มีนัยลึกซึ้ง เป็นสัญลักษณ์แทนความหวังของผู้คนที่จะได้พบกับความสุข และความดีงามในสังคม เช่น ดาวที่ สุกสกาวส่องแสงสว่างเรื่อเรือง ดวงตะวันที่ส่องสว่างทอประกายแจ่มจ้าทั่วฟ้า ท้องฟ้าที่สว่างไสว งดงามยามรุ่งสาง ดวงจันทร์ที่มีทั้งจันทร์เพ็ญที่ส่องสว่างในยามข้างขึ้น และกลายเป็นเดือนเสี้ยว จนถึงเดือนมืดในยามข้างแรม ภาพธรรมชาติที่งดงามเหล่านี้ถูกนำมาใช้สร้างความหวัง และกำลัง ใจให้แก่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน และปลอบประโลมใจเพื่อให้คลายทุกข์ และรับรู้ว่าจะมีสิ่งดีงามอีก มากมายที่รออยู่เบื้องหน้า แม้ว่าในขณะนี้พวกเขาต้องประสบทุกข์ภัย ความลำบากยากแค้นใน ชีวิต แต่ถ้ายังคงมีความหวังกำลังใจที่จะรอคอย ลุกขึ้นต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคและความทุกข์ทั้งหลาย ในขณะนี้ให้หมดไป ก็จะได้พบเจอกับสิ่งดีงามและมีความสุขในไม่ช้า

การใช้ธรรมชาติที่มีดีหม่นหมองและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่โหดร้าย

ในทางตรงกันข้าม กวีมักใช้ภาพ ความมืด หรือ กลางคืน ความเหินหนาว เมฆ หมอก และลมพายุ ภาพธรรมชาติที่หม่นหมอง และปรากฏการณ์ธรรมชาติรุนแรงโหดร้าย ดังเช่น ดินแดนที่มีมืดหม่นและหนาวเย็น ลมพายุที่พัดกรรโชกรุนแรง สายลมหนาวที่เยือกเย็นเหน็บหนาว ซึ่งเป็นสภาพธรรมชาติที่ตรงกันข้ามกับธรรมชาติที่งดงาม สว่างพร่างพราย มาใช้เป็นสัญลักษณ์ สื่อถึงความสิ้นหวัง หมดหวัง หมดกำลังใจ เพราะความทุกข์ยากเดือดร้อน ความโหดร้ายทารุณ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ผู้คนกำลังประสบในสังคม แต่กวีกล่าวไว้ว่าแม้จะทนทุกข์ทรมานเพียง ไต แต่จงอย่าหมดหวัง หมดกำลังใจ ขอเพียงเรามีความหวัง และรอคอย อีกไม่นานความเลวร้าย ทั้งหลายนี้ก็จะหมดไปในที่สุด เช่นการใช้จินตภาพเหล่านี้ในชื่อบทประพันธ์ว่า "มืดหรือ" "ดาวหวัง วูปดับ" และ "หวังเราหนาวนี้" ใน ขอบฟ้าขลิบทอง "ฤดูดาวร่วง" และ "อัปจันทร์" ใน คำใดจะ เอ่ยได้ตั้งใจ และ "เดือนคืนฝน" ใน เจ้านกแก้ว จินตภาพเหล่านี้มักปรากฏในบทเดียวกันกับ จินตภาพธรรมชาติที่ให้ความสว่าง เพื่อเทียบเคียงให้เห็นถึงสภาพสังคมที่เลวร้ายลำบากในปัจจุบัน

และแสดงความคาดหวังของผู้คนที่รอคอยสังคมที่ดีงามสงบสุขอันเป็นสังคมในอุดมคติที่ประชาชนทุกคนปรารถนา กวีนำเอาธรรมชาติที่แตกต่างกันนี้มาไขเทียบเคียงกันเพื่อลอบประโลมใจและให้ความหวังแก่ผู้คน ดังนี้

เมฆมืดทะมึนมา
ไม่ขาดดอกฟ้าใหม่

ชะเง้อมผาจะชิงชัย
จะสว่างกว่าวันวาน
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 45)

จงก้าวที่ละก้าว
ฟ้าดึกที่มีดดำ

และกินข้าวที่ละคำ
จะสว่างไม่นานวัน ฯ
(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 179)

เดือนแหงแล้วเต็มวง
ฟ้าดำแล้วฟ้าแดง

ไม่คงมืดให้หม่นแสง
ประดับดาวเมื่อคราวคืน
(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 22)

เพื่อนรัก —
หลับเกิดลมร้ายรายระบือ
ขลุ่ยครวญทวนโหยโรยล่อง
หลับเกิดดาวรุ่งพลุ่งแพรว
โลกนี้แสนคับอับเฉา
พอแล้วหลับเกิดแก้วตา
สาดแสงแรงรักหลักโลก
หลับเกิดรักเจ้าราวทอง
แดนดินถิ่นด้าคล้ามีด
หลับเกิดรักกล้าข้านี้
ความหวังฝากไว้ในดาว
หลับเกิดกว่าแสงตะวัน

ทนายนักเหนื่อยเหน็บเจ็บหรือ
หวีดหวิวเวียนใจไกลแล้ว
ทั่วท้องทุ่งธารลานแก้ว
วาดแวหวังวับจับฟ้า
มือเจ้าวางบนมือข้า
มีฟ้าฟ้าสางรางรอง
คล้ายโคกทุกข์เศร้าเราสอง
ผาดผองใจจนล้นมี
ขาขีดเฉาใจใครหนึ
จักคลี่แสงคลุมคุ้มกัน
ในทวยห้วยไม้ไพรสณฑ์
เจ็ดฉับแจกฟ้ารำเรื่อง
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 76)

เดือนจำ! เดือนอย่าให้
คืนที่พายุแสง

เหือดแสง
กราดเกรี้ยว

ขอเดือน แจ่มเดือนแฝง	ฝากกิ่ง เมฆเอย
เดือนดั่งนางเอกเลี้ยว	ลองฟ้าคืนฝน
ฝนมา พายุบ้า	เพียงคืน
ไขชั่วเกินเดือนฝัน	ฝ่าได้
ถูกกลบ ไขถูกกลืน	กลายเป็น ลับเอย
เกิด! อยู่คู่ฟ้าไข	ช่วงชั้นเดือนฉายา

(เจ้านกวี หน้า 134)

ดาวตะเกียงเคียงฟ้าท่ามมืดมิด	ใจตะเกียงเพียงนิด บัดดับสิ้น
หิ่งผยองป้องตะเกียงเคียงชีวิต	แม้มลมหืดไขมดทมิฬกระพือมา

(ฤดีกาล หน้า 72)

โพ้นเพ็ญจันทร์เพียงเดียวในคืนดี	ในคืนราวนาวลึกละลายฝัน
เพ็ญจันทร์ยังไม่ดับแต่อัปจันทร์	อัปโดยจากเมฆนั้นมาปิดบัง
ลมยอมพลีผ่านแสงแห่งจันทร์ส่อง	อาบละอองน้ำค้างที่คายหวัง
เพลงราตรีที่ผ่านบันดาลดัง	เพราะราตรีเร่รังทั้งราตรี
ไขจะเพียงเพ็ญจันทร์จึงแจ่มฟ้า	ไขจะเพียงลมพาจึงไหวรี
ไขจะเพียงน้ำค้างสร้างที่	ไขจะมีความมืดจึงมืดมอง
ยังคงมีดวงดาวเป็นสร้อยร้อย	ยังคงมีหิ่งห้อยที่คอยส่อง
ยังคงมีลัศตว์ปราเพรียกทำนอง	ต่างร่ำร้องร่วมมีราตรีกาล
ในความเป็นราตรีที่หลับไหล	จันทร์มีไขเพียงดวงที่ลอยผ่าน
แม้ไร้จันทร์คืนหนาวไขยาวนาน	ก็เพียงแคร์วารานถึงอรุณ
ถ้าจะเดินเพียงจันทร์ในคืนดี	ไขรู้สึกเพียงจันทร์อันอบอุ่น
ไขอ้อมเพ็ญเพียงส่องแสงละมุน	ดวงตาขุนปิดอยู่ไม่รู้โต
เพ็ญจันทร์อาจอัปจันทร์ด้วยม่านหมอก	ซ้ำฝน - ฟ้าจะบอกความหวั่นไหว
ฟ้ากว้าง - ก้อนเมฆยอมกว้างไกล	ถึงจันทร์ไม่แตกดับอาจอัปจันทร์

(คำใดจะเอยได้ตั้งใจ หน้า 139-140)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่า กวีทั้งสามท่านใช้ธรรมชาติที่มีดหม่นมัวหมอง และปรากฏการณ์ธรรมชาติที่โหดร้าย เช่น ความมืด กลางคืน คืนเดือนมืด ฟ้าที่มืดดำ ม่านหมอก ฝน เมฆ ลมแรง และความเหน็บหนาว เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนความสิ้นหวัง หมดกำลังใจของผู้คน ซึ่ง

กวีใช้สัญลักษณ์เหล่านี้ เพื่อสร้างความหวังให้แก่ผู้คนได้อย่างไพเราะ และมีเอกภาพสอดคล้องกับการใช้ธรรมชาติที่สว่างพร่างพราวเป็นสัญลักษณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

การใช้ธรรมชาติที่มีดหม่นมัวหมอง และปรากฏการณ์ธรรมชาติที่โหดร้ายรุนแรง เป็นสัญลักษณ์ยังมีปรากฏอีกมากในกวีนิพนธ์บทอื่น ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

4.3.2 การปลูกฝังอุดมคติที่ดีงาม และศรัทธาเชื่อมั่นในความดีงาม ความถูกต้อง ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี และความเสียสละให้แก่ผู้คนในสังคม

กวีทั้งสามได้นำธรรมชาติที่งดงามเป็นสุขและให้แสงสว่าง ความอบอุ่น ความร่มรื่นชื่นเย็นใจ เช่น ดาว แดด ดิน ลม สายธาร รุ่ง ตะวัน หิ่งห้อย ดอกไม้ และหญ้า มาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนอุดมคติที่สูงส่ง อันได้แก่ ความเชื่อมั่นศรัทธาในความดีงาม ความถูกต้อง ความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ ความเสียสละเพื่อส่วนรวม และความสามัคคี รวมไปถึงผู้คนที่เชื่อถ้อยดีมั่นในอุดมคติที่ดีงาม และดำรงชีวิตตามอุดมคติเหล่านั้น

การใช้ธรรมชาติที่ให้ความสว่างพร่างพราว ความอุดมสมบูรณ์และความชุ่มชื้นจำเริญ

สารสำคัญในหัวข้อนี้เป็นสารที่กวีทั้งสามให้ความสำคัญค่อนข้างมาก คือ การปลูกฝังอุดมคติแห่งความเชื่อมั่นศรัทธาในความดีงาม ความถูกต้อง ความรัก ความเมตตา และความสามัคคีกลมเกลียว อีกทั้งต้องการปลูกฝังจิตสำนึกในความรับผิดชอบและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมให้แก่ผู้คนทุกคนในสังคม จิตสำนึกเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการทำให้มนุษย์ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข เนื่องจากการปลูกฝังให้ผู้คนในสังคมเป็นคนดี มีอุดมคติที่สูงส่งดีงาม จะทำให้ผู้คนเหล่านี้เป็นดังแสงสว่างที่ส่องประกายขับไล่ความมืดมน ความชั่วร้ายในสังคมให้หมดไปและสร้างความดีงาม ความสุขสดชื่นให้แก่สังคมของเรา กวีเปรียบอุดมคติที่ดีงามและผู้คนที่ดีงามอุดมคตินั้นว่าเป็นเสมือนดัง ดวงดาว ดวงตะวัน แสงแดด สายรุ้ง และหิ่งห้อย ที่ให้แสงสว่างงดงามสดใส เหมือนสายลม สายธาร ที่ให้ความสดชื่นระรื่นเย็นใจ และเหมือนผืนแผ่นดินที่ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่มวลมนุษย์ ดังเช่นการตั้งชื่อบทประพันธ์ว่า "ชนแดนแห่งฟ้าเฝ้าหาดาว" "แสงอยู่คู่ชาติวี" "กระเจ่างไกลกว่าข่ายประกายดาว" และ "หิ่งห้อย" ใน ขอบฟ้าลึบทอง "ดาวดอกหญ้า" "ดาวประดับดวง" และ "เธอคือดวงดาว" ใน ตากรุ่งเรืองโพยม "ดวงดาวของคนข้างฝัน" "เจ้าดาริกา" ใน ม้ากานกล้วย "ทิวาประดับตะวัน" ใน ฤดีกาล และ "เพลงสายรุ้ง" ใน ถ่านาวเนจร กวีต้องการเสนอให้ผู้อ่านรับรู้ว่าคุณคนในสังคมยึดมั่นในอุดมคติที่ดีงามเช่นนี้ สังคมก็จะพัฒนา

เป็นสังคมที่ดีงาม และทำให้จิตใจผู้คนสูงส่ง มีศีลธรรมจรรยา โดยทำลายล้างความชั่วร้ายในจิตใจผู้คนและในสังคมให้หมดสิ้นไป

ความคิดเรื่องการปลูกฝังความศรัทธาเชื่อมั่นในความรัก ความเมตตา เอื้ออาทร ที่เพื่อนมนุษย์พึงมีให้กัน และความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน เป็นอุดมคติอันสูงค่าที่กวีต้องการปลูกฝังให้แก่ทุกคน เพื่อให้ผู้คนเห็นคุณค่าอันสูงส่งของความดีงาม ความรัก และตั้งมั่นและยึดถืออุดมคติที่ดีงามนี้ไว้ และดำรงชีวิตตามอุดมคตินั้น แม้ว่าเราจะต้องประสบปัญหา ต้องเผชิญกับอุปสรรคและความยากลำบากนานัปการก็ตาม เราก็ควรเชื่อมั่นรักษาและดำเนินชีวิตตามอุดมคตินั้นให้ถึงที่สุด ไม่ควรย่อท้อ ยอมพ่ายแพ้และปล่อยให้ความเลวร้ายไร้ศีลธรรมเข้ามาครอบงำจิตใจ

อุดมคติที่ดีงามและผู้ยึดมั่นในอุดมคตินั้นจึงเปรียบเสมือนดังดวงดาว สายรุ้ง แดดลม สายธาร ตะวัน หิ่งห้อย ฯลฯ ธรรมชาติที่กวีกล่าวถึงเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่สร้างความงดงาม และให้คุณประโยชน์มหาศาลแก่ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และโลกของเรา เราทุกคนจึงควรทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและเพื่อนร่วมสังคมด้วยเช่นกัน โดยการยึดมั่นและดำรงไว้ซึ่งอุดมคติที่ดีงามเหล่านี้ เพื่อให้สังคมสงบสุขร่มเย็นทั่วกัน ตัวอย่างการนำจินตภาพธรรมชาติที่ดีงามมาใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อนำเสนอความคิดนี้ในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสาม มีดังต่อไปนี้

<p>แม่จ๋า — <u>ดาวทุกดวงร่วงดับดับอัปปาง</u> <u>ต่อราตรีคลี่คลุมกลุ่มพิภพ</u> มั่นดวงเดียวเปลี่ยวเปลืองมิเรื่องไกล ขาวสะพร้งดั่งขายประกายรัตน <u>มีดหรือแม่มือฟ้ายังพร่าพราว</u></p>	<p>ก่อนอรุณกรุ่นหล้าเมื่อฟ้าสว่าง แต่จักวางวายแท้แน่เมื่อไร <u>ดาวจักอบอกฟ้าจำขึ้นใหม่</u> กิ่งามใดจักเทียบเปรียบ<u>กลุ่มดาว</u> เจิดจรัสครอบคัล่องจงห่งหวาว ด้วยแสงกร้าวกลุ่มศรัทธา<u>ประชาจะนี้?</u></p> <p>(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 70)</p>
---	--

<p>อัจฉริยะ — แต่เธอคือ<u>โค้งรุ่งอันรุ่งแรง</u></p>	<p>เธอนี้จะเป็นใครฉันไม่แจ้ง <u>ผู้ส่องแสงความหวังมายังเรา</u></p> <p>(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 42)</p>
---	--

<p>เพียงแสงรักส่องไล่ใจมนุษย์ คลายความเหน็บเจ็บซ้ำทุกคำคืน</p>	<p>ให้ขนาดมุตเรื่องรองเพียงทองผืน อร่ามรื่นราวอรุณอุษาวันนรินทร์</p> <p>(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 56)</p>
---	--

เหมือนดาวน้อยผลอยพรากมาจากฟ้า แล่นถลาลัดเลาะละเมาะพุ่ม

จุดเพชรพราวาวระลอกทุกชอกมุม	กุหลาบชุ่มสวยวานเพียงอาบพลอย
ตมมิดมิดติดละเลื่อมกระเพื่อมแก้ว	น้ำคร่ำแพรวเพริศฟองดั่งทองฝอย
กระต้อบร้างพร่างปานพิมานลอย	น้ำตาย้อยหยาดปลั่งดั่งมุกดา
กระจายแสงแจรงพรอยหึ่งห้อยเอ๋ย	ไม่พริ้นเลยดินดำพำหรรษา
แสงวาววูบจูบมธุสุธา	แรงเมตตาโลดแล่นทั่วแดนดิน
มือเด็กหนึ่งซึ่งกระด้างยางตะปบ	สุดหลักหลบกรณโทษเหลือโหดหิน
มือระวางแสงจ้าเจอราคิน	ก็ผลึกผินหึ่งห้อยกระจ้อยลง
ในขวิดดำคล้ำขันมิดมนคับ	หวังจะดับแสงงามตามประสงค์
เพียงผลอผลบแวบเดียวเจียวใจจง	แสงก็งวาวดับจับขวิดโพลน

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 127)

หัวใจเขาคือดาว

กรรชิบพริบเพรียกไป
หัวใจเขาคือถาร
หลอรันขึ้นสองฝั่ง
หัวใจเขาคือดิน
ข้าวคิดเม็ดดินนูน
หัวใจเขาคือแดด
อกรุ่นอุ่นลำยอง
หัวใจเขาคือลม
อกรุ่มกลุ่มลำเค็ญ
เขาหรือคือไสสาย
กว่าเกลี้ยงทั่วเสียงป็น

แวววูบวาววมฟ้าไกล

โดมิดมิดคิดคืบหวัง
ไหลซ่าซ่านซาบกำลั้ง
ฝากรอยสตรันทดสูญ
ดลพิขลิ้นผลิผลพูน
ลอยรวงราเรียฟ้าฟ่อง
ช่วยเผาแดดเชื้อชั่วผอง
คลายเยือกยับเคยคืบเจ็ญ
ช่วยขึ้นฉมฉ่ำทรวงเย็น
โลมโลมรอบปลอบขวัญคืน
แนวรักรายเราหทัยเย็น
ศานติซ้องก้องโลกา

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 89)

เขาใจนไม่เป็นเช่นสายน้ำ

สู้ชีพชนทั่วขัณฑ์ทุกวันคืน
เขาใจนไม่เป็นเช่นแสงแดด
ที่ยังพิชผลผลิบรวิจริน
เขาใจนไม่เป็นเช่นลมอ่อน
แผ่วละมุนรุ่มร้อนให้ผอนปลัน

ที่ไหลล้าหล่อเลี้ยงลำเสียงริน

กระبابขึ้นขีดอยู่คู่มือนดิน
ที่เผาแดดพิชร้ายมลายสิ้น
ธรณินทรอิม่อนคุณอนันต์
ที่ช่วยซ่อนกลิ่นบุปผามากกลมผืน
ชีวิตสรรพชองหาด้วยอาลัย

เขาโฉมไม่เป็นเช่นควาเหนื่อ
ชี้ทางถูกปลุกฝังพลังใน

เด่นอะเคื้อคู่ฟ้าสง่าใส
เป็นแรงใจจงพาท้าวหน้าเดิน
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 136)

อุชเชนีใช้ภาพพจน์ในการสร้างจินตภาพธรรมชาติ เพื่อสื่อความหมายได้อย่างงดงามและมีเอกภาพโดยใช้ภาพธรรมชาติที่งดงาม เช่น แสงตะวัน สายรุ้ง ดวงดาว สายลม ธารน้ำ และ หิ่งห้อย จินตภาพเหล่านี้ยังคงพบในบทอื่นอีกเช่นกัน ในกวีนิพนธ์หลายบทอุชเชนีใช้ ภาพพจน์สร้างจินตภาพธรรมชาติได้อย่างไพเราะงดงามจากภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ โดยจัดเป็นชุดของภาพพจน์อย่างเป็นระบบ เช่น ดาว ธาร ดิน แดด ลม หรือ สายน้ำ แสงแดด สายลม ดาวเหนื่อ ซึ่งทำให้ความหมายของสัญลักษณ์ที่อุชเชนีนำมาใช้เด่นชัดยิ่งขึ้น และยังสร้างเอกภาพในงานประพันธ์ด้วยเช่นกัน ดังคำกล่าวที่ว่า

กวีสามารถอธิบายความหมายของสัญลักษณ์จากธรรมชาติที่กวีใช้ได้
อย่างกระจ่างแจ่มงดงาม มีความกลมกลืนเป็นเอกภาพ คือ มีความต่อเนื่องเป็น
ลำดับลีลาจากภาพพจน์หนึ่งสู่อีกภาพพจน์หนึ่ง ผู้อ่านได้เข้าใจระบบการใช้
สัญลักษณ์อันเป็นลีลาที่ใช้ในกวีนิพนธ์โดยตลอด คือ การเปรียบเทียบเป็นตัวแทนแห่ง
ความหวัง ธารน้ำเป็นพลังอันสร้างความสุขนำชื่นใจอันสืบเนื่องมาจากความหวังนั้น
ดินเป็นรากฐานแห่งความงอกงาม เป็นพลังการสร้างสรรคข์ของมนุษย์ แดดเป็นความ
อบอุ่น ความดีงามที่ทำให้คลายความชั่วโสมมทั้งหลาย และลมเป็นเครื่องปลอบประโลม
อ่อนโยน เพื่อความชื่นชมชื่นใจของมนุษย์ผู้ทุกข์ทนท้อถอย (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา,
2541: 78)

กวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์และไพโรจน์ มีการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เพื่อสร้าง
จินตภาพธรรมชาติอย่างไพเราะงดงาม โดยเฉพาะการใช้จินตภาพธรรมชาติ เช่น ดาว ตะวัน และ
สายรุ้ง จินตภาพเหล่านี้สื่อความหมายในเรื่องการปลุกฝังอุดมคติได้อย่างลึกซึ้งเช่นเดียวกับงาน
ของอุชเชนี ดังเช่น การใช้ภาพพจน์อุปมา เปรียบดวงดาวที่วูบดับจากท้องฟ้าทุกค่ำคืน แต่ดาวก็ไม่
เคยหมดไปจากฟ้า เสมือนความหวังของผู้คนที่มุ่งมั่นฝ่าฟันอุปสรรค ความยากลำบาก และ
ความเลวร้ายแม้ว่าบางครั้งจะรู้สึกท้อแท้สิ้นหวัง แต่ความหวังนั้นจะไม่หมดไปจากใจ ความเลวร้าย
และปัญหาทั้งหลายเปรียบดังพายุที่โหมกระหน่ำ และหากเราต้องการเอาชนะปัญหาต่างๆ นี้ให้ได้
เราก็ต้องยืนหยัดต่อสู้และร่วมมือกันแก้ไขปัญหอย่างเต็มความสามารถ

เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ เปรียบคนหนุ่มสาวว่าเป็นแสงดาวแห่งศรัทธาที่จะช่วยส่องทางสว่างให้แก่มวลชน ซึ่งมีนัยเชิงสัญลักษณ์ หมายถึงพลังแห่งความศรัทธาในความดีงามและความรักจะช่วยพัฒนาสังคม และปิดเป้าความเลวร้ายให้หมดไปจากสังคม ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในงานของไพโรรินทร์เช่นกัน ไพโรรินทร์เลือกใช้ดวงดาว และสายรุ้งเป็นสัญลักษณ์แทนความศรัทธาในความดีงาม ความรักและความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นอุดมคติสูงส่งที่กวีต้องการให้เราทุกคนยึดมั่น ดังที่ปรากฏต่อไปนี้

เราคือคนหนุ่มสาว
จงส่องทางให้เห็นเส้นทางปวง

คือแสงดาวแห่งศรัทธาอันโชติช่วง
เพื่อก้าวล่วงสู่ทางที่เที่ยงตรง
(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 182)

ดาววูบดับดับดวงแล้วดวงเล่า
ดาวไม่เคยหมดฟ้าทุกคราครึน
คนอาจเคยสิ้นหวังหลายครั้งนัก
หว่างปุยนุ่นและดวงดาวเคยกล่าวไว้
เพื่อนรัก

อุปสรรคขวากหนามในท่ามกลาง
ไม่ยืนกลางพายุใหม่ที่โถมจู่
สู่พายุตรงกลางที่ตั้งเค้า
ไม่มีสิ่งมีค่าไปกว่านี้
เหมือนสิ่งนี้งานนี้ที่จริงจัง
งานปลุกคนทำคนให้พันทุกข์
ให้สังคมร่มเย็นเป็นนิจกาล

ดาววูบดับดับดวงแล้วดวงเล่า
โลกยังแล่งแห่งเหือดยั้งเดือดร้อน
งานที่ต้องทำต่อรอไม่ได้
ไร้งื่อนไขต้องคิดพิจารณา

ฟ้าไม่เคยหมดเงาแห่งดาวดิน
เหมือนความหวังยังยืนไม่หมดใจ
แต่คนมักไม่หมดหวังทุกครั้งได้
ฝันให้ไกลไปให้ถึงแม้ครึ่งทาง
งานที่หนักนั้นคืองานที่สรรค์สร้าง
ยอมท้าทายให้ย่างให้วางเท้า
จะรู้สูญพายุได้ที่ไหนเล่า
สู่สิ่งเก่าตรงซอกที่หักพัง
ไม่มีงานใดที่มีความหวัง
หนทางยังยึดเชื้อและยาวนาน
ให้ส่วนรวมร่วมสุขเกษมศานต์
นี่คืองานเพื่องานนิรันดร

มันเรียกเร้ามันเร่งรัดไม่ผิดผ่อน
ไขเวลาจะมานอนชมดารา
มีเงื่อนไขต้องทำต้องข้ามฝ่า
สร้างขึ้นมาแล้วจงลงมือทำ

(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 102-103)

คราหนึ่งเพื่อนข้าอธิษฐาน
ดีกลมพรมพัดแผ่วเบา
แม้ว่าใจเขาต้องสลาย

ยามจิตวิญญานงันเหงา
หอมกลิ่นดาวเจ้าไขโยไกล
ขอกลายเป็นดาวสกาไส

ฝันร่วมฟ้าฟากฝากไฟ
เป็นมิตรของคนข้างฝัน
เป็นดาวเจกดาวทั้งปวง
เป็นคมนेत्रจ้องเจิดจ้า
เป็นขวัญของนักเดินทาง
เป็นเพลงดาวกลมอรรถมนชาติ
เป็นนวลแสงทองผ่องพื้น

เปล่งดาวหัวใจฉายดวง
ด้วยแรงจิตอันใหญ่หลวง
รุ่งโรจน์โชติช่วงราชวง
แต่ค่าจุนฟ้ารุ่งสาง
ผู้ยังก้าวอย่างหทัยยืน
ยามโลกเกรี้ยวกราดผาดฝัน
แผ่นดินได้ขึ้นแสงพราว

(มัก้านกล้วย หน้า 101)

ฟ้าฝากตะวันฝัน
ดาวฝากประกายไฟ
ดวงตาย่อมถูกแต่ง
รักวอนในชีวิต
รักนั้นเด่นดังดาว
หวังรักต้องโถมแรง

ทิวอันอบอุณไอ
เป็นดวงตาแห่งราตรี
ให้แมลงเห็นมาลี
ของมาลีและแมลง
ลอยฟ้าใจที่จัดแจง
เพื่อดันดันให้ถึงดาว

(ลำนำวนเนจร หน้า 53)

มาเกิดผองปียมิตรมาคิดฝัน
มาร้องเพลง ฟังเพลงบรรเลงวาง
ไต่ยีนใหม่บทเพลงที่ร้องขาน
เพลงสายรุ้งรัตร้อยดวงกลม

มาสร้างวันเวลาไสวสว่าง
มาทอสร้างรุ่งทองของมวลชน
ตื่นจากหลับจะถึงวารการเริ่มต้น
รางวัลคนสร้างรุ่งคือ ความรัก

(ลำนำวนเนจร หน้า 71)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า กวีทั้งสามมักกล่าวพรรณนาภาพธรรมชาติและใช้ภาพพจน์สร้างจินตภาพธรรมชาติที่ตรงตามอารมณ์ให้แสงสว่างเป็นประกาย และให้ความสดชื่นรื่นใจ เช่น สายรุ้ง สายลม แสงแดด สายธาร ดวงดาว และดวงตะวัน โดยที่จินตภาพธรรมชาติเหล่านี้ยังได้ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนอุดมคติที่ดั่งงาม และหมายรวมถึงผู้คนที่ศรัทธาเชื่อมั่นในอุดมคตินี้ เพื่อปลุกฝังและสร้างสำนึกให้แก่ผู้คนในสังคมให้ยึดมั่นในอุดมคติที่ดั่งงามเช่นนี้ และร่วมแรงร่วมใจช่วยกันพัฒนาสร้างสรรค์จรรโลงสังคมให้สงบสุขสันติ

การใช้ต้นหญ้า ดอกหญ้า ใบไม้ ดอกไม้ และต้นไม้

นอกจากการใช้จินตภาพธรรมชาติดังกล่าวข้างต้น ทั้งอุษะเนนี เนาวรัตน์ และไพโรจน์ มักใช้ต้นหญ้า ดอกหญ้า ต้นไม้ ใบไม้ และดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์แทนผู้คนที่มีอุดมคติที่งดงาม มีความศรัทธาเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม และความรักเพื่อนมนุษย์ มีจิตใจเสียสละเพื่อส่วนรวม และสังคม ต้องการสร้างสรรค์จรรโลงสังคมให้เป็นสังคมที่ดีงามเพื่อให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน อย่างเสมอภาคและสงบสุข โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและปัญหามากมาย แม้จะต้องเผชิญหน้ากับความทุกข์ยากก็ตามที ดังในดวงบทประพันธ์ และการตั้งชื่อบทว่า "ทุ่งหญ้าหมอกขาว" "ดาวดอกหญ้า" "นิยายสนามหญ้า" ใน ตากรุ่งเรืองโพยม "ใบไม้ป่า" ใน เพียงความเคลื่อนไหว "ดอกไม้ริมทาง" ใน มุมมอง "กลีบกุหลาบ" ใน ขอบฟ้าขลิบทอง "ฝันใฝ่แห่งปลายหญ้า" "หากถึงวันที่ดอกไม้ร่วง" ใน ลำนำวนจร "กุหลาบ" ใน เจ้านกแก้ว "ดอกน้อย" ใน คือแรงใจและไฟฝัน และ "กรองผกา" ใน คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ เนื่องจากคุณลักษณะของต้นไม้ที่เจริญเติบโตแต่ต้องพบกับสภาพความแห้งแล้งลำบาก หรือ หญ้า ที่ทนต่อสภาพแห้งแล้งได้ดี สามารถเจริญเติบโตให้ความชุ่มชื้นแก่ผืนดินผลิดอกออกใบสร้างความสดชื่นเขียวขจีอุดมงามแก่แผ่นดินที่แห้งแล้งยากไร้ สร้างความรื่นรมย์และความชื่นตาชื่นใจแก่ผู้พบเห็น หรือ ดอกไม้ ที่มักใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งความงามและความรักแต่ในที่นี้ก็ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนอุดมคติที่ดีงาม ความรัก ความเมตตา เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ที่จะไม่หมดไปจากใจผู้คน และหมายถึง บุคคลผู้ยึดมั่นในอุดมคติที่ดีงามนี้อย่างไม่ย่อท้อ แม้ต้องอดทน ลำบาก เผชิญอุปสรรคเหน็ดเหนื่อยยากเพียงใดก็ตาม ดังตัวอย่าง

กลีบกุหลาบวาววอนระรอนลิ่ว	เห็นพลั่วพลั่วร้ายรำทำนองหวาน
เชิญใจขึ้นครั้นเครงบรรเลงการ	ดังสายธารทิพย์อาบซาบดวงใจ
วาววอนวนด้นด้นฝันแสวง	รักแจกแจจเจือจานเผ้าขานไซ
คนเจนจำพร้าคิดสนิทใน	ยามกลีบไกวกุหลาบลอยข้อยระยาด
หอมละมุนอุณอรรมณ์มกัหวาน	ใจพิการกระปรีกระเปร่าแจกีสด
ที่ข้าขอกยกหนามกลับงามงด	ที่เคี้ยวคดกลับชื่อถือสัตย์ธรรม

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 167)

กลีบกุหลาบฉวมพุ่มพุ่มฝรั่งฟ้า	วอนเมฆาเหมือนฝันวิญพิ์เอ๋ย
นภาพิศนิมิตหวานงามกว่าเคย	ชวนสังเวชนุชิตชีวิตนี้
แต่ละปีพิชหว่างกลีบกุหลาบรอน	ชะลอช่อนชุ่มรักเป็นสักขี
การุณยमानหวานล้ำจำฤติ	โลมปลถพิ์ทุกอย่างทางครรรโล
ฟ้าระริกเงารระรวยกลางห้วยกว้าง	ก็เหมือนอย่างเราฝั่งพลังใจ

วาดวงรุ้งพุ่งผ่านม่านตาใจ	ลึกละไมละเมียดหวังตั้งตาคอย
เมื่อขอบฟ้าพร่าพรายหลาวทองทาบ	พุ่งปลายปลาทะลวงถิ่นทมิฬถ้อย
ความมืดแมกแผลกเรือไม่เหลือรอย	อุทัยพร้อยแสงพร่างสว่างพราย
เพื่อฟากฟ้าสายัณห์อย่างวันนี้	จักปรายปริดีเบียมพันล้นความหมาย
เพื่อมรรคาประชาชนจักกลนราย	ด้วยกลีบกรายกุกุหลาบแก้วผ่องแพรวใจ

(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 84)

อุชเชนีเลือกใช้ภาพธรรมชาติที่งดงามอ่อนหวาน เพื่อสื่อสารที่มีความหมายลึกซึ้งได้อย่างไพเราะ โดยการใช้ภาพพจน์อุปมาและบุคลาธิษฐานเพื่อพรรณนาภาพกิลิปกุหลาบที่งดงาม พัดพลิ้วลิวว่อนไปทั่วทุกแห่งทุกทาง รวมทั้งท้องฟ้าในยามเช้าที่มีแสงตะวันสีทองส่องประกาย ขจัดความมืดมนทำให้มองเห็นกิลิปกุหลาบที่โรยทั่วหนทาง เป็นภาพที่งดงามเพื่อนำเสนอถึงอุดมคติที่งดงามที่คนในสังคมควรยึดถือ เพราะจะช่วยให้สังคมของเราสงบสุขงดงามได้ดูจภาพที่กวีพรรณนา กิลิปกุหลาบที่อุชเชนีกล่าวถึงนี้มีนัยความหมายที่ลึกซึ้ง ในที่นี้กุหลาบไม่ได้เป็นสัญลักษณ์แทนความรักของหนุ่มสาวดังที่เข้าใจตามความหมายโดยทั่วไป แต่อุชเชนีใช้กุหลาบเป็นสัญลักษณ์แทนอุดมคติแห่งความดีงาม ความรัก ความเมตตาเอื้ออาทร ที่เพื่อนมนุษย์ทุกคนในสังคมพึงมีและมอบให้แก่กัน ดูดังกิลิปกุหลาบที่โปรยปรายไปทั่วทุกหนแห่งนั่นเอง

ในงานของเนาวรัตน์ และไพโรจน์ พบว่ากวีทั้งสองคนนี้นักใช้ต้นหญ้า ดอกหญ้า ใบไม้ ดอกไม้ และต้นไม้ เช่น ต้นข้าว เพื่อสื่อความหมายเช่นเดียวกับความหมายของกิลิปกุหลาบ ในงานของอุชเชนี คือแทนอุดมคติที่ดีงาม ความศรัทธาเชื่อมั่นในความดีงาม ความรักความเมตตา ความเอื้ออาทร ความสามัคคี และบุคคลผู้ยึดมั่นในอุดมคติและดำรงชีวิตตามอุดมคตินั้น แม้จะต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก และต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ก็ตามที ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วานนี้มีลมแรง	ฉันเห็นดอกหญ้าแดงยืนหยัด
ราบระเนนเอนลอลลอมพัด	บางครั้งกลายเป็นขัดทัดทานลม
หญ้าฝักรกเกสรดอกหญ้า	ไปกับลมช่วยพาผืนดิน
แจ้งข่าวคราวเคลื่อนไหวยาม	ช่วยทอพรหมคลุมพื้นให้แผ่นดิน
วันนี้ลมสงบ	ฉันได้พบพรหมใหญ่ไม่ห่างวัน
ระดาศดอกหญ้าสวยรววยริน	บานเต็มทั่วถิ่นธรณี
ฉันได้เรียนรู้อยู่อย่างหญ้า	ยืนหยัดจนจางจล้าทำหน้าที่
อวยล้อมสู่ลมบมอินทรีย์	สร้างความดีความงามท่ามกลางลม

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 58)

ใบหญ้าฆ่าข้าวชอกก็ชุกยัด
 ตื่นแล้วแก้วตานับพัน
 มอมแมมคลุกเคล้ากับความงาม
 วันใหม่อีกวันวาวแวว
 ดวงหน้านับพันนับหมื่น
 ดอกไม้ร้อยดอกกรวยริน

เมืองชนิดที่นี้ที่นั่น
 มิ่งขวัญแผ่นดินตื่นแล้ว
 เมื่อยามโยทองทอผ้า
 สองแก้วเคลื่อนประกายที่กลางดิน
 ดวงตาเริ่มต้นจากดับสิ้น
 บานเต็มธรณินนาที่นี้

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 34)

ใบไม้ร่วงหนึ่งใบในราวป่า
 ที่รอปลิดหล่นเปล่าประโยชน์ปวง
 ใบไม้ป่าร่วงแล้วได้เลี้ยงป่า
 เหมือนแม่ให้นมลูกปลุกฝังจน

ยังดีกว่าใบไม้เหลืองในเมืองหลวง
 เป็นต่างดวงดำเือนในป่าคน
 ทิ้งลงมาเลี้ยงรากเลี้ยงลำต้น
 ลูกเติบโตแทนเต็มแผ่นดิน

ใบไม้ร่วงหนึ่งใบในราวป่า
 จิตรหนึ่งดวงดับไปในวันนี้
 ถ้าสัตว์เมืองสร้างเมืองเป็นป่าได้
 ที่ไทยหาป่าเขาเปลี่ยวเปล่าปวง

เพื่อแตกมาเป็นใบใหม่ในทุกที่
 เพื่อจะมีจิตรใหม่มากมายดวง
 เขาก็เหมือนใบไม้ในเมืองหลวง
 จิตรจะร่วงลงทั้งป่าเข้ามาเมือง

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 50-52)

ขอเจ้าจงเป็นแทนใบไม้
 เลี้ยงลำต้นแตกช่อหน่อเต็ม

เพื่อรอนใจตกลงตรงจุดเริ่ม
 เป็นผู้เสริมผู้สร้างท่ามกลางกาล

(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 50)

เราจักเป็นแทนข้าวเปลือก
 งอกต้นกล้าเติบโตใหญ่ไม่ยำเียง

ตกที่ไหนไม่เลือกจะเจ้าเร่ง
 พร้อมบานเบ่งจากเมล็ดไปเป็นรวง

(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 182)

เจ้าเอ๋ยหนอเจ้าดาวดอกหญ้า
 ยิ่งแจ่มใสมั้มอยู่พร้อมเพรา
 ก็ร้อนก็หนาวที่เจ้าผ่าน
 ก็แรงก็เสียวที่เกี่ยวกรู
 ชีทางชีทิศผิดถูก

ระยับระย้ากับพุ่มเก่า
 ผ่านเขาก็เขายังขึ้นชู
 ก็หอมก็ยวนที่เจ้าอยู่
 ก็สู้ก็เสียวกว่าจะทรง
 สัมพันธ์บันปลุกดังประสงค์

ยากหนักหนาน้ำที่จ่านง
หยัดยืนขึ้นทักอยู่แทบเท้า
ไม่ลั่นสืบสายที่ศรัทธา

ยืนยงเกียรติยศสัตยา
เจ้าเอยหนอเจ้าดาวดอกหญ้า
เคียงมากับทางที่เที่ยงตรง
(มูมมออง หน้า 30)

ชีวิตยอมเคลื่อนไหว
โดยกฎจะเกิดการ -
หญ้ายับไม้ทับหญ้า
งอกเข็ดแหวกปลายขีด
วาดหวังในชีวิต
มีไทเป็นวิถี

ตั้งไม้ใบผลิดอกบาน
ปฎิวัดในชีวิต
หญ้าจะเปิดที่ไม้ปิด
สะบัดร่างอย่างเสรี
ให้ถองแท้ในวิถี
และมีธรรมไว้ทาบทา
(ลำนำวเนจร หน้า 56)

บัดนั้นทุกยอดหญ้า
ตื่นดูเงาอยู่ยุค

ที่นิตราภิถูกปลุก
ระริกยอดตลอดแผ่นดิน
(ฤดีกาล หน้า 50)

จึงเธอเกิดมาจากมวลซากศพ
เลือดยังหมาดดอกไม้ละลายเลื่อน
พิสูจน์ว่าถ้าเธอยังร่วมทุกข์
ยังขับเพลงเรงพลังและยังพลี
รวงดอกไม้ไฟมอดลงมีดมีด
เสรีร้อยต้อยต่ำด้วยน้ำตา

ได้ลืมหามาพบซากศพเคลื่อน
วันต่อวัน เดือนต่อเดือน ปีต่อปี
รักจะปลอบชอบจะปลุกเธอทุกที่
โดยวิญญานอันมีซึ่งที่มา
เธอยังวางชีวิตประกาศว่า
จักเกิดตนค้นหาผ่าวงล้อม
(คำใดจะเอยได้ตั้งใจ หน้า 81)

ในมวลมนุษย์
เผ่าปลุกดอกไม้
โลกมีความหมาย
ก็ศาสดา
ดอกไม้ก็สวน

ในบริสุทธิ
ดาษดินขึ้นไว้
ซับซ้อนซ่อนหาย
ก็พระเจ้ามา
จึงจะครบถ้วน
ในโลกว้างใหญ่
ให้มีตรทั้งมวล
เพรียกหาไทยทวน
ก็ครั้งจักควร
ดวงใจทุกดวง
(ลำนำวเนจร หน้า 48)

จากตัวอย่างข้างต้น เราจะเห็นได้ว่ากวีทั้งสามให้ความสำคัญต่อการนำเสนอความคิดเรื่อง การปลุกฝังอุดมคติที่ถูกต้องและดีงามให้แก่ผู้คน โดยกวีใช้จินตภาพธรรมชาติที่งดงามนำเสนอ สารสำคัญนี้ได้อย่างไพเราะ ลุ่มลึก ความคิดเรื่องนี้เป็นความคิดสำคัญที่กวีทั้งสามเน้นย้ำ และ ปรากฏในกวีนิพนธ์อย่างสม่ำเสมอ

4.3.3 การปลุกฝังความคิดเรื่องเสรีภาพ และอิสรภาพของมนุษย์

การนำจินตภาพธรรมชาติมาใช้เป็นสื่อในการเสนอสารสำคัญที่เกี่ยวกับการนำเสนอความคิดเรื่องเสรีภาพ และอิสรภาพของมนุษย์ อันเป็นสิ่งที่ประชาชนทุกคนพึงมี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เสรีภาพทางความคิด เป็นสิ่งที่กวีทั้งสามเน้นย้ำอยู่บ่อยๆ ในงาน กวีมักพรรณนาถึงสัตว์ต่างๆ ที่ ดำรงชีวิตอย่างอิสระในธรรมชาติและนำสัตว์เหล่านั้นมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนอิสรภาพและเสรีภาพ เช่น นก และกระรอก ที่พบในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ และไพวรินทร์

การใช้นก

"นก" ที่มักถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนอิสรภาพ และเสรีภาพอยู่เสมอ เนื่องจากนก เป็นสัตว์ที่มีอิสรภาพเพราะบินได้ และสามารถเลือกที่จะบินไปทุกแห่งหนได้อย่างมีอิสระ กวีจึง นำคุณลักษณะประการนี้ของนกมาใช้เพื่อสื่อความคิดเรื่องอิสระและเสรีภาพอันเป็นสิทธิพื้นฐานอัน ขอบธรรมที่มนุษย์เราทุกคนพึงมี และให้ข้อคิดว่าอิสรภาพและเสรีภาพเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ทุกคน เป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์นั่นเอง กวีจึงอยากให้ผู้คนตระหนักรู้ในความเป็นอิสรภาพ และเสรีภาพอัน เป็นสิทธิอันชอบธรรมของประชาชนที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน และใช้สิทธินี้อย่างถูกต้อง เหมาะสม โดยเฉพาะในการคิดและการกระทำที่สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม และไม่ควรที่จะมีใครหรือบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดมาจำกัดหรือรอนเสรีภาพของมวลชนได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพทางความคิดอันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งของความเป็นมนุษย์

การใช้ นก เป็นสัญลักษณ์ของอิสรภาพและเสรีภาพมีปรากฏในงานของเนาวรัตน์ และไพวรินทร์ แต่จะเห็นได้ว่ามีปรากฏอยู่โดดเด่นมากในกวีนิพนธ์ของไพวรินทร์ เนื่องจากเขามัก นำเสนอความคิดเรื่องนี้ได้อย่างสม่ำเสมอในงาน ดังเช่นการตั้งชื่อบทประพันธ์ว่า "วันฆ่านกพิราบ" ใน เพียงความเคลื่อนไหว "ปล่อยนก" ใน ถัดกาล "นกฝัน" ใน คือแรงใจและไฟฝัน "เจ้านกกวี" และ "รอยปีก" ใน เจ้านกกวี อีกทั้งยังพบสัญลักษณ์นี้ในบทประพันธ์อีกจำนวนมาก ดังตัวอย่าง

ตั้งนภพลัดหลงจวอดงไม้
มาเพรียกเพลงลี้ลับซั่วกับกัลป์
ติดตามเสียงนกในอกนี้
ถามหาค่าผันอันแสนงาม

มาเกาะกิ่งก้านใจของนักฝัน
มาปลุกเร้าใจฉันให้ฝันตาม
ต่างทิศต่างที่ไปเสาะถาม
ค้นหาค่านิยมแห่งความจริง
(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 44-45)

วันข้างนั้งพิบเจ้า
ฝันจะให้เจ้าเที่ยว
พนจรไปเยี่ยงนก
ก็เลือกรักพักนอน
อาจดื่มดำน้าค้าง
อิมใจในแสงจันทร์
มาสินภรรยาเยย
ด้วยชีวิตจิตใจ
ไปสินภแห่งรัก
โลกนี้ยังมีเวลา
ไปเป็นนภของฟ้า
ไปเป็นจินตนาการ

ด้วยความเหงามเปล่าเปลี่ยว
ไปเป็นนภพนจร
แม้หัวอกเหน้อยอ่อน
ในอ้อมกอดไพรวัน
ต่างน้ำทิพย์จิบฝัน
อันละอองนวลใส
ข้าจะขวางเจ้าไป
ให้เจ้ารู้อิสรา
ด้วยรักเจ้าเท่าชีวา
ให้เจ้าย้าวิญญาน
ไปเป็นฝันกล้าหาญ
ในโลกความเป็นจริง

(ฤดีกาล หน้า 51)

ฉันพบนก ตัวหนึ่ง
หลุบสองปีก ปล่อยลง
ราวเจ้ามี ชีกรง
มีอาหาร เลี้ยงกาย
ชีวิตเจ้า ปลอดภัย
มนุษย์รัก เสรี
ให้วิญญาน แห่งนภ
ต้องฝันใน ใจจง
ภาวนา คือฟ้า
พายุกล้า แสงตะวัน
ปีกน้อย สง่างาม
แม้อำบาก ยากไร้

ซึ่งถูกเลี้ยง ในกรง
วิญญานแห่ง แล้งหาย
เป็นป่าดง เดียวดาย
ให้เจ้าอิม อ้วนพี
ในชีกรง ทุกชี
แต่จับเจ้า ชังกรง
ตกสู่รูลึ้ม
เมื่อเจ็ยแจ้ว จ่านรรจ์
คือราคา ใฝ่ฝัน
ยอมสร้างนภ แกร่งไกล
ต่อเมื่อยาม บินไป
จะตกตาย ตามทาง

หากเลือก ที่จะเลือก
เลือกกรง หรือฟ้ากว้าง
เลือกความมืด หรือสว่าง
หรืออาจอ้าง สิ่งใด
(ฤติกาล หน้า 114-115)

นกกวี แต่ละนกเจ็ย	จำเรียง
ขับซึ่งอิสระเสียง	สอดสร้อย
ลำน่านแห่งสำเนียง	เสียงนก เจ้าเอย
สำนึก เสนาะสนานร้อย	รักคล่องผองใจ
นกกวี แต่ละนกไซ้	ชีวิต
บรรเจิดโดยแรงจิต	นกเจ้า
โอ! นกแห่งความคิด	อิสระ เจ้าเอย
โฉนโลกยังโคกเศร้า	ขณะเจ้าขับขาน

(เจ้านกกวี หน้า 43)

จำกัดกรอบนกฟ้า	ผันหาย ดีฤ
นกยอมเห็นทิวสยาย	ปีกสล้าง
เสรีแห่งนกราย	ขลิบขอบ ฟ้าเสย
กรงนกใดฤกกว้าง	กว่าฟ้าเคยผัน

(คำใดจะเอยได้ตั้งใจ หน้า 96)

ด้วยปีกของนก	ฉินโฉมกกระฉับกระเจง
อาบแสงตะวันละเลง	ละลายตัวทามทะเลวี
ไล่เล่นบนเรียวรุ่ง	อบโอจรุงทั้งเจ็ดสี
กลิ้งเกลือกฟายฟอนเมฆ	บินรื้อข้ามฟ้าถลาไป

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 66)

การใช้กระรอก

นอกจากการใช้ "นก" เป็นสัญลักษณ์แทนอิสรภาพและเสรีภาพของประชาชนแล้ว ทั้งเนาวรัตน์ และไพโรจน์ยังใช้ "กระรอก" เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อความคิดในข้อนี้เช่นกัน ดังที่ปรากฏในบท "กระรอกขาว" ใน เพียงความเคลื่อนไหว และบท "โลกฤเพียงสถาบันการศึกษา" ใน คำใดจะเอยได้ตั้งใจ กวีทั้งสองใช้กระรอกเป็นตัวแทนของผู้คนที่หลงคิดว่าตนมีอิสระ เสรีภาพ

ในการคิดและการกระทำที่กำลังทำอยู่ แต่ในความเป็นจริง คนเหล่านี้ได้ถูกค่านิยมและความคิด ความเชื่อต่างๆ ในสังคมเข้าครอบงำให้ปฏิบัติไปตามกรอบที่ถูกกำหนดไว้ โดยไม่ได้รับรู้ถึงสภาพ แท้จริงของตนเองที่กำลังถูกลวงให้เชื่อว่าตนมีอิสระเสรีภาพ แต่เสรีภาพนั้นกลับถูกกำหนดให้อยู่ ภายใต้กรอบที่คนกลุ่มหนึ่งสร้างขึ้นมา ซึ่งไม่ใช่เสรีภาพอย่างแท้จริงที่เราทุกคนพึงมี กวีจึงกล่าว เพื่อเตือนใจให้พวกเราตระหนักถึงสภาพที่แท้จริงของตน เพื่อที่เราจะได้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่ง เสรีภาพและอิสรภาพที่แท้จริง ดังที่ปรากฏในบทต่อไปนี้

จากยอดไม้สู่อยอดไม้ไกลลิบ	สูงลิ่วทิววิบหรือวกต่ำ
คือเส้นทางคือหนทางที่เจ้าทำ	คือความจริงที่ประจำเจ้าจบเจน
ใครกันจับเจ้ามาใส่กรง	ทางตรงที่เจ้าเคยผกผัน
เส้นทางถูกกำหนดกฎเกณฑ์	กลายเป็นเส้นรอบวงรอบกรงนั้น
ทางไกลกลับกลายเป็นวงกลม	ทางยาวอันอุดมก็กลับสั้น
เจ้าต้องวิ่งวนเวียนอยู่ทั้งวัน	แข็งขันขยันวิ่งเป็นวงกลม
วิ่งหาใดหรือกระรอกน้อย	สำรวจร่องรอยหรือหลุมหลม
หรือเจ้าคือนักแสดงแรงนิยม	ชื่นชมการวิ่งวนเป็นหนทาง

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 53)

วิ่งวนในวงหลงวิ่ง	หลงวนความจริงวิ่งผ่าน
หลงคืนคืนคืนนี้กนาน	อยู่ในสถานที่เดียว
เรียนโลกเรียนลึกลับโลก	ถูกโคกถูกหนามตาเกี่ยว
โรงเรียนรูกไถไม่เรียว	ขีดเขี้ยวลุ่มมหาวิทยาลัย
เส้นทางกว้างยาวเท่านี้	ชีพมิกว้างยาวเท่าไหน
หนึ่งร่างกายที่มีใจ	มีค่าเท่าใดให้ชีวิต
เข้าออก ออกเข้า เข้าออก	ในชอกไม่รู้ถูกผิด
กระรอกในกรงหลงคิด	มิดมิดบอดใบโนกรง

(คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 78)

4.3.4 การนำเสนอปัญหาต่างๆ ในสังคม

ปัญหาต่างๆ ในสังคมที่กวีทั้งสามนำเสนอผ่านกวีนิพนธ์ ได้แก่ ปัญหาการเมือง ปัญหา ความยุติธรรมในสังคม และช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ปัญหาความยากจน และสภาพ ธรรมชาติที่โหดร้าย ปัญหาของคนยากจนที่ต่อสู้ชีวิตในเมืองหลวง ปัญหาโสเภณี ปัญหาการขาด

จริยธรรมของมนุษย์ ปัญหาอันเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ปัญหาความโหดร้ายทารุณของ สงครามและการใช้ความรุนแรง ฯลฯ

การใช้ธรรมชาติที่มีมิติหม่นหมองและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่โหดร้าย

การกล่าวแสดงปัญหาโดยรวมเกี่ยวกับสภาพความทุกข์ยากลำบาก และความโหดร้ายทารุณในสังคม ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์พบว่า กวีมักใช้ภาพธรรมชาติที่มีมิติหม่นหมอง เช่น ความมืด หรือ ยามค่ำคืนที่มีมิติไร้แสงสว่างใดๆ หรือใช้ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ทารุณโหดร้าย เช่น ลมพายุ ฝน เมฆหมอก ฟ້าร่อง ฟ้าผ่า และความเหินหนาว ฯลฯ เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดง สภาพความทุกข์ยากเดือดร้อน ความเลวร้าย และปัญหาต่างๆ ในสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่ กำลังประสบอยู่ และใช้ ดาว หรือ พระจันทร์ ที่ส่องแสงสว่างในยามค่ำคืน แทนความหวังของ ประชาชนท่ามกลางความทุกข์โศกเลวร้าย ซึ่งความหวังเหล่านี้กำลังหมดไปจากใจ เพราะความทุกข์แสนสาหัสที่ต้องเผชิญหน้าอยู่ในขณะนี้ เปรียบเสมือนดังดวงดาว และดวงจันทร์ที่มีดหม่น ลับหายไปจากท้องฟ้า ทำให้ฟ้ากฟ้ายามค่ำคืนนั้นมีดสนิท ไร้แสงสว่างใดๆ ที่จะส่องชี้้นำทางให้แก่ ผู้คน ดังชื่อบทประพันธ์ว่า "ดาวหวังวูบดับ" "มืดหรือ" "หวังเราหนานี้" ใน ขอบฟ้าขลิบทอง "แล้งลมว่า" ใน เพียงความเคลื่อนไหว "มืดจริงหนอ" ใน ดากรุ่งเรืองโพยม "อัปจันทร์" "ดูดาวว่าง" ใน คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ "ลมพัดรวงข้าว" "หนาวดอกจาน" ใน ม้าก้านกล้วย และ "เดือนคืนฝน" ใน เจ้านกแก้ว และสัญลักษณ์เหล่านี้มีปรากฏอีกในดวบทประพันธ์ ดังต่อไปนี้

ผลุนผลันหักปีกลูกแม
ลูกลมจมนดินสิ้นพลัง

เหลือแต่ตนเลือดตาหลัง
ดาวหวังวูบดับวันลอย

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 140)

สุสานความทรงจำอันเจ็บราว
ในความมืดแสนมืดซึ่งยึดเยื้อ

วันจะเย็นคืนจะยาวเหินหนาวเหลือ
เป็นที่เพื่อเจ้าพักตลอดกาล

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 48)

คืนนั้นมีมืดมืด
ดูจมีม่านดำ
เขาร่องกองเรียก
หาแดดแผดใส

ขอบขีดฟ้าจ้่า
ดาดอยู่ทั่วไป
พรำเพรียกหาไฟ
ส่องโลกโศกมัว

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 108)

วันนี้ ณ ขอบฟ้าของประเทศ	ตั้งอาคารพูนเทวษศูล้ำหม่น
ยิ่งแห่งหน้ามองฟ้าประชาชน	เหมือนเมฆฝนครีမ်ฟ้ามามีदनัก
มามีคิดในใจน้อยคอยแต่แสง	มาไว้ในเร็วแรงแข่งแต่ศักดิ์
หลอกแต่ว่าวันนี้มีความรัก	แต่มีอยู่เต็มอาณาจักร ประเทศไทย ฯ

(ฤติกาล หน้า 61)

ลมฤดูลมหนาวเหน็บสะทก	ดาวฤกษ์ดาวตกทั้งดวงต่ำ
นักเดินทางหลงทางหวังจดจำ	ดูดาวดำดาราตาชวดแสงดาว
ดึกดาวตกทั้งดวงขีดเส้นดับ	ดวงใจใครร่วงลับกับฟ้าหนาว
เพลงก็ร้อง กวีก็รำ ย้ำเรื่องราว	ก็ดาวร่วงดวงราว ก็ดาวยัง

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 146)

แต่นั้นลี บางที ชีวิตก็พลาด	ไปสู่สิ่งอันอาจไม่คาดฝัน
พายุกล้าอาจโหมกระหน่ำปล้น	จนป่วนปั่นป่วนปรา่แปลกหน้าไป

(ฤติกาล หน้า 140)

ท่ามกลางความมืดยุคสมัย	ทางออกอยู่ไหนกันนี้
จักพร่างโดยพวงระพี	หรือมีดอย่างนี้อีกนาน

(มัจฉากันกล้วย หน้า 96)

การใช้จินตภาพธรรมชาติดังตัวอย่างข้างต้น เป็นสิ่งที่กวีใช้สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คน และปลุกปลอบใจให้ผู้ที่ทันท่วงทีเหล่านี้ลุกขึ้นสู้กับปัญหา โดยใช้ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ สร้างภาพธรรมชาติที่มีมิติหม่นหมอง เช่น ความมืด หรือกลางคืนที่มีมืดมืด ดาวตก และใช้ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ทารุณโหดร้าย เช่น ลมพายุ ฝน ความเหน็บหนาว มาเป็นสัญลักษณ์แทนสภาพความทุกข์ยากเดือดร้อน ความเลวร้าย และปัญหาต่างๆ ในสังคมที่ประชาชนกำลังประสบอยู่

กวีเปรียบเทียบหวังของประชาชนท่ามกลางความทุกข์โศกเลวร้าย ซึ่งความหวังนี้กำลังหมดไปจากใจ และผู้คนเริ่มท้อแท้ สิ้นหวัง เพราะความทุกข์ยากลำบากที่ต้องเผชิญอยู่ขณะนี้ เป็นดั่งดวงดาว และดวงจันทร์ที่กำลังมืดหม่นลับหายไปจากท้องฟ้า เพราะถูกเมฆดำมาปกคลุม เป็นการให้จินตภาพธรรมชาติมาสื่อความได้อย่างเป็นเอกภาพ โดยกวีนำลักษณะการใช้จินตภาพธรรมชาติเพื่อสื่อความหมายเช่นนี้ มาใช้ควบคู่กับการใช้ดาวและดวงจันทร์เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ

เพื่อต้องการแสดงให้เห็นผู้อ่านรับรู้ถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม และร่วมมือกันแก้ไขปัญหา พัฒนาสังคมให้ก้าวหน้าขึ้นนั่นเอง

การใช้ต้นหญ้า ดอกหญ้า ใบไม้ และดอกไม้

จากการศึกษาพบว่าทั้งเนาวรัตน์ และ ไพวรินทร์ มักใช้ ต้นหญ้า ดอกหญ้า ใบไม้ และดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์ เพื่อนำเสนอปัญหาสำคัญในสังคมไทย คือ ปัญหาการเมือง การเมืองไทยไม่มีเสถียรภาพ และไม่ใช้ประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากผู้ปกครองประเทศล้วนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนจนสร้างความเดือดร้อนใหญ่หลวงให้แก่ประชาชน ทำให้เกิดการต่อสู้เพื่อเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง คือ เหตุการณ์นองเลือดครั้งใหญ่เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์ทั้งสองครั้งนี้ทำให้เหล่านิสิตนักศึกษา ปัญญาชน และวีรชน ผู้เรียกร้องสิทธิความชอบธรรมในครั้งนั้นต้องจบชีวิตลงเป็นจำนวนมาก และเหตุการณ์ทั้งสองครั้งนี้ยังเป็นเหตุการณ์ที่กวีทั้งสองนำมากล่าวถึงในงานอยู่บ่อยครั้ง เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญ อันมีผลต่อประวัติศาสตร์การเมืองไทย ที่กวีเพื่อชีวิตมักนำมากล่าวถึงในงาน โดยมักกล่าวถึงผ่านการใช้สัญลักษณ์ ผู้อ่านจึงต้องตีความจากสัญลักษณ์ที่กวีได้นำมาใช้

เนาวรัตน์ และไพวรินทร์ ใช้ ต้นหญ้า ดอกหญ้า ใบไม้ และดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์ แทนวีรชนผู้กล้าหาญผู้ยอมเสียสละเลือดเนื้อพลีชีพ เพื่อต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตย ความยุติธรรม ความถูกต้อง และความเสมอภาคให้แก่ประชาชนทุกคนในสังคม ต้นหญ้า ดอกไม้ ใบไม้ เหล่านี้ต้องล้มตายเพราะถูกเหยียบย่ำทำลาย และแดดอันร้อนแรงที่แผดเผา ในที่นี้ แสงแดดที่ร้อนระอุเผาทำลายต้นหญ้า สายลมที่พัดพาใบไม้ให้ร่วงหล่นปลิดปลิว และสายน้ำที่พัดพาใบไม้ไปทับถม เป็นสัญลักษณ์แทนความโหดร้ายทารุณ ที่เหล่าผู้ปกครองบ้านเมืองในขณะนั้นปฏิบัติต่อประชาชน จนทำให้ผู้คนต้องล้มตายไปเป็นจำนวนมาก ดังเช่นชื่อบทประพันธ์ว่า "ต้นหญ้าแห่งเดือนตุลาคม" "ตำนานแห่งดอกหญ้า" และ "นิยายสนามหญ้า" ใน ตากรุ่งเรืองโพยม "ต้นหญ้าร่วมยุคสมัยฉัน" ใน ฤติกาล "ใบไม้ป่า" ใน เพียงความเคลื่อนไหว "ฝุ่นดอกไม้" "เรือใบไม้" และ "กรองผกา" ใน คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ และปรากฏอีกในดวงบทประพันธ์ ดังต่อไปนี้

ต้นหญ้าแห่งความคิดอิสระ	ตราบตะวันแห่งสัจจะยังส่องแสง
หญ้าย่อมงอกดอกหญ้าย่อมแรงแรง	ยอมเสียดแทงเถื่อนทมิฬเสมอมา
เจ้าคือชัยชนะของแผ่นดิน	ดอกไม้รววยรินเริงรา
ตำนานเลือดแห่งตุลา	ตำนานแห่งต้นหญ้าอันหยาดเย็น

(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 134-135)

จ้าวพิฬัฬเพ็ริยวเรียวทญัว	ระยัษระย้า
ละหยดละหยาดน้ำริน	
น้ำเพชรพรุพร่างกลางดิน	กลางแดดแผดผืน-
หนาเพชรตุลาอาถรรพ์	
อาถรรพ์ตุลาอาถรรพ์	อธรรมย้ายัน
ย้าทญ้ายอยย้าพิบพัน	
กัศบักัศร่ากัศิน	กัศยัดกัศิน
กัศยอดกัศเรียวเรียวว่า	

(ตากุ้งเรืองโพยม หน้า 132)

ตุลาคมบมดอกไม้	แห่งมุนษย
บานสะพรั่งบริสุทธิ์	ต่อสู้
บานพร้อมร่างที่ทรุด	เป็นศพ
บานหนึ่งบานแสนรู้	เร่งสร้างสลาบบาน

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 89)

ต้นทญัวรวมยุคสมัยจัน	ผลิแต่ฝันระบัดเรียวใบเขียวอ่อน
มีอาจทอดยอดทามทวนคร	ปูนปิดลิดรอนซอนเสรี
ต้นทญัวรวมยุคสมัยจัน	แม่เรอรักรุ่งตะวันอันหลากสี
เมื่อมิได้เติบโตตามพอดี	เรอจึงเหมือนไม่มีความรักใด
ต้นทญัวรวมยุคสมัยจัน	ด้วยชะตากรรมเดียวกัน ณ เมืองใหญ่
จันแปดปนบนปูนปลาดไป	เรอคำได้ถูกทับกับมูลเมือง

(ฤดีกาล หน้า 70)

เพลงใบไม้เมื่อลมไหวปลิดใบไม้	กล่อมเสตสะอื่นไห้ในลมทวน
จะลอยลงทาบที่ธุลีมวล	พรากรส่วนที่ขาดหายไปอ้างว่าง
ในความเงียบเสียงร้องไห้ไม่เคยเงียบ	คลื่นเลียบททะเลใจไล่เรอร้าง
เรอใบไม้ ธารนภา ลอยผ่าทาง	ไปเป็นศพกลบกลางกระแสดาร
ไหลไปแล้ว ไ้กระแสดาราไหล	นำวิญญาณใบไม้ไปประหาร
ไปจงจำลึกลับอยู่กับกาล	หวังเจ้าของวิญญาณจะผ่านเลื่อน

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 93)

โถ้วลดอกไมในโลก	อานโตกุ่มเศร้าวจวน
ปลิดปลิวลือล่องทมมาน	เป็นฝุ่นฟุ้งผ่านชั้นฟ้า
โถ้วลชีวินีหนอ	บานรอรวงสลายไร้ค่า
ลอยไปในสายลมพา	เหือดหายลับตาลับใจ
ถนนสายแห่งนั้นนิ่งสนิท	ดอกไม้ชีวิตปลิดไหว
ปลิวไปโถ้วฝุ่นดอกไม้	ไม่รู้หนใดปลายทาง

(คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 68)

จากตัวอย่างข้างต้น เนาวรัตน์ และไพโรจน์พรรณนาภาพธรรมชาติที่งดงาม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายอันแสดงถึงปัญหาและเหตุการณ์เลวร้ายในครั้งอดีต โดยใช้ภาพของดอกไม้ที่ผลิบาน ใบไม้และต้นหญ้าที่เขียวชอุ่มชุ่มฉ่ำ ผลิดอกงดงาม แต่กลับถูกเหยียบย่ำทำลาย เป็นสัญลักษณ์แทนวีรชน แทนผู้คนที่มียุทธการณที่สูงส่งดั่งงาม มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะพัฒนาสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้า เป็นประชาธิปไตย แต่กลับถูกทำลาย ถูกเข่นฆ่าอย่างทารุณเป็นจำนวนมาก

ไพโรจน์กล่าวถึงปัญหาคนหนุ่มสาวและเยาวชนในปัจจุบันขาดสำนึกต่อส่วนรวม ขาดอุดมการณ์ และความมุ่งมั่นศรัทธาในความดีงาม ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ดังเช่นผู้คนและวีรชนในยุคก่อนเคยมี และละเลยเพิกเฉยกับเหตุการณ์เมื่อครั้งตุลาคม 2516 และ 2519 ที่แสดงถึงความกล้าหาญและความมุ่งมั่นในอุดมการณ์ที่สูงส่งดั่งงามของผู้คนในยุคนั้น โดยใช้ต้นหญ้าที่ถูกปูนและคอนกรีตในเมืองใหญ่ทับจนทำให้ไม่อาจงอกเงยงดงามขึ้นได้ เป็นสัญลักษณ์สื่อแทน กวีพรรณนาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของผู้คนในสองยุคสมัยได้อย่างไพเราะและมีเอกภาพ กวีนิพนธ์หลายบท ทั้งในงานของไพโรจน์ เนาวรัตน์ และกวีอื่นๆ มักกล่าวถึงวีรชนในเหตุการณ์ตุลาคมโดยใช้ต้นหญ้าเป็นสัญลักษณ์แทน ไพโรจน์จึงเปรียบผู้คนในสมัยนี้ว่าเป็นดัง "ต้นหญ้าร่วมยุคสมัยฉัน" ที่ "ผลิตแต่ผืนระบัดเรียวใบเขียวอ่อน มีอาจทอดยอดท้ามทานคร และถูกปูนปิดลิดรอนซ่อนเสรี" ซึ่งการเปรียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างรวดเร็ว

การใช้คางคก และ กบ

ในการกล่าวถึงปัญหาการถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยบุคคลบางกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ปกครองประเทศ และกลุ่มนายทุนผู้มีอิทธิพลในสังคม ซึ่งใช้อิทธิพลของตนในการลวงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเพียงเพื่อหาผลประโยชน์ใส่ตนนั้น อุชเชณี และ ไพโรจน์ กล่าวเสนอปัญหานี้ โดยใช้ "คางคก" และ "กบ" เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่ถูกจำกัดเสรีภาพทางความคิด และถูกครอบงำความคิด ให้จำกัดอยู่แต่ในกรอบที่พวกผู้ปกครอง

กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ให้ โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่กล้ายอมรับความจริงว่าตนกำลังถูกรอบงำด้านความคิด เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาพความเป็นจริงว่าสังคมในขณะนี้แย่มากและเลวร้ายเพียงใด

การที่กวีทั้งสองกล่าวถึงปัญหานี้ ก็เพื่อกระตุ้นให้ผู้คนส่วนใหญ่ได้รับรู้ปัญหาและสถานการณ์ที่แท้จริงของตน ว่าความจริงแล้วประชาชนเป็นเสมือนกบ หรือคางคก ที่ถูกจำกัดให้อยู่แต่ใน "บึง" หรือ "กะลา" ซึ่งกวีใช้เป็นสัญลักษณ์แทนกรอบที่พวกผู้ปกครองสร้างขึ้นเพื่อครอบงำประชาชน คนส่วนใหญ่จึงถูกรอบงำจำกัดความคิดให้อยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มผู้ปกครอง ไม่ได้ออกมารับรู้ความจริงอันเลวร้ายที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน กวีต้องการกระตุ้นเราให้ผู้คนย้อนคิดว่า ความเป็นจริงแล้วมนุษย์เราทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน และทุกคนควรมีอิสรภาพในการคิดฝันและจินตนาการอย่างเต็มที่ ไม่ใช่ถูกใครหรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาจำกัดเสรีภาพทางความคิดของเราได้ ดังที่ปรากฏในบท "คางคก" ใน ขอบฟ้าขลิบทอง ซึ่งใช้ชื่อบทเป็นสัญลักษณ์ และในบท "ใต้กะลามีฟ้ากว้าง" ใน ม้าก้านกล้วย ดังต่อไปนี้

ขำรักกะลาขำนี้

สมบัติชีวิตติดตรึง
 กะลาของใครใครรัก
 ลี้ใจจากเรื่องนากลัว
 ขำสร้างกะลาขำแล้ว
 ก่อนวันกะลาขำพัง
 กะลาขำมีฟ้ากว้าง
 มีภูพานภูฟ้า
 มีสรวงแสนสรวงช่วงชั้น
 มีชุมแสนชุมนุมรณีก
 ใครว่ากะลาขำแคบ
 ภาคภูมิกะลาขำมี

เพราะมีกะลาใบหนึ่ง

เก็บไว้ลึกลับซึ่งส่วนตัว
 เป็นแหล่งหลบพักคุ้มหัว
 ลี้ตัวจากโลกน่านาง
 ยอมวาดวับแวววาวหวัง
 คงวับวาวทั้งกะลา
 มีทางทอดผ่านแนวป่า
 มีมหาสมุทรสุดลึกลับ
 มีฝันแสนฝันเพ้นผีก
 มีสันตสุขศึกเสรี
 ขำแอบยักไหล่สุขี
 เพียงกบน้อยที่ฝันเป็น

(ม้าก้านกล้วย หน้า 97)

อยู่ในหนองจอกเจ้าเฝ้ารำพึง
 น้ำท่วมปากขากบวนจวนจะแย
 ก็ขัดสนจนยับยั้งลักษณะ
 จึงตัดใจไต่บึงขึ้นถึงขอบ

แต่ปางหลังยังมีคางคกหนึ่ง
 ชีวิตบึงหนาวอนาถบาดอกนัย
 จะร้องแหกกลอนเล่นไว้เป็นหลัก
 ดิ้นกระดกแต่อันกลั่นลมปราณ
 แลไปรอบโลกสร้างกว้างไพศาล

ร้องอื้อบอื้อบชอบจิตคิดกะการ	หายใจบานออกไปรุ่งละโลงเลย
รับตะเบ็งเปล่งเสียงสำเนียงสวรรค	ชมตะวันแวงดวงบนกลีบเหมย
ชมวิหคนกหนูกอยู่เหมือนเคย	มิได้เงยหน้าแลชะงุ้มอง
โลกสะอาดวาดไว้ไสสนิท	แจ่มวิจิตรจิตใจไม่มีสอง
ก็ดับวูบลงตรงไม้พลอง	เขาจ้วงจ้องจำหนับขยับเขยิว
แสนสงสารคางคกฟกตลอด	ตัวไม่รอดแล้วยังรำพ้ำเจสียว
ตัวเราบาปหยาบใหญ่อย่างไรเจียว	เขาจึงเคียวเข็ญกรรมทำจะนี้
เพราะเกิดมาเป็นอย่างชาติ	คางคก สกปรกตำได้ไรศักดิ์ศรี
หรือจึงต้องสูญสิ้นทั้งอินทรีย์	เป็นพลียุติกรรมกระหน่ำเอา
พระท่านสร้างคางคกไว้รกโลก	อับเฉาโชคชั่วชนผิดคนเขา
ดินระเหิดเร็ดหาค่าไม่เบา	เสริเจ้าแพงซึ่งถึงชีวา

(ขอบฟ้าลือทอง หน้า 82-83)

การใช้ กบ และ คางคก เป็นสัญลักษณ์แทนคนที่ถูกรอบงำทางความคิด และถูกปิดกั้น วิตรอนเสรีภาพนั้น เป็นความคิดใกล้เคียงกับขนบความเปรียบโบราณที่ปรากฏในวรรณคดีคำสอน เล่มสำคัญของไทย คือ โคลงโลกนิติ ที่ใช้ กบ เป็นสัญลักษณ์เปรียบเทียบกับคนที่ถูกปิดกั้น และ จำกัดความคิด จนไม่อาจรับรู้สภาพรอบตัว หรือรับรู้ความจริงว่าสิ่งใดถูกต้องดังงาม ดังที่ปรากฏ ในโคลงบทต่อไปนี้

กบเกิดในสระโต	บัวบาน
ฤาthonรู้สมาลัย	หนึ่งน้อย
ภุมราอยู่ไกลสถาน	นับโยชน์ ก็ดี
บินโบกมาค้อยค้อย	เกลือกเคล้าเสาวคนธ์ ๖

(ประชุมโคลงโลกนิติ)

4.3.5 การแสดงคุณค่า หน้าที่ และพันธกิจของกวีและกวีนิพนธ์ที่มีต่อสังคม

การนำเอาธรรมชาติมาใช้เป็นสัญลักษณ์ เพื่อนำเสนอสาระสำคัญของกวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหา เรื่องคุณค่า หน้าที่ และพันธกิจของกวีและกวีนิพนธ์ที่มีต่อสังคม เป็นสิ่งที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของ อุชเชณี เนาวรัตน์ และไพโรจน์ กวีทั้งสามได้กล่าวแสดงความคิดเรื่องคุณค่าและความสำคัญ ของกวีและกวีนิพนธ์ต่อสังคม โดยใช้จินตภาพธรรมชาติต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การใช้ธรรมชาติที่โหดร้ายระยิบระยับ และให้ความชุ่มฉ่ำขึ้นเย็น

อุชเชนี และเนาวรัตน์กล่าวแสดงคุณค่าของกวี และกวีนิพนธ์ โดยนำธรรมชาติที่โหดร้ายระยิบระยับ และให้ความชุ่มฉ่ำขึ้นเย็น เช่น "สายธาร" หรือ "สายน้ำพุ" ที่งดงามสดใสสะท้อนแสงระยิบระยับพรายพร่างตา และให้ความชุ่มฉ่ำแก่ชีวิตและผืนแผ่นดินมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนกวีและกวีนิพนธ์ ที่มีหน้าที่สร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น และกล่อมเกล่าจิตใจผู้คนในสังคมให้ผ่องแผ้วงดงามเพื่อชำระล้างความเลวร้ายทั้งหลายให้หมดไปจากสังคม ผ่านการประพันธ์กวีนิพนธ์ที่มีคุณค่าขึ้นนั่นเอง ดังชื่อบทกวีนิพนธ์ "สูงขึ้นไป" และ "สายธาร" ใน ขอบฟ้าขลิบทอง ดังตัวอย่าง

เหมือนสายแก้วแวววับระยิบเยื้อง	ช่วยทำเลื่องชมอุษาคราญแสง
พุน้ำหนึ่งผุดพุ่งรุ่งแรง	ตั้งรุ่งแปลงแปลกฟ้าลงมาดิน
สูงขึ้นไปสูงขึ้นไปไม่ระยอ	ไม่รู้ท้อรู้ทนายคลายถวิล
ถึงแดดจ้าฟ้ามุ่นพิรุณริน	ไม่สูญเสียศรัทธาที่ตราใจ
สายน้ำแจ้วแว้วแจ่มเยะแยมยิ้ม	รับลมพริ้มทอดระทวยอวยอ่อนไหว
อรชรเพียงขอผกาไพร	ที่ลมไกวกิ่งกลมถนอมกัน
พอดาวพรหมแผ่นฟ้าระยิบระยับ	สายน้ำกลับเกลื่อนดาราว่าสวรรค์
สะท้อนวานปลาบพรายประกายพรรณ	เพียงจะหยันพัชราให้พราหม์
ความซดซ่อยย้อยหยดและรสหวาน	คือทิพยทานแด่ดินถิ่นสลัว
โปรยความรื่นชื่นใจไว้รอบตัว	ดับกระหายคลายช้ำกลั้วกลี
เจอน้ำมิตรจิตกวีที่บริสุทธิ์	ยอมผาดผุดผองจรัสรัศมี
ผืนฟ้าพุ่มงามและความดี	หยิ่งในศักดิ์ศรีตนวิมลนาน
สูงขึ้นไปสูงขึ้นไปไม่ระยอ	ประโยชน์ก่อเกิดล้ำเพียงคำหวาน
สร้างความหวังปลั่งหมายด้วยสายธาร	จากดวงมานกวีนั้นนิรันดรเอย

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 38-39)

สายธาร —	คือสายมานมวลมิตรสนิทสมัย
คือสายรุ่งพุ่งผ่านพิมานใจ	สายเยื้อใยเรารักและภักดี
สายสุพรรณวรรณกรรมอันล้ำค่า	สายศรัทธาถึงถ้อยร้อยศักดิ์ศรี
สายบุปผาระยิบระยิบรองผองวาที	สายสุริย์โลมใจใฝ่อรุณ
เย็นระรื่นชื่นหวานปานอมฤต	ชูชีวิตชีวิตน้ำให้อำอุ่น
แผ้วสัมผัสสดสำคัญคือละมุน	สายการบุญเรียงรอบกรอบบุญญา
ให้เอิบอิมพริ้มกลับกับนิมิต	งามวิจิตรสายรักสมัครสมาน

เมื่อมนุษย์สุดเอื้อรู้เจือจาง
เป็นเส้นทางกว้างใหญ่ไปไกลลิบ
สายความคิดผลิดเราเผ้าคณิง

เสกสะพานสู่ใจไม่พรั่นพริ้ง
สู่ฟ้าขลิบพรายตะวันเราผ่นถึง
ยามมือริงมือมิตรสู่ทิศเดียว

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 159)

นอกจากการใช้ "สายน้ำ" หรือ "สายธาร" ที่ดงามระยิบระยับ สร้างความชื่นฉ่ำ เย็นใจ ให้ความชุ่มชื้นแก่ผืนแผ่นดินและชีวิตทั้งหลาย เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนกวี หรือกวีนิพนธ์ ที่มีคุณค่า สร้างความดีงามแก่สังคม และช่วยชุบจิตใจผู้คนให้ดงามเป็นสุข ดังตัวอย่างข้างต้น แล้ว เนาว่าวันนี้ยัง ใช้ "สายน้ำ" หรือ "สายธาร" แทนผู้อ่านวรรณกรรมและกวีนิพนธ์ โดยเปรียบ ผู้อ่านหรือผู้เสพวรรณกรรมว่าเป็นดังต้นธาร เนื่องจากเมื่อมีผู้อ่านวรรณกรรมก็จะทำให้วรรณกรรม เป็นที่ต้องการของสังคม และเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสรรค์วรรณกรรมที่มีคุณค่าอีกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้อ่านจึงเป็นดัง "ต้นธาร" ที่เป็นต้นกำเนิดของสายน้ำ หรือ "สายธารแห่งวรรณกรรม" ที่ จะทำให้วรรณกรรมสามารถสืบทอดดำรงอยู่ตลอดไป เพราะเมื่อผู้มีเสพวรรณกรรม ก็จะทำให้ วรรณกรรมเป็นที่ต้องการ และมีผู้สร้างงานวรรณกรรมออกมาสู่สังคม และชีวิตของมนุษย์ทุกคนก็ คือเรื่องราวแห่งวรรณกรรม เนื่องจากกวีนั้นก็เรียงร้อยจินตนาการวรรณกรรมขึ้นมาจากชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นผู้อ่านจึงเป็นดังต้นกำเนิดแห่งสายธารวรรณกรรม ที่สายธารนี้จะไหลรินให้ความชุ่มชื้นระรื่น เย็น และสร้างประโยชน์ให้แก่มวลมนุษย์และสังคมนั่นเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขอคารวะผู้ถือหนังสืออ่าน
จากชีวิตรับรู้สู่วิต

ท่านคือต้นธารแห่งการผลิต
นำมนุษย์มาใกล้ชิดเป็นมิตรกัน

(ตากรุ่งเรื่องโพยม หน้า 210)

ชีพทุกชีพแห่งชนคือต้นฉบับ
เราร่วมสู่ร่วมสร้างอย่างใกล้ชิด
คุณผู้อ่าน
แรงอารมณ์หลมความเลวเหวคำนี้
ต้องมิลิทธิเสรีที่จะอ่าน
หนังสือคือสื่อขนวนที่ปรวนแปร

ต้นตำรับต้นธารแห่งการผลิต
ด้วยความคิดจิตสำนึกอันลึกซึ้ง
นี่คือกระแสธารการหยั่งถึง
จากจิตหนึ่งถึงจิตหนึ่งฟังดองแท้
ต้องมีวิจารณ์ญาณอันแน่วแน่
นำไปแก้หรือนำไปสู่ชัยชนะ

(ตากรุ่งเรื่องโพยม หน้า 12-13)

นอกจากการใช้สายน้ำ หรือ สายธาร แทนคุณค่าของกวี กวีนิพนธ์ และผู้เสพงาน พบว่า มีการใช้ "ดวงดาว" ที่สุกสว่าง ส่องประกายสว่างพร่างพรายระยิบระยับ เป็นสัญลักษณ์แทนคุณค่าและหน้าที่ของกวี และกวีนิพนธ์อีกเช่นกัน ในกวีนิพนธ์ของไพโรรินทร์ ดังบทต่อไปนี้

เอื้อมสู่ฟ้าไปสู่ผืนแผ่นดินไหวคว่ำ	หมายปลิดดวงดาราเอามาฝัน
เอามาทอประกายพร่างพรายพรรณ	ในใจอันมีดมิดสนิท
ในฟ้ามีดมีดาววับวาวส่อง	ในใจหมองมีดาววับวาวสี
ดาวแห่งรักก้องสกาวดาวความดี	ดาวแห่งความเสรีในวิญญาณ
เมื่อมีใจเสรีที่ไผ่ผืน	ในใจนั้นใครใครต่างไขชาน
เมื่อใจนี้มีธรรมมีตำนาน	แม้พันผ่านก็ยังฝังใจชน
ในใจที่ล้วนมีความมิดบอด	ให้ดาวส่องแสงตลอดไปทุกหน
ความคิดนำสำนึกนามความเป็นคน	มิใช่เกิดเป็นตัวตนอย่างเปล่าตาย
ในความมิดมีแสงมาวับวับ	ใครมิกล้าจะดับให้ลับหาย
แสงศรัทธาแห่งกวีที่พร่างพราย	ยิ่งนานยิ่งสาดสายแสงวาววาม

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 156-157)

4.3.6 การนำเสนอปรัชญาและหลักธรรมต่างๆ ทางศาสนา

การนำจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติ มาใช้ในการสื่อสารสำคัญเรื่องความคิดแนวปรัชญา และหลักธรรมต่างๆ ทางศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา ลักษณะเช่นนี้ปรากฏมากในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน เพลงขลุ่ยผิว และ วารีดุริยางค์ ซึ่งสาระสำคัญของกวีนิพนธ์เล่มนี้ โดยมากเป็นการนำเสนอหลักธรรมในพุทธศาสนาและความคิดแนวพุทธปรัชญา โดยใช้ธรรมชาติ มาเป็นสื่อเชื่อมโยงและชี้นำผู้อ่านให้รับรู้และเข้าใจความคิดเหล่านี้ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ สัจธรรมที่แท้จริง

กวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์มักมีการนำจินตภาพธรรมชาติต่างๆ เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ สิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่มีวัฏจักร หรือวงจรชีวิตวนเวียนเรื่อยไป หมอก ควัน กลางคืน และสายน้ำ ฯลฯ มากล่าวในเชิงพุทธปรัชญาที่เป็นการนำเสนอสาระที่ประณีตลึกซึ้ง เช่น ปรัชญาขั้นสูง และหลักพระธรรม คำสอนทางพุทธศาสนา เช่น สังสารวัฏ กฎไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน การเกิดดับ อัตตา มายา และการปรุงแต่งจิต เป็นต้น การนำภาพธรรมชาติ มาใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารเช่นนี้ทำให้บทประพันธ์มีความไพเราะ ก่อให้เกิดจินตภาพที่งดงาม อีกทั้งช่วยในการนำเสนอสาระสำคัญที่มีความหมายประณีตลึกซึ้งได้อย่างลุ่มลึก และมีประสิทธิภาพ

การใช้ต้นไม้ ใบไม้ และดอกไม้

การนำต้นไม้ ใบไม้ และดอกไม้มาใช้เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารแนวพุทธปรัชญา และหลักธรรมทางพุทธศาสนา เนาวรัตน์มักนำธรรมชาติมาใช้เป็นสื่อเพื่อโยงผู้อ่านไปสู่ความคิด เรื่องการเกิดดับและสังสารวัฏ อันเป็นเรื่องของความไม่เที่ยง สรรพสิ่งทุกสิ่งมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับ ไป หมุนเวียนไปเช่นนี้ไม่สิ้นสุดตามกฎไตรลักษณ์ ความคิดเรื่องนี้เนาวรัตน์มักกล่าวถึงโดยนำภาพ ธรรมชาติที่มีการหมุนเวียนเปลี่ยนผันเป็นวัฏจักรมาใช้เป็นสัญลักษณ์ เพื่อนำเสนอความคิดเรื่อง สังสารวัฏ และอนิจจัง ดังเช่น ดอกไม้และต้นหญ้าที่เกิดขึ้นจากผืนดินผลิดอกออกใบชูช่อดงาม แล้วในที่สุดก็ร่วงโรยรา แห่งเหี่ยว สูญสลายกลายเป็นดินไปดังเช่นตอนแรก หรือต้นกล้วยที่เกิดมาจากดินเป็นต้นโตใหญ่ ผลิดอกออกผลมากมาย แต่เมื่อลอกเปลือกออกมาจนหมดก็พบว่าต้นกล้วย นั้นไม่มีแก่น ไร้ต้น ไร้ตัวตน ดังนั้นสิ่งที่เราคิดว่ามีมันมี มันเป็น ความจริงแล้วมันเป็นเพียงการนึกคิด เป็นการปรุงแต่งจิตของเรา หรือเป็น "มายา" ซึ่งทำให้เรานึกคิดและหลงยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งต่าง ๆ นั้นเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นำหยดทีละหยดรดกอหญ้า
จนแตกนิตแตกหน่อยค้อยค้อยเต็ม
สลัดขูพรุพราวดาวดอกหญ้า
กว่าจะเด่นดอกประดับกับรั้งรวง
เจ้าก็คือสิ่งใหม่ในกอหญ้า
ครั้นแดดร้อนรอนถิ่นแผ่นดินแล้ง

เหยียดระย้าข้าข้า้ขีดระบัดเพิ่ม
ยอดก็เริ่มแตกออกเป็นดอกดวง
ปานจะเอื้อมอวดฟ้าเวหาทวง
เจ้าต้องลวงบรรลุผ่านการเปลี่ยนแปลง
เกิดตรูตรามาตามความปรุงแต่ง
เจ้าก็แห่งเหี่ยวไปกลายเป็นดิน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 82)

ใบไม้ไหวตะวัน
ฉลักลายรายเงาเบาบาง
ชีวิตไหวว่อนร้อนคว้าง
ความตื่นความตายไม่ตรม
มายาเฝ้าหยอกหลอกยั่ว
ไขว่คว้างกลางอุปาทาน
สะอาด สว่าง สงบ
ชีวิตคือสรรพชีวิต

แดดดั้นสำแดงแต่งร่าง
พรางพรางพรุใบสยายลม
ท่ามกลางความเจียบเจียบรม
เกลียวกลมกลิ้งไปในกาล
ลิมตัวหลงเด่นเพนพาน
นานราวรอกหมกมิด
จงพบเสียเกิดดวงจิต
นิตินิตน้อยน้อยร้อยเรียง

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 24)

มันแทงหนอตอดต้นพันจากดิน
 มีอย่างโน้น มีอย่างนั้น มันอย่างนี้
 ใบเรียกตองดอกเรียกหัวตัวเรียกกาบ
 ความไรต์นั้นก็มาปรากฏพลัน
 เกิดจากดิน ก็จะได้ไปสู่ดิน
 จากสิ่งนี้ เป็นสิ่งนี้ ช่วยชี้เน้น

แล้วแตกใบกระพือบินจากถิ่นที่
 มันมีความไม่มีที่ตัวมัน
 ครั้นลอกคราบเปลือกหลุดจนสุดชั้น
 สังขารอันปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงเป็น
 คินรูปสิ้นคินนาม ความรู้เห็น
 ความเป็นเช่นนั้นจะนี้ทุกที่ทาง

(มุมมอง หน้า 93)

ถามใบไม้
 พอฝนพริ้วฟ้าพรายประกายแพรว
 ริมริมจะหยดหยาด
 เราคือความมีชีวิต
 มีความงอกงามความเติบโต
 ยืนอยู่ทุกยุคทุกระยะ
 ถามเวลา
 เวลาความยาวให้ยืน

อยู่กันอย่างไรเป็นทิวแถว
 มีน้ำแก้วหยาดกลิ้งปลายกิ่งนิต
 ใบไม้ประกาศประกาศิต
 มีสิทธิ์มีหน้าที่มีภาระ
 มีเวลาที่จะไผ่ที่จะผล
 เราคือชัยชนะของแผ่นดิน
 ผ่านมาผ่านใบไม้สุดสิ้น
 เรากลับกินสรรพสิ่งและตัวเอง

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 64)

จากตัวอย่างข้างต้น เนาวรัตน์พรรณนาภาพต้นหญ้าที่ค่อยๆ ถูกรำเน็ดจากผืนดิน
 ที่ชุ่มชื้นจากต้นเล็ก ๆ ก็ค่อยเจริญเติบโตแตกยอดเขียวขจี ผลิดอกชูไสวงดงาม แต่เมื่อเวลาผ่าน
 ไปสรรพสิ่งทั้งหลายก็ย่อมพบกับความเปลี่ยนแปลง เมื่อผืนดินแห้งแล้ง ต้นหญ้าก็กลับแห้งเหี่ยว
 กลายสภาพกลับไปเป็นดินดั้งเดิม ภาพใบไม้ที่พลิ้วไหวไปตามแรงลมเมื่อแสงแดดสาดส่องทาบลง
 มา ก็เกิดเป็นภาพเงาไหวไปด้วยเช่นกัน และภาพต้นกล้วยที่เกิดจากดินขึ้นเป็นหน่อ เติบโตเป็นต้น
 ใหญ่ มีกิ่งใบ ใ้ดอกผล แต่ในความมีนั้นก็มีความไม่มีอยู่ในตัวมัน คือ ต้นกล้วยไม่มีแก่น เมื่อลอก
 กาบกล้วยออกจนหมดก็จะพบกับความไม่มีตัวตน เมื่อเกิดมาจากความว่างเปล่า ก็กลับไปสู่ความ
 ว่างเปล่าดั้งเดิม สิ่งที่เรามองเห็นว่ามันมี มันเป็น ล้วนแต่เกิดจากการปรุงแต่งจิต และความยึดมั่น
 ถือมั่นของเราเองทั้งนั้น จินตภาพธรรมชาติเช่นนี้จึงนำเสนอความคิดเรื่องมายา การปรุงแต่งจิตให้
 หลงยึดมั่นถือมั่น ทำให้เรายึดติดกับตัวตนหรืออัตตา ทั้งที่ความจริงแล้วสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเป็น
 อนัตตา รวมไปถึงการนำเสนอความคิดเรื่องสังสารวัฏ และไตรลักษณ์ ว่าสรรพสิ่งมีเกิดย่อมมีดับ
 ทุกอย่างล้วนพบกับความเปลี่ยนแปลง ไม่มีสิ่งใดที่คงอยู่ถาวร

เนาวรัตน์ยังได้กล่าวถึงเรื่องมายา และการปรุงแต่งจิต ไว้อีกในบทกวีนิพนธ์อื่นอีก เช่นกัน กวีต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจหลักธรรมอันเป็นสังขารเหล่านี้ เพื่อที่จะได้รับรู้และทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริงของชีวิต และดำรงชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ ไม่หลงยึดมั่นมัวเมา กับมายา และภาพลวง อันเกิดจากการปรุงแต่งจิตของตัวเรานั้นเอง ดังตัวอย่าง

การใช้หมอก ควัน และกลางวัน กลางคืน

ภาพหมอก และควันที่ล่องลอยอยู่เพียงชั่วครู่ ไม่นานนักก็เลือนหายไป และภาพ ค่ำคืนที่ไม่นานก็ถึงรุ่งเช้า แล้วก็หมุนเวียนกลับเป็นยามค่ำเพื่อที่จะรอบเป็นยามเช้าต่อไปเรื่อย เป็นจินตภาพที่เนาวรัตน์นำมาใช้สื่อสารเรื่องนี้ กวีใช้ หมอก ควัน และความมืดในยามค่ำคืนที่บดบังแสงสว่าง สื่อถึง อวิชชา ความลุ่มหลงมัวเมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ปิดบังไม่ให้เรามองเห็นสังขาร ทำให้เราหลงยึดมั่นถือมั่นในอวิชชาที่จนไม่อาจเข้าใจธรรมะที่แท้จริงที่จะทำให้จิตใจของเราสงบนิ่ง และเป็นสุขได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ทุ่งทิวลิ่วลือคือโลกกว้าง
ตรงนี้มีพุ่มผกากรอง
มาเกิดมาจำกับน้ำหวาน
ควันฟองฟองฟูอยู่อาจิน
รวงแล้วรวงเล่าเฝ้าแต่รวง
วอนวนอยู่ในแสงสนธยา

คือทางที่เจ้าจะเที่ยวท่อง
ตรงโน้นมีร่องลำธารริน
อาบน้ำลำธารที่แอ่งหิน
มาเกิดตื่นกินกาลเวลา
ใบไม้คว้างควงลงแหล่งหล้า
พะเยิบไหวไหวซ้ออยู่ซ้าที่

(มุมมอง หน้า 27)

จงดั้นจากความหลับ
ความรู้อันคู่เคียง
สดชื่นจันเพียงวัน
ฟองลอยแล้วผลอยฟู
แดงระยับประดับดอก
เพียงวารก็พาลววย
จงดั้นจากความหลับ
ที่นี้และที่นั่น

ดูความดับความไม่เที่ยง
กับความหลงความไม่รู้
ดั่งหมอกควันอันคว้างฟู
เป็นถ่านเฝ้าดูลีละลาย
จนนอกต้นตระหนกนกลาย
เพื่อพันธุ์ใหม่ขยายพันธุ์
ดูความดับสับเปลี่ยนผัน
ขณะคิด ณ จิตตน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 26)

รอนรอนระยับฟ้า	แสงนั้นจะมาก่อนความดับ
ความมืดยดยาวทวาทับ	ความหลับความหลงยงยืน
หลับไหลในฝันนิรันดร	หลงผอนพักในความไม่ตื่น
เริ่งรีนขึ้นฉ่ำกับค่าคืน	กลมกลืนเลื่อนมหายาการ
กลางคืนนั้นหรือคือควัน	กลางวันคือไฟไหม้ผลาญ
รุ่มรุ่มจืดเป็นนิจนาณ	ดิมหวานลมลมขมขมิบ
ค่าแล้วเพื่อรอต่อรุ่ง	วันพรุ่งจักเพิ่มเติมอ้อม
เต็มตาเต็มใจพรายพริ้ม	แย้มยิ้มรับรอวันต่อวัน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 101)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าเนาวรัตน์มักนำภาพธรรมชาติมาพรรณนา และใช้ภาพพจน์ต่างๆ เพื่อสร้างจินตภาพที่เด่นชัด ทั้งการพรรณนาภาพต้นไม้ดอกไม้ที่สีสันสดใสงดงาม แต่อยู่ได้ไม่นาน ในที่สุดก็เหี่ยวแห้งร่วงโรยตกลงสู่พื้นดิน แล้วก็กลับงอกเกิดขึ้นเป็นต้นใหม่ อีกไม่นานก็ตายไปแล้วก็เกิดต้นใหม่ขึ้น วนเวียนเป็นวัฏจักร ดุจดั่งหมอกควันที่ลอยขึ้นสักพัก แล้วก็จางไป เหมือนกลางคืนที่มีมืดมืดแต่พอรุ่งเช้าแสงอาทิตย์ก็จะส่องแสงสว่างขับไล่ความมืดไป ดังเช่นเคย ภาพธรรมชาติเหล่านี้เมื่อนำมาพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะพบว่า กวีต้องการแสดงให้เห็นธรรมะอันเป็นสัจธรรมที่เที่ยงแท้ คือ ความไม่แน่นอน ทุกสิ่งล้วนแต่เป็นมายา ไม่มีสิ่งใดที่คงทนเที่ยงแท้ ภาพต่างๆ ที่เราพบเห็น สิ่งต่างๆ ที่เราสัมผัส แล้วนำมายึดมั่นถือมั่น ล้วนเป็นมายาที่เกิดจากการปรุงแต่งจิตของเราเองทั้งสิ้น ดังนั้นเราควรรับรู้สัจธรรมข้อนี้แล้วละซึ่งอดีตมา ละความยึดมั่นถือมั่นทั้งหลายทิ้งเสีย เพื่อที่เราจะได้เข้าถึงธรรมะที่ลึกซึ้ง เพื่อที่จะได้พบกับความสงบสุข

เราจะเห็นได้ว่าจินตภาพธรรมชาติที่งดงามที่กวียกมาพรรณนานี้ นอกจากจะช่วยสร้างความงดงามไพเราะแก่บทประพันธ์แล้ว กวียังใช้เพื่อเป็นสื่อในการนำเสนอความคิดอันเป็นแนวพุทธปรัชญา ซึ่งเป็นการจุดประกายความคิดให้เกิดแก่ผู้อ่านโดยใช้ภาพธรรมชาติมาเชื่อมโยงสู่ความคิดและสารที่ต้องการนำเสนอ ลักษณะเช่นนี้เป็นวิธีที่ไพโรจน์ธำได้นำมาใช้ในการนำเสนอความคิดทางพุทธศาสนาในงานของเขาด้วยเช่นกัน

การใช้สายธาร และสายน้ำ

เนาวรัตน์ และ ไพโรจน์ธำ ใช้ สายน้ำ และสายธาร ในการนำเสนอหลักธรรมทางพุทธศาสนาต่างๆ ได้แก่ กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันเป็นหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนา คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน สรรพสิ่งทุกอย่างล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป สิ่งนี้เป็น

สัจธรรมที่จริงแท้ และเป็นกฎแห่งธรรมชาติที่เราทุกคนพึงรู้และเข้าใจเพื่อที่จะรับสภาพความเป็นจริงนี้ได้อย่างไม่ต้องเกรงกลัว ดังในข้อบทประพันธ์ว่า "ธารน้ำไหล" และ "วารีดุริยางค์"

ความคิดเรื่องนี้เป็นสิ่งที่เนาวรัตน์ได้กล่าวถึงสังสารวัฏ โดยพรรณนาภาพสรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดและเสื่อมสภาพ แล้วในที่สุดก็จมหายลงสู่กระแสธารดังที่เคยเป็นมา ภาพนี้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง ความไม่แน่นอนของชีวิตซึ่งเป็นสัจธรรมที่ทุกคนต้องประสบกับตัวในที่สุด เพราะสิ่งนี้เป็นสังสารวัฏ เป็นวัฏจักรที่ดำเนินไปไม่สิ้นสุด ทุกชีวิตและสรรพสิ่งไม่อาจหลุดพ้นจากวัฏวนนี้ ดุจดังสายน้ำที่ไหลเวียนวนอยู่เป็นนิรันดร์ ดังตัวอย่าง

มิ่งมหาวารีแห่งชีวิต	ทั้งบรรเจิดไพจิตรมิดมิดหม่น
ทั้งรุ่งโรจน์รับที่ล้ำล้น	ทั้งทุกข์ทนระทดท้อตระนง
มีความรักมากมายในสายน้ำ	มีความฉ่ำชื่นจิตพิศวง
มีความคดเคี้ยวตามและความตรง	มีความคงความงามและความตาย

(วารีดุริยางค์ หน้า 56)

ใบไม้ร่วงที่ละใบลิ่วไหวคว้าง	ไปสู่ตสลายปลายทางเหมือนอย่างฝัน
ไปสู่กระแสธารแห่งนิรันดร์	จมดิ่งสั่งดั่งน้เพียงจุลี

(คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ หน้า 134)

ก่อนสายธารสุดท้ายเกลื่อนกลายร้าง	เป็นแว้งว่างว่าเหวอะเลทลง
ก่อนสายธารทั้งฝั่งเพื่อหลังลง	เป็นวังวงวารีแห่งนิรันดร์

(วารีดุริยางค์ หน้า 30)

ดอกไม้บ้างงามเหงาเมื่อเข้าชื่น	พอเย็นย่ำค่ำคืนชื่นก็หาย
ดอกไม้บ้างดอกนี้มีนียาย	ยามปลิดกลีบกระจายประปรายไปรย
มาเกิดดวงพวงพุ่มประทุมมาศ	มานิราศราลีนกลืนระโยย
มาพบเพื่อนเกลื่อนกลาดประดาชโดย	มาชื่นไชยฉ่ำชวยในสายชล
มาเกิดใหม่ในชีวิตอันนิตนอย	แต่เลิศลอยเริงแรงในแห่งทน
เป็นมหาพลาสินธุ์ัญญาณยล	เสมือนมนต์มิ่งแคว้นแห่งแผ่นดิน

(วารีดุริยางค์ หน้า 58)

เนาวรัตน์พรรณนาภาพดอกไม้น้ำที่งดงาม สกกลิ่นหอมฟุ้งกระจายในยามเช้า แต่พอเวลาผ่านไปกลิ่นหอมก็ค่อยเหือดหาย และใบไม้ ที่เมื่อกลิบดอก และใบไม้นั้นแห้งเหี่ยวโรยรา ก็ร่วงหล่นไปสู่สายน้ำอันเป็นนิรันดร์ สรรพสิ่งทุกสิ่งล้วนแต่ลอยลอย และจมลงในสายน้ำนี้ จึงกล่าวได้ว่า กวีใช้สายน้ำ และสายธาร เพื่อสื่อถึง ไตรลักษณ์และสังสารวัฏ อันเป็นสังขารที่ยิ่งใหญ่ที่ไม่มีใครหรือสิ่งใดหลีกเลี่ยงนั่นเอง

นอกจากนี้ไพโรวรินทร์ยังนำเสนอความคิดว่า ธรรมชาติ คือสังขาร คือธรรมะ เราจะเกิดปัญญาแจ่ม และเข้าใจธรรมะที่ลึกซึ้งได้จากการใช้สติปัญญาพิจารณาธรรมชาติ และให้ธรรมชาติ ดังเช่น "ธารน้ำ" เป็นผู้สอนธรรมะ ดังเช่นบทกวีนิพนธ์ "ธารน้ำไหล" ซึ่งเป็นอิทธิพลจากคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ ดังคำกล่าวที่ว่า

ไพโรวรินทร์ เป็นกวีร่วมสมัยที่ได้รับอิทธิพลคำสอนจากท่านพุทธทาสภิกขุ ในบทกวีธารน้ำไหล กวีได้สื่อ "พุทธธรรม" โดยถอดคำและความมาจากคำสอนของท่านพุทธทาส โดยเฉพาะเรื่องของการพิจารณาธรรมชาติให้เป็นผู้บอกธรรมะ และเน้นการปฏิบัติทางจิตโดยใช้ปัญญา กวีได้ถ่ายทอดมโนทัศน์เรื่อง ธรรมะคือธรรมชาติ และธรรมะคือหน้าที่ ตามแนวคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุอย่างชัดเจน (สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, 2544: 73)

<p>ธารน้ำไหล ไปสู่ท่วงน้ำลึก ลึกความจริง ธารน้ำไหล จากท่วงลึกสู่ท่วงลึก ยิ่งลึกล้ำ ธารน้ำไหล ให้กลมเกลี้ยงกลิ้งตามความพอดี</p>	<p>กระแสในธารน้ำ มิหยุดนิ่ง ตกผลึกทราย ทรายสรรพสิ่งนิ่งได้น้ำ จากท่วงใจสู่ท่วงใจ ไสเย็นจ๋า หวังดีมีค่าธรรมชาติสะอาดจะนี้ ผ่านกรวดหินดินใดไหลขัดสี เยี่ยงหน้าที่โดยธรรมของลำธาร</p>
--	--

(ฤดีกาล หน้า 21)

นอกจากในกวีนิพนธ์ข้างต้นที่ไพโรวรินทร์ให้ธรรมชาติ คือ ธารน้ำไหล เป็นผู้สอนและสื่อแสดงธรรมะให้แก่ผู้อ่านแล้ว กวียังกล่าวถึงธรรมชาติอื่นๆ ว่า ธรรมชาติเหล่านั้นคือธรรมะ และหากเราใช้ความคิด นำธรรมชาติเหล่านั้นมาพิจารณาไตรตรอง เราก็สามารถมองเห็นและทำความเข้าใจธรรมะที่ลึกซึ้งเหล่านั้นได้ โดยกวีมุ่งเน้นเรื่องการปฏิบัติจิต ใช้สติพิจารณาธรรมชาติทั้งหลาย เพื่อที่จะเข้าใจและเห็นสังขารจากได้อย่างถ่องแท้และลึกซึ้ง ซึ่งไพโรวรินทร์ได้กล่าวไว้ในกวีนิพนธ์บท "ที่ลึกซึ้ง" ดังต่อไปนี้

ที่ลึกซึ้งที่สุดนั้น คือแสงแดด	อันจูนแผดพฤษชาติมิเหี้ยมดทยาม
ปวงชีวิตกระจัดตรงติดตาม	เฝ้ามองความเป็นธรรมที่พึงเป็น
ที่ลึกซึ้งที่สุดนั้น คือสายน้ำ	อันไหลล้าลึกกร่อนรอนแรมเห็น
หลากกลอนชวนซุ่มดื่มเยือกเย็น	แม้นดินเข็ญ หินรำคาญ ธารเหือดแลง
ที่ลึกซึ้งที่สุดนั้น คือธรรมชาติ	อันเป็นธรรมเหนืออำนาจกรีย้อแย้ง
เต็มดินฟ้ามหาสมุทรบริสุทธิ์แสดง	เป็นหนึ่งแห่งท่วงมหাজักรวาล
ที่สุดนั้นที่ลึกซึ้งมีหนึ่งเดียว	ลึกตรงที่ใจเกี่ยวยึดเหนี่ยวประสาน
ฤดูหนึ่งฤดูใดในฤดูกาล	ฤดูนั้นยอมผ่านการลึกซึ้ง

(ฤดีกาล หน้า 87)

ในกวีนิพนธ์ข้างต้นไพโรรินทร์ได้นำเสนอความคิดที่ว่า ธรรมชาติ คือ ธรรมะ ธรรมชาติ คือ สัจธรรม ธรรมชาติทั้งหลาย คือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ และเป็นสัจธรรมที่เที่ยงแท้ สรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลล้วนแล้วแต่เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของธรรมชาติเท่านั้น ซึ่งธรรมชาติต่างๆ นี้ล้วนได้สื่อแสดงธรรมะในตัวเองอยู่แล้ว แต่เราจะสามารถรับรู้และเข้าถึงสัจธรรมอันละเอียดลึกซึ้งนี้ได้ นั้น เราจะต้องใช้สติ และจิตที่สงบนิ่ง มีสมาธิ นำธรรมชาติเหล่านี้มาคิดพิจารณา ไตรตรองอย่างละเอียดถี่ถ้วนลึกซึ้ง เราจึงจะเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติอันเป็นสัจธรรมที่ลึกซึ้งนี้ได้ ในที่สุด

จากตัวอย่างที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าในกวีนิพนธ์ของทั้งอุชเชนี เนาวรัตน์ และไพโรรินทร์ ล้วนมีการนำจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้เพื่อสื่อสารสำคัญอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งโดยจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ และจินตภาพเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งการนำจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้เพื่อสื่อสารสำคัญในกวีนิพนธ์ของกวีแต่ละคนล้วนมีลักษณะที่โดดเด่นและแตกต่างกันไปตามเนื้อหาของสารที่กวีต้องการนำเสนอ ดังจะเห็นจากรายละเอียดที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น จินตภาพธรรมชาติที่กวีพรรณนาไว้อย่างแจ่มชัดงดงามเช่นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในกวีนิพนธ์ นอกจากจะช่วยสร้างความไพเราะแก่บทประพันธ์แล้ว จินตภาพธรรมชาติเหล่านี้ยังเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อความหมายได้อย่างงดงามลึกซึ้ง ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจความคิดและสารที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างไพเราะ ลุ่มลึก และมีประสิทธิผล